

**A VÁLSÁG HATÁSA
A MAGYAR ÉLELMISZERGAZDASÁGI
KÜLKERESKEDELEMRE
NEMZETKÖZI ÖSSZEHOSONLÍTÁSBAN**

**Budapest
2009**

Kiadja:

az Agrárgazdasági Kutató Intézet

Főigazgató:

Udovecz Gábor

Szerkesztőbizottság:

Dorgai László, Juhász Anikó, Kapronczai István,
Kovács Gábor, Mihók Zsolt (titkár), Popp József,
Potori Norbert, Udovecz Gábor

Készült:

Az Agrárpolitikai Igazgatóság
Agrárpiaci Kutatások Osztályán

Szerkesztette:

Wagner Hartmut

Szerzők:

Darvasné Ördög Edit
Juhász Anikó
Tunyoginé Nechay Veronika
Wagner Hartmut

Közreműködött:

Bürger Béláné
Varga Tibor

Opponensek:

Dr. Rieger László, igazgató
Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal

Dr. Mizik Tamás, adjunktus
Budapesti Corvinus Egyetem

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
1. Az árciklus (árrobbanás és árzuhanás) okai és következményei.....	7
2. Az árrobbanás és árzuhanás kihatásai a globális és az uniós élelmiszergazdasági külkereskedelemre.....	15
2.1. Az EU piaci jellemzői az árciklus idején.....	15
2.2. Piaci arányeltolódások az árrobbanás hatására.....	19
3. A magyar élelmiszergazdasági külkereskedelem alakulása	23
3.1. Általános tendenciák	23
3.2. Az export és import alakulása a vizsgált időszakokban	26
3.3. Az élelmiszergazdaság külkereskedelmi egyenlegének alakulása	27
3.3.1. Árufőcsoportok szerinti nettó külkereskedelmi pozíciónk alakulása.....	27
3.3.2. Termékpályák szerinti nettó külkereskedelmi pozíciónk alakulása	28
3.3.3. Az élelmiszergazdaság külkereskedelmi profiljának alakulása Magyarországon.....	30
3.4. A magyar élelmiszergazdaság külkereskedelmi relációinak átrendeződése.....	31
4. Az Európai Unión belüli fontosabb versenytársaink élelmiszergazdasági külkereskedelmének alakulása	33
4.1. Általános tendenciák	33
4.2. A versenytársak körének szűkítése	34
4.3. A legfontosabb versenytársak élelmiszergazdasági külkereskedelmének alakulása az árciklus alatt	35
4.3.1. Hollandia	35
4.3.2. Németország.....	37
4.3.3. Franciaország	39
4.3.4. Ausztria	40
4.3.5. Olaszország	42
4.3.6. Dánia	43
4.3.7. Belgium	45
4.3.8. Lengyelország	46
4.4. Az „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profil” változása az EU-ban.....	48
5. Az élelmiszergazdasági külkereskedelem teljesítményének mérése profil-indexálás alapján	51
5.1. Az alkalmazott módszertan leírása	51
5.2. A külkereskedelmi potenciál kihasználása az EU élelmiszergazdaságában.....	53
Összefoglaló.....	57
Summary	61
Kivonat.....	65
Abstract	66
Irodalomjegyzék	67
Mellékletek	71
Mellékletek jegyzéke	73
Függelék.....	93
A sorozatban eddig megjelent tanulmányok	101

Bevezetés

A **kutatási feladat aktualitását** az elmúlt években bekövetkezett hirtelen élelmiszer-árrobbanás, majd árzuhanás megjelenése adta. A cunamiként áthaladó folyamatról összegyűjtött tapasztalatokat előreláthatóan lesz még módunk hasznosítani, hiszen a jelenlegi pénzügyi válság után várhatóan felpörgő infláció és a szakemberek által prognosztizált tartósabb kőolaj-áremelkedés együttvéve már **a közeljövőben újabb élelmiszer-árrobbanáshoz vezethet** [Agra Europe, 2009].

A mezőgazdasági nyersanyagok esetében 2007-ben bekövetkezett világpiaci árrobbanás okozta a különböző globális élelmiszer-árindexek meredek emelkedését. Az árrobbanást kiváltó tényezők (mint például a növekvő kereslet, a készletek csökkenése, a bioüzemanyagok iránti kereslet, vagy a pénzpiacok spekulációja) megszűnésével 2008 második felében hasonló nagyságú áresés következett be a mezőgazdasági nyerstermékeknél és élelmiszereknél. **Tanulmányunk célja** ennek az árciklusnak az élelmiszergazdasági **külkereskedelemre gyakorolt hatáselemzése** volt.

A kutatással kapcsolatban **két előzetes hipotézist** fogalmaztunk meg. Az első az volt, hogy **Magyarország nyersanyag-centrikus exportszerkezete miatt valószínűleg a válság nyertesei közé tartozott** az élelmiszergazdaság külkereskedelmét tekintve. Ehhez kapcsolódó kérdésként merült fel, hogy mennyire tudtuk kihasználni az árnövekedés adta lehetőségeinket, különösen versenytársainkkal történő összehasonlításban? A másik feltételezésünk szerint ágazati és feldolgozottsági megoszlásban már kedvezőtlenebb volt az árciklus reagálásunk, vagyis például **a hústermékek külkereskedelmében a fejlettebb országok jobban „átvésték” a kialakuló költségnyomást**.

Célkitűzésünk eléréséhez és hipotéziseink vizsgálatához először az élelmiszergazdasági termékek feldolgozottsági szintek szerinti besorolásának **módszertani, terminológiai kérdését** tisztáztuk, majd az élelmiszergazdaság külkereskedelmi elemzésének hagyományos eszközein túl **két további mutatót** vezetünk be.

Az első új eszköz az **„élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profil”**, amely alatt azt értjük, hogy az egyes HS-szintű árufőcsoportok milyen mértékben járultak hozzá az adott ország élelmiszer-külkereskedelmi mérlegéhez. Ily módon lehetővé téve a vizsgálatban szereplő, eltérő nagyságrendű, előjelű és termékszerkezetű külkereskedelemmel rendelkező országok élelmiszergazdasági külkereskedelmi teljesítményének **összehasonlítását**.

A második új mutató, a **külkereskedelmi profil-indexálás segítségével** a teljesítményével, és választ találni arra a kérdésre, hogy **ki hogyan reagált a szeszélyes változásokra**. Módszerünk szerint a kiválasztott országok külkereskedelmi profilját indexáltuk a FAO által kiadott havi árindexszel. Az ily módon kiszámított lehetséges külkereskedelmi pályát összehasonlíthattuk a tényleges havi egyenlegadatokkal és az eltérések alapján információt kaphattunk arról, hogy az adott ország **mennyire tudott élni a profil adta lehetőségeivel**.

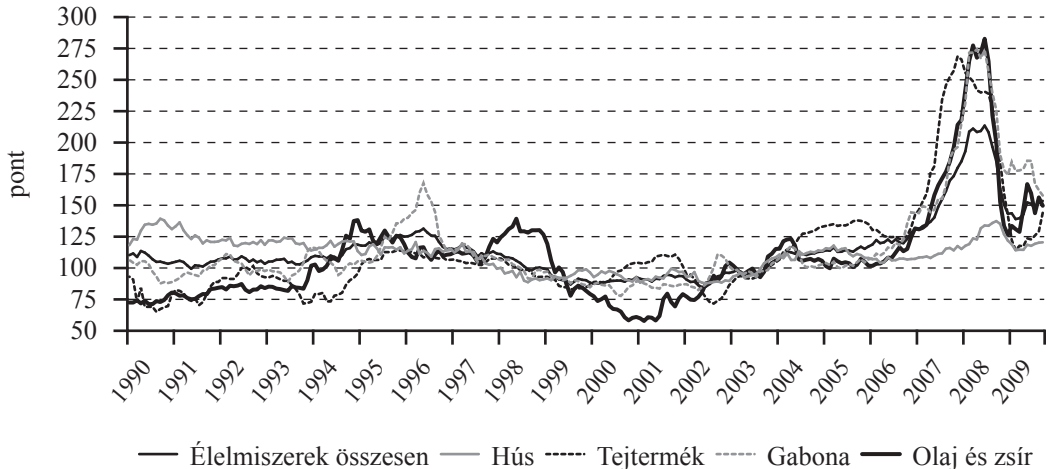
A tanulmány célja az volt, hogy közérthető formában, tudományos alapon vázolja fel a magyar élelmiszergazdasági külkereskedelem alakulását a pénzügyi és gazdasági válságban. Úgy gondoljuk, hogy munkánk hasznos lehet az ágazati irányítás számára is, valamint a leírt módszertan révén a felsőoktatásban és a további ágazati kutatásban is hasznosulhat.

1. Az árciklus (árrobbanás és árzuhanás) okai és következményei

Amíg az utóbbi húsz esztendőben gyakorlatilag alig történt változás az élelmiszergazdaság világszertei áraiban, **2007-ben** (a tejtermékeknél és a cukornál már 2006 közepe óta) **valóságos árrobbanás következett be a mezőgazdasági termékek esetében, amit 2008 második felében hasonló nagyságú ársés követett** (1. ábra).

1. ábra

FAO által kiadott világszertei árindexek 1990.-2009. szeptember között

Forrás: FAO

A különböző fontosabb FAO árindexek az árciklus ideje alatt a következő lényeges ingadozást mutatták (2002-2004. évek átlaga = 100%):

- Az **élelmiszerek árindexe** 2006. szeptember és 2008. március között folyamatosan emelkedett 119,8 ponttól 211,1 pontra, maximumát 2008 júniusában érte el 213,5 pontos értékével. Az index azóta meredeken csökken, 2008 decemberében a maximumértéknél 70,2 ponttal alacsonyabb szinten a 2008-as év legalacsonyabb értékét érte el.
- A **gabona árindexe** 2007. április és 2008. április között nőtt folyamatosan 144,4 ponttól 274,3 pontos maximumára, de a következő nyolc hónap árcsökkenésének köszönhetően a 2008 decemberében mért árszint már 100 ponttal alacsonyabb volt a korábban elért maximumnál.
- A **növényi olaj és állati zsír árindexe** – egy egészen apró megszakítástól eltekintve – szintén folyamatos növekedést mutatott 2006. június és 2008. március között 113,4 ponttól 277,4 pontra, tehát majdnem két és félszeresére. Maximumát 2008 júniusában érte el 282,7 ponttal. A túlereslet megszűnése, a kereslet-kínálat egyensúlyának helyreállása és az energiaárak csökkenése miatt 2008. júliustól az árindex zuhanórepülésbe kezdett és 156,3 pontos visszaesés után 2008. decemberben 126,4 pontot mutatott.
- A **tejtermékek árindexe** 2006. szeptember és 2007. november között folyamatosan emelkedett 123,3 ponttól a 268,8 pontos maximumértékre. Az utána bekövetkezett csökkenés majdnem folyamatosan tartott, s így a 2008. decemberi árszint (142 pont) a 2007. novemberi rekordszintnek már csak valamivel több, mint a felének felelt meg.

- A **hústermékek árindexe** lényegesen szerényebben növekedett, mint a többi árindex. Az index csak 2008. januártól 2008. szeptemberig tudott a növekvő kereslet és a növekvő termelési költségek (elsősorban takarmányár növekedése) hatására folyamatosan emelkedni, maximumát akkor érte el 137,4 ponttal. A húsárak bekövetkezett csökkenése (2008. decemberben már csak 121,8 pont volt) a növekvő vágások számával függött össze.

A fentiek alapján megállapítható, hogy elsősorban a **mezőgazdasági nyersanyagokban bekövetkezett árrobbanás okozta a FAO ételindex árindex meredek emelkedését**, a feldolgozott termékek árindexe – ezen belül elsősorban a hústermékeké – csak késve és sokkal kisebb mértékben követte a többi árindex mozgását. Az árrobbanást kiváltó tényezők megszűnésével az árindexek is visszaálltak az árciklus előtti pályára.

A világszerte élelmiszer-árrobbanás és -árzuhanás okai és következményei már néhány korábbi intézeti tanulmány és munka tárgyát képezték [Györe et al. 2008, Popp et al. 2008, Popp 2009a]. Ezért ebben a fejezetben csak az élelmiszer-gazdaság külkereskedelmét érintő tényezőkkel foglalkoztunk.

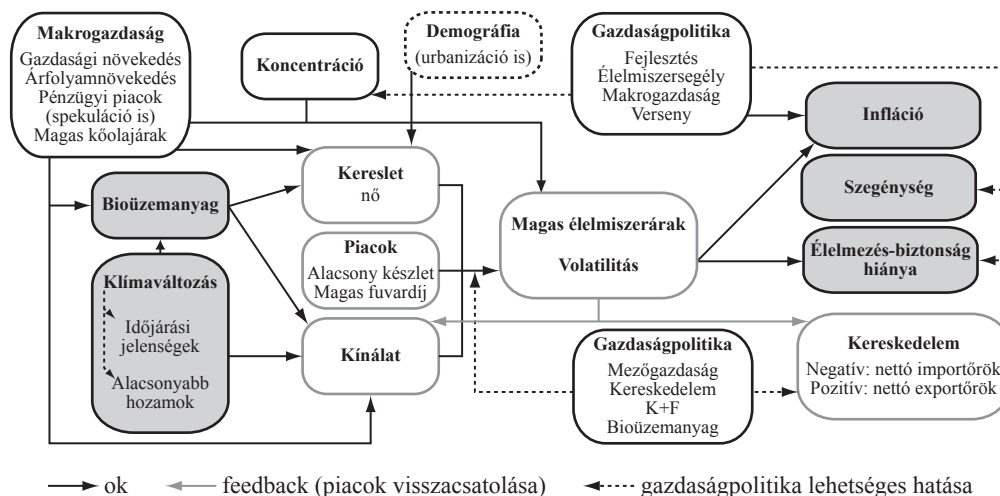
Az **élelmiszerár-sokkot kiváltó tényezőket** három csoportba sorolta Popp et al. [2008]:

1. Mezőgazdasági termelést és kereskedelmet befolyásoló ökológiai és biológiai természetű tényezők;
2. Makrogazdasági környezetre ható tényezők (népesség és fogyasztói jövedelmek növekedése, kőolaj világszertei árának drasztikus emelkedése stb.);
3. Agrár- és kereskedelem-politikai tényezők (kereskedelempolitikai intézkedések, reformok, bioüzemanyag-gyártás ösztönzése stb.).

A vizsgált tényezők egy része rövidebb, másik része hosszabb távon fejtette ki hatását. Míg például a termelés visszaesése a vezető agrártermelő és -exportőr országokban inkább csak éven belül (ciklikusan) befolyásolta a piacokat, egyes makrogazdasági tényezők sokéves időszakon átívelő strukturális változásokat idéztek elő (2. ábra).

2. ábra

Az élelmiszerek magas árának okai és hatásai

Forrás: DG AGRI [2008]

Az élelmiszerválságot kiváltó tényezők mellett különböző érvek és ellenérvek szólnak, amelyeket Heady és Shenggen [2008] csoportosítása szerint foglaltunk össze más szerzők megállapításait is felhasználva az értékelésnél (1. táblázat). Az érvek és ellenérvek felsorolásából látszik, hogy mennyire nem egységesek az álláspontok az ársokkot kiváltó okokról.

1. táblázat

Az élelmiszerválságot kiváltó lehetséges okok és értékelésük

A válságot kiváltó okok	Érvek	Ellenérvek
Kína és India növekvő kereslete	Részben magyarázatot ad a növekvő olajárakra és az olajos növények iránti kereslet növekedésére	Kína és India már jó ideje önellátó a fontosabb gabonafélékből, így nem növekedett minden alapvető élelmiszer importja
A pénzpiacok spekulációja	A pénzpiacok növekvő aktivitása egybeesik az árnövekedéssel	A magasabb árak ösztönzik a spekulációt (likvid pénzek), tehát nincs kauzális (ok-okozati) összefüggés,
Készletek képzése, exportkorlátozások	A rizs esetében a világegyes 40%-át adó országok exportkorlátozásai árnövekedést idéztek elő	A búza, kukorica és szója esetében az árnövekedés megelőzte az exportkorlátozást, a legnagyobb exportörök azonban nem korlátozták az exportot
Szélsőséges időjárás	Ausztráliában a búzatermés 2005-ban és 2006-ban a felére esett vissza, ugyanakkor rossz termés volt az USA-ban, Oroszországban és Ukrajnában is	Csak a búzaár alakulására ad magyarázatot, az ilyen terméskiesések már megszokottá váltak a nemzetközi piacon (Ausztráliában az utóbbi 15-20 évben sok hasonló eset volt)
Csökkenő termelékenység	A rizs, búza és kukorica termelése és fajlagos átlaghozama stagnál az utóbbi 15-20 évben	A termelékenység ugyan igazolhatóan csökkent, de nem biztos, hogy ebben az időszakban a kereslet meghaladta a kínálatot
Alacsony kamatlábak	Az alacsony kamatok általában növelik a tartós fogyasztási cikkek iránti keresletet, növelik a készleteket és áterelik a befektetőket az értékpapírok piacáról az árutőzsdéi ügyletekhez	Az arany- és olajtartalékok magasak, de az élelmiszerkészletek alacsonyak, és nem bizonyított, hogy a határidős piacok befolyásolják a spot piaci árakat
Növekvő olajár, gabonaár, mint „sarokár”	Az olajárrobbanás megelőzte az élelmiszerárrobbanást, az olajár befolyásolja a termelési és szállítási költségeket, elsősorban a gabonatermelésben	Nem kritikus pont, bár néhány kutató késleltetett hatásról beszél, inkább a bioüzemanyagok iránti keresletet növeli
Bioüzemanyagok iránti kereslet	2003 óta ugrásszerűen nőtt, az USA kukoricatermésének 25%-át használta fel ilyen célra 2007-ben, ugyanakkor az USA adja a kukorica világegyes két harmadát	A kukoricaárakra lehetne magyarázat, de nem a búzaárakra, bár a helyettesítő hatás árnövekedéshez vezethet más hasonló termékeknél
Készletek csökkenése	A készletcsökkenés növeli az ársokkokra való érzékenységet, a főbb gabonafélék készletei csökkentek az árrobbanás előtt	Kína kivételével a készletcsökkenés kevésbé volt dramatikus, de ha a készletcsökkenés politikai intézkedésekre vezethető vissza, akkor más tényezők összetett hatását tükrözi

Forrás: Heady és Shenggen [2008] alapján

Az **első vizsgált jelenség az ázsiai térség (elsősorban Kína és India) növekvő húskereslete és-fogyasztása volt**, amely magukban hordozta a növekvő gabona és egyéb takarmánykeresletet is. A statisztikai adatok viszont arra figyelmeztetnek, hogy Kína az utóbbi években lényegesen kevesebb búzát importált, mint korábban és India búza- és kukorica importja is elenyészővé vált, sőt rizsből exportált is. Ha a két ország valamivel befolyást tudott volna gyakorolni az árakra, akkor ez szerintünk legfeljebb a rohamosan növekvő nyersanyag (olaj) keresletük révén történhetett volna.

A **pénztőke szerepét**, azaz az agrár-világpiacon történő spekulációt komoly árfelhajtó, veszélyes tényezőnek tekintik. Erber et al. [2008] például két irányból közelíti meg a tőzsde hatását az agrártermékek piacára. A világméretű agrárkereskedelem jelentős része két amerikai tőzsdén, – Chicago (CBOT), New York (NIMEX) – keresztül bonyolódik le. Az ezeken a tőzsdéken zajló határidős ügyletek korábban az áringadozást csillapították, így inkább stabilizálták a nyersanyagpiacokat. A stabil helyzetet a nagy pénzzel rendelkező befektetőcsoportok, úgy nevezett „noise trader”-ek (zajkereskedők) piacra történő betörése változtatta meg. Piaci megjelenésük a 2006-2007-es években kezdődött, s az amerikai ingatlanalapok összeomlásával hozható összefüggésbe.¹ Az Egyesült Államokban kipattant ingatlanbotrányjal kapcsolatban 2007-ben nagyon sok forró tőke szabadult fel és keresett új befektetési lehetőséget. A zajkereskedők azzal a szándékkal vesznek és adnak el, hogy pénzügyi erejükkel fogva a piacot egy bizonyos irányba tereljék. Stratégiai céljuk tehát egy ártrend elérése, így erre irányítják a kontraktusaikat. Ha ez így történik, akkor a növekvő árat már nem lehet áruhiánnyal magyarázni és létrejöhet egy úgy nevezett „spekulatív buborék”. Amikor kiszállnak a kereskedelemről, az árbuborék rövid időn belül kipukkad. Az ilyen piacmanipulációt és okozóit azonban majdnem lehetetlen időben felismerni.

Headey és Shenggen [2008] szerint tisztázatlanok az **ok-okozati összefüggések a határidős (lejárat) és spot piaci árak között**. A határidős piacok felfutása magával hozta a „noncommercial”, azaz nem fizikai piaci kereskedők és spekulánsok növekvő számát is. Véleményük szerint az emelkedő spot piaci árak és az emelkedő határidős árak között az utóbbi időben tapasztalt együttmozgásnak részben ahhoz a tényhez volt közük, hogy a pénzügyi spekuláció akkor nyereségesebb, amikor jelentős volatilitás van a meghatározó árupiacokon, s a határidős árakkal kapcsolatos várakozások jelentősen változnak. A pénzügyi piacokkal szemben felhozott kritikák sokkal inkább a hatékony működésükkel kapcsolatosak, mintsem a spot piaci árakra gyakorolt hatásukkal.

Az **Európai Bizottság is elemezte a spekuláció szerepét az élelmiszer-termékek árának alakulásában** [European Commission, 2008]. Jelentésében azt állapította meg, hogy a mezőgazdasági termékek határidős piacán résztvevők két típusát különböztethetjük meg: a fizikai piaci termékek kereskedőit és a pénzügyi befektetőket. Míg a piaci alapokon nyugvó spekuláció elősegíti a kockázatok kezelését és az árstabilitást, a pénzügyi befektetőknek az elmúlt években tapasztalt jelentős előretörése a mezőgazdaság határidős piacain növelte a spekulatív buborékok kialakulásának kockázatát. A jelentés szerint 2006 elejétől megugrott a mezőgazdasági termékpiacokra beáramló tőke mennyisége. A származékos piacok gyors fejlődése mellett 2007 óta 30 százalékkal növekedett a származékos termékek tőzsdén kívüli kereskedelme is. Ez utóbbi kevésbé biztosította az átláthatóságot, mint a mezőgazdasági árutőzsdén folytatott kereskedés. Az élelmiszer-gazdasági termékek határidős piacaira irányuló tőke feltehetően más piacokról történő tőkekivonást tükröz, ami a pénzügyi válság megjelenésével párhuzamosan jelentős mértékben felgyorsult.

¹ A szerzők nem említik, de az ingatlanpiac összeomlása előtt az értékpiacon a hozamok 2006-ra lecsökkentek, így a „noise trader”-ek a nagyobb lehetőségeket biztosító árupiacokon fektették be pénzüket.

A legutóbbi időben tapasztalható hirtelen tőkekivonás a határidős mezőgazdasági áru piacokhoz hasonlóan az értéktőzsdéi piacokról is jelezte a spekulatív buborék kipukkanását. A Bizottság vizsgálata azonban **csak gyenge korrelációt talált a határidős árak és a spot piaci árak eltérése között**. Ez azért meglepő, mert az **AKI Piaci Árinformációs Osztályán** 1998 és 2004 – azaz még az EU-csatlakozásunk, illetve messze az élelmiszerválság előtt – számításokat végeztek a búza és kukorica lejáratú és a spot árai közötti kapcsolatra és **igen szoros korrelációt** találtak.²

A szélsőséges időjárás valóban okozott **rossz terméseredményeket** a világ egyes régióiban, ezért a világ gabonatermelése a 2006/07-es gazdasági évben az előző gazdasági évhez képest 1,2%-kal (búzából 3,7%-kal) visszaesett. A 2007/08-as időperiódus alatt a világ gabonatermelése azonban ismét 6,8%-kal nőtt, s a Nemzetközi Gabonatanács (IGC) 2008/09-es előrejelzése szerint további 5,6%-os növekedés várható [IGC, 2009]. A minimális sokkhatás, tehát valószínűleg más tényezőkkel párosult, mint például a növekvő piaci érzékenységgel, vagy a csökkenő készletekkel, de a termésnövekedés önmagában nem adhatott magyarázatot a rohamosan növekvő árakra. A helyettesítő hatás érezhető a kukorica és az olajos növények árnövekedése mögött: Schmidhuber [2007] szerint a 60 USD/hordó kőolaj ár mellett, a bioüzemanyag fajlagos ára ismét versenyképessé válik a kőolajjal szemben, tehát a **kőolajár húzóhatása növeli a bioüzemanyagok iránti keresletet** és az azzal összefüggő termékek árát. Abbot et al. [2009] is kimutatta az összefüggést a kőolaj ára és a bioüzemanyag iránti kereslet között, ugyanis 2008 második félévétől a kőolaj ára gyorsan csökkent, de még ennél is gyorsabban csökkent a fosszilis üzemanyagok ára (2008 végén két milliárd gallonnyi kapacitás állt üresen az amerikai etanoliparban).

A **gabonaár** a nemzetközi szakirodalomban a többi mezőgazdasági és élelmiszeripari termék termelői és fogyasztói áaira gyakorolt hatása miatt sokszor **„sarokár”-ként** vagy **„kulcsár”-ként** kezelik. Frenz et al. [1998] kimutatta, hogy **a gabonaár változása nagyobb mennyiségi változást eredményezett a többi termék termelésében, mint bármelyik más mezőgazdasági termék**. A gabonatermelés hatást gyakorol a vetésszerkezetre, mert versenyez a többi szántóföldi növényvel. Ha nő a gabonaár, akkor a többi termék relatív jövedelmezősége csökken és fordítva, mert termelők a jövedelmezőbb növényfajták termelését növelik. A takarmánygabona ára közvetlenül befolyásolja a takarmányköltségeket, így az állattenyésztés jövedelmezőségét is. A gabonaár emelkedése elsősorban az abrakfogyasztó állattenyésztésben okoz növekvő kiadásokat és csökkenő rentabilitást, az állattenyésztés rentabilitása attól is függ, hogy a takarmányból mennyit tud a gazdálkodó saját magának megtermelni.

A **bioüzemanyagok szerepét az egyes források igen eltérően értékelik**. A Világbank szakértői szerint a bioüzemanyagok termelése a globális élelmiszerár-növekedés **75 százalékáért** felelős.³ A növekvő kőolajárat ezzel szemben csak az árnövekedés 15 százalékáért tették felelőssé [World Bank, 2008]. A **LEI Wageningen Egyetem tanulmánya ezzel szemben azt állítja, hogy közvetlenül az élelmezési célú gabona iránti spekulációs árutőzsdéi befektetések okozhatták az árak emelkedését** [Banse et al., 2008]. Vagyis nem szabad túlértékelni a bioüzemanyagok hatását az élelmiszerek világpiaci árának alakulásában, mert a mezőgazdasági termelésnek csak korlátozott hányadából készül bioüzemanyag. **Popp [2009]** alapján 2008-ban a gabona 6%-ából és a cukornád 10%-ából állítottak elő etanolt, valamint a növényolaj 9%-át használták fel biodízel előállítására. Kiemeli továbbá, hogy **a bioüzemanyag termelése nagymértékben függ a felhasználó országok politikai célkitűzéseitől és a hozzárendelt eszközöktől**.

² Az említett számítások írásban nem jelentek meg. A számítási eredményeket a szerzők egyetértésével a 5. számú függelékben közöljük.

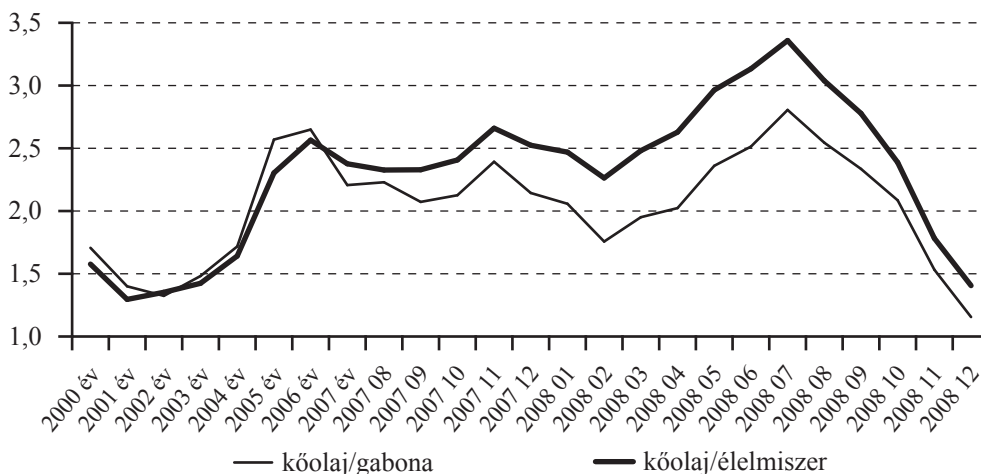
³ Ezt írta az angol lap „The Guardian”, hivatkozva egy nyilvánosságra nem hozott Világbank-tanulmányra. A cikk szerzője szerint ez a komoly konfrontációt okozhat a Világbank és az USA kormánya között, mert az amerikai kormány eddig csak három százalékos árfelhajtó hatásról beszélt a bioüzemanyagokkal kapcsolatban. [http://www.guardian.co.uk/environment/2008/jul/03/biofuels.renewableenergy]

Valóban igaz tehát az a feltételezés, hogy a gabonaár inkább a kőolaj árszintjéhez köthető, amit elsősorban a bioüzemanyagok előállításának rohamos növekedésével magyaráznak? Mivel a közelmúltban mind a kőolaj, mind a gabona világpiacon árában szélsőséges fejlemények történtek, az árindexek alakulása rámutathat az összefüggésekre.

Az egyes élelmiszerek árindexének növekedése messze elmaradt a kőolaj árindex növekedési ütemétől. A kőolajár 2008. júliusi csúcspontja a 2001. évi szintnek közel hatszorosát jelentette, bár azóta – a pénzügyi válság következtében – rohamosan csökkent, majd ismét kissé emelkedett. Ha összehasonlítjuk az élelmiszer-, a gabona-, illetve a kőolaj árindex növekedési ütemét, **2005 óta jelentős rés nyílt a kőolaj és a gabona árindexének növekedése között.** A kőolaj és az élelmiszerek árindexének összevetése még nagyobb hátrányt mutat az élelmiszerek rovására. Az árindexek hányadosainak ábrázolása azt mutatja, hogy **az indexek együttmozgása csak az árrobbanás vége felé kezdett újra beállni** (3. ábra).

3. ábra

Az egyes árindexek növekedésének eltérése (az árindexek hányadosa)
2000 és 2008 között (1998-2000 átlaga = 100%)

Forrás: FAO, EIA

A világpiacon élelmiszer-árrobbanást és -árzuhanást és az ezzel együtt járó élelmiszerválságot sokan „globális jelenségként”, minden eddigitől eltérő esetként kezelik. **A mostani válság ezért nemcsak a hagyományos matematikai-statisztikai módszerek egy részének** – mint például a regressziós analízisnek – és a hosszú távú árprognózisoknak az alkalmazhatóságát kérdőjelezte meg, hanem új válságjelenségeket magyarázó hipotézisek felállítására is ösztönözte a kutatókat. [Abbott et al, 2008]

A válság kirobbanásának magyarázatához két elmélet is szolgálhat adalékokkal. Heady és Shenggen [2008] a „perfect storm” (tökéletes vihar) hipotézist fejti ki, ahol „számtalan tényező interakciója hatalmas tűzvész okoz”. Azaz az eddig elemzett lehetséges kiváltó okok közül önmagukban egyik sem tehető felelőssé a válsággért, de a szerencsétlen módon egyszerre fellépő együttes hatásuk összeadódva már sokkal valószínűbb magyarázatként szolgálhat.

A másik hipotézis a „Rational inattention theory”, azaz **a racionális figyelmetlenség elmélete, amely a piaci résztvevők sokszor irracionális viselkedését írja le** [Sims, 2005]. Míg a matematikai modellek többsége abból indul ki, hogy a piaci résztvevők racionális elképzelésekkel rendelkeznek és képesek az árinformációk azonnali és hibátlan feldolgozására, addig Sims modellje feltételezi, hogy a résztvevők csak korlátozott képességekkel rendelkeznek az információk átvételére és feldolgozására, amennyiben a gazdaságot sokkhatás éri. Ilyen esetben Sims feltételezi, hogy az információs csatornát az információk növekvő áradata és a külső mesterséges hatások (sajtó, politika, pletyka) úgy deformálhatják, hogy egyrészt az információkban hibák keletkeznek és a hibás információk a piaci résztvevők viselkedését elterelhetik a racionális viselkedéstől, másrészt a résztvevők sokszor képtelenek az információs tömeg feldolgozására, ezért arra kényszerülnek, hogy döntéseikben az információk egy részétől eltekintsenek.

A válság nyomán módosuló közgazdasági **gondolkodás ismét előtérbe hozta a kereskedelemelméletek közül a valóságot jobban közelítő irányzatokat** is. Az **új elméletek** kidolgozói közül nagy visszhangot váltott ki az egyik legnevesebb, Paul Krugman⁴, aki elsőként kapcsolta össze a közgazdaságtan két korábban teljesen eltérő területét: a nemzetközi kereskedelem elméletét és a gazdaságföldrajzot. **Krugman új elmélete a szabad kereskedelem és a globalizáció hatásait elemzi.** Ez megmagyarázza, hogy a világkereskedelmet miért hasonló adottságokkal és termékekkel rendelkező államok dominálják, miközben a régi elméletek szerint éppen a különböző termékekkel és adottságokkal rendelkező országok jelentik a világkereskedelem motorját [Krugman, 1996]. **Kulcseleme, hogy a vállalatok** nagyobb mennyiséget gazdaságosabban tudnak megtermelni (**növekvő skáláhozadék**), és döntéseiknél figyelembe veszik a többi vállalat viselkedését is (**tökéletlen verseny**). Ennek a két feltételnek a következménye, hogy egy adott ország vállalatainak érdemes megpróbálni más, hasonló országok fogyasztóit is megcélolni, hogy kihasználhassa a méretgazdaságosság előnyeit – ezért kerül sor az iparágon belüli kereskedelemre. **Így a gazdasági tevékenység koncentrációjára is magyarázatot kapunk**, míg a korábbi, tökéletes versenyt feltételező modellekben a vállalatoknak semmi okuk nem volt egymás közelébe letelepülni [Krugman – Obstfeld, 2003]. Mivel a mezőgazdaság szerkezete az utóbbi évtizedekben jelentősen megváltozott – hagyományosan a mezőgazdaságot tökéletesen versenyző piacnak tekintették – a tökéletes versenyt és növekvő skáláhozadékot feltételező új elmélet egyre inkább érvényes a mezőgazdasági termékek kereskedelmére is [Koo et al., 2005].

⁴ A 2008. év közgazdasági Nobel-díjasa és egyben történetének egyik legfiatalabb közgazdasági díjazottja.

2. Az árrobbanás és árzuhanás kihatásai a globális és az uniós élelmiszergazdasági külkereskedelemre

2.1. Az EU piaci jellemzői az árciklus idején

Az EU külkereskedelmének alakulását az árciklus idején az egyes termékek globális és uniós szintű piaci viszonyai erősen befolyásolták. A **2007-es évet megelőzően az élelmiszergazdasági ágazat piaci viszonyait a mezőgazdasági nyerstermékek erőteljes kínálatával szemben álló merev kereslet jellemezte.** 2007 mind a keresleti, mind a kínálati oldalon jelentős változást hozott. A keresletet a mezőgazdasági termékek új hasznosítási lehetőségeinek fellépése növelte érezhetően, ráadásul a globális kínálat kissé visszaesett, stagnált, így nagyon elmaradt az erősödő felhasználói, fogyasztói igények mögött.

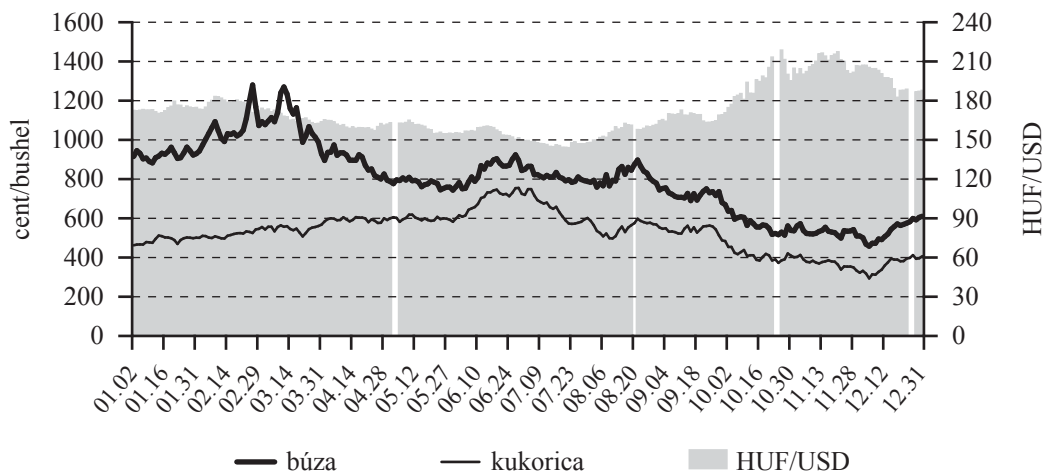
A keresleti oldal markáns növekedése különösen szembeötlő volt a gabonafélék és az olajos növények körében. A világ búzatermelése a megnövekedett igényekkel szemben csak 1,5%-kal emelkedett, a zárókészlet pedig az elmúlt 30 évet tekintve a legalacsonyabb szintre zuhant. A 2008-as év a világ búzatermelésében jelentős növekedést hozott, amelyen belül az EU-27 kibocsátásának emelkedése (31 millió tonna) említhető meg, de Oroszországban, Ukrajnában és az USA-ban is jelentős volt a termelés növekedése. **A kereslet és kínálat évek közötti jelentős változása a világpiacon és uniós áringadozásban mutatkozott meg.**

A világ kukoricatermelésben erőteljesebb bővülés (8%) következett be 2007-ben, azonban a felhasználás növekedése ezt is meghaladta. A kukorica zárókészlete ezért a búzáéhoz hasonlóan alacsony szintre zuhant. A kukorica vetésterületének világszintű csökkenése miatt (a versenytárs olajos növényeké nőtt meg) a kukoricakínálat szűkült 2008-ban, de az EU-ban a csatlakozott országok kiugró termése következtében a világpiacon tendenciával ellentétben nőtt.

A kínálatban kialakult nagy regionális különbségek miatt a chicagói jegyzések a kukorica esetében lassabban és kevésbé estek (25%-kal) 2008-ban a búza árához képest. A párizsi tőzsdén viszont a kukorica határidős jegyzései csaknem 40%-kal csökkentek, amely mögött a kukorica növekvő uniós, valamint a közel-keleti régió növekvő takarmánybúza- és kukorica-kínálata állt (4., 5. ábra).

4. ábra

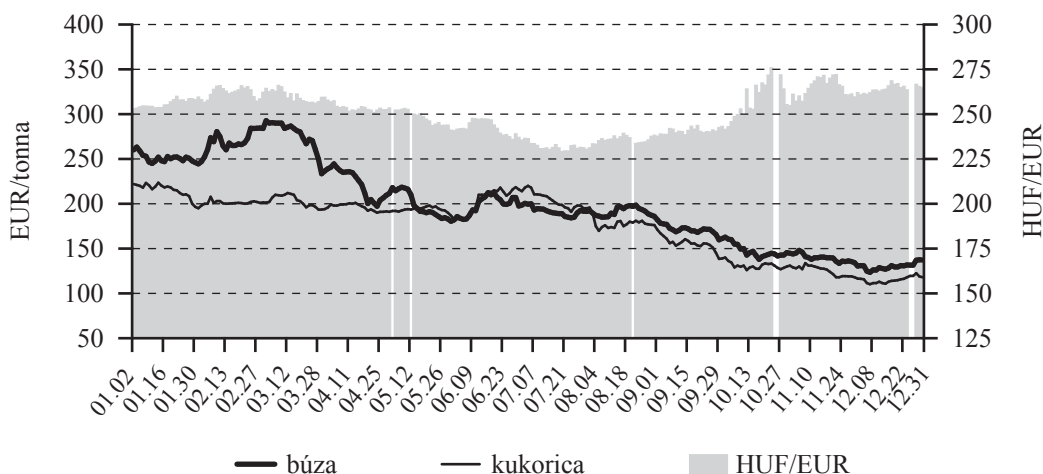
**A búza és a kukorica legközelebbi határidőre szóló jegyzése
2008-ban a chicagói tőzsdén**

Forrás: HGCA

5. ábra

**A búza és a kukorica legközelebbi határidőre szóló jegyzése
2008-ban a párizsi tőzsdén**

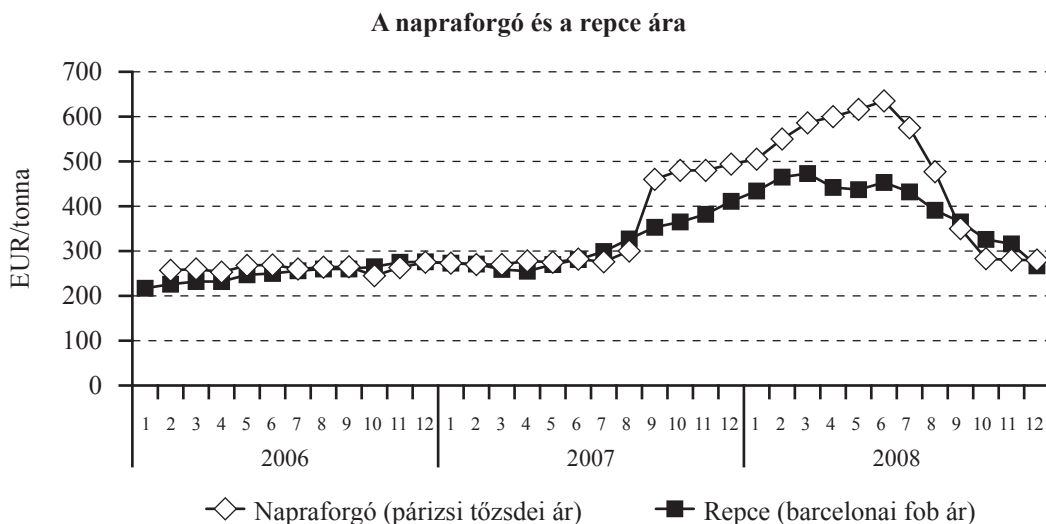

Forrás: Tunyoginé [2008]

Az olajos magvak termelését 2007-ben a bioetanol iránti kereslet emelkedése visszavetette. Ugyanakkor a másik bioüzemanyag, **a biodízel iránti kereslet miatt az olajos magvak készlete kimerült**. A szerényebb kínálat és a vele szemben álló növekvő kereslet az olajos magvak világpiaci árait is magas szintre emelték. (A szója világpiaci ára 2008 nyarának közepére egy év alatt több mint duplájára növekedett.) Az olajos mag termelése világszinten csaknem 7%-kal csökkent, a felhasználási igény ezzel szemben mintegy 3%-kal növekedett.

Az Unió jellemző olajnövénye, a repce termelése mind Európában, mind az egész világot tekintve növekedett, azonban a felhasználási igény felülmúlta a megnövekedett kínálatot. **A növekvő repcemag-feldolgozás növelte az importot és tovább csökkentette a készleteket**. Ugyanakkor a napraforgótermésben hiány keletkezett, mert a fő fekete-tengeri termesztési körzetben alacsony volt a termés. A repce kínálatot meghaladó kereslet hatására a repceárak is több mint 50%-kal emelkedtek Európában, míg a napraforgó-árak a kínálati hiány következtében duplájára növekedtek (6. ábra).

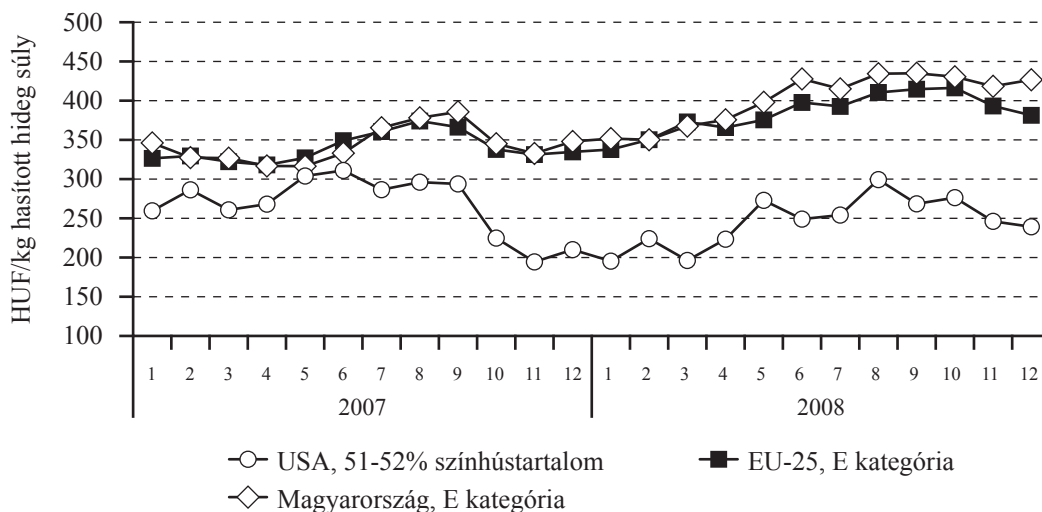
6. ábra

Forrás: HGCA

A világ sertéshús piacán szintén mérséklődött a kínálat 2007-ben, amellyel szemben bővülő kereslet állt. A világpiaci árak növekedése azonban a gabona és olajnövényekéhez képest **széresebb mértékű volt, sőt egyes régiókat, pl. az Uniót jelentős kínálat és nyomott árak jellemezték** (7. ábra).

A sertés- és húsfélék árak alakulása

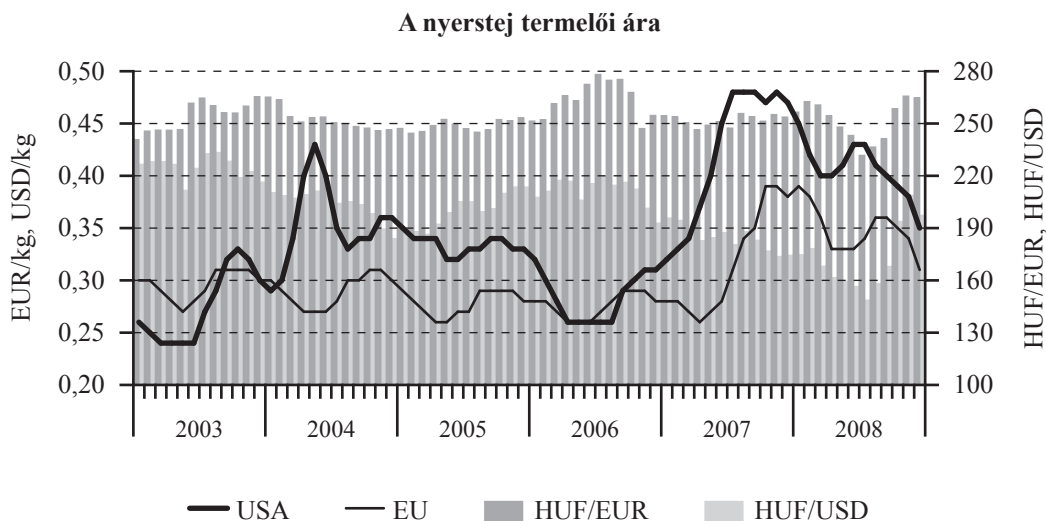

Forrás: Tunyoginé [2008]

Az uniós kínálati piacot 2007-től inkább a kedvezőtlen külkereskedelmi folyamatok alakították: az oroszországi piacon az uniós export akadozott, ugyanakkor az USA-import fokozódása az EU-ba tovább növelte a régióban felhalmozódott készleteket. Az uniós piacon **számos piacsabályozó intézkedéssel** próbálták megakadályozni a sertés- és húsfélék árak esését, amit a magas takarmányárak indokoltá tettek. Ennek ellenére 2008-ban elsősorban az EU régi tagállamaiban csökkent a sertésállomány, a világpiacon viszont nőtt a sertés- és húsféle-termelés. A pénzügyi és gazdasági válság hatására a húsok iránti kereslet visszaesett 2008-ban, ami a világpiacon az árak esését eredményezte az év második felére. Az Unióban viszont a kínálat csökkenése és a magas takarmányárak következtében emelkedtek a sertés- és húsféle-árak, az uniós versenyképesség ezzel tovább romlott.

A **világ tehéntej** kínálata 2007-ben szerényebben növekedett, a jelentős exportőrök közül csak Ausztrália termelése csökkent. A fogyasztás növekedése világszinten meghaladta a termelést, így a jelentős termelésnövekedést elért országok a többletet el is fogyasztották (Kína, India és Oroszország), sőt még az importigényük is növekedett. A **kínálatot meghaladó fogyasztói kereslet hatására a világpiacon tej- és tejtermék-árak a duplájára növekedtek.** Az Unió termékei iránt is nőtt a bel- és külszíni kereslet (a soványtejpor-kivitel egy év alatt 133%-kal nőtt), így az uniós kivitel az exporttámogatások megszüntetése után is nőtt.

A tehéntej-termelés növekedése 2008-ban is folytatódott – megszűnt az egyes régiókban kialakult tejhiány –, ezzel szemben a fogyasztás világszerte mérséklődött a válság hatására. **A keresletet meghaladó kínálat miatt a készletek ismét feltöltődtek.** Az Unióban kínálati piac alakult ki, a kivitel a tejpor kivételével minden tejtermékből visszaesett. Az uniós kínálat levezetését az USA erőteljes export-offenzívája, valamint a világpiacon az árak esése lassította le.

Forrás: Tunyoginé [2008]

2.2. Piaci arányeltolódások az árrobbanás hatására

Az **Európai Unió** az árciklus alatt, sőt után is **a világ legnagyobb** exportőre és importőre maradt mezőgazdasági nyerstejtermékekből és élelmiszerekből. Az EU Bizottság által kiadott „Monitoring Agri-trade Policy” 2009. júliusi jelentése szerint 2008-ban az EU 129 milliárd USD értékben hozott be agri-food⁵ termékeket, míg az USA importja csak 86 milliárd USD volt [MAP, 2009]. A kivételben az Unió 122 milliárdos exportjával éppen csak megelőzte az USA-t (121,7 milliárd USD). Ebből az következik, hogy az Európai Unió élelmiszergazdasági mérlege kiegyensúlyozott volt, de kis mértékben továbbra is nettó élelmiszer-importőr maradt, negatív egyenlege 7 milliárd USD-t tett ki. (Itt figyelembe kell venni, hogy az uniós piac egy kvázi belső piac, hiszen az összes tagország külkereskedelmi forgalmának jelentős része „házon belül” zajlik.) **Az USA élelmiszergazdaságának külkereskedelmi aktívuma viszont 35 milliárd USD-re emelkedett a korábbi negatív egyenlegről.** Ennek ellenére **mindkét meghatározó világpiacon szereplő piaci részesedése csökkent, elsősorban Brazília és Argentína javára.**

Brazília és Argentína élelmiszergazdasági külkereskedelme az országok export-termékszerkezete miatt a válság haszonélvezője volt, mert **a magas nyersanyagárak az olyan országok élelmiszergazdasági egyenlegét javították, ahol a mezőgazdasági alaptermelésből származó áruk részaránya magas** (2. táblázat).

⁵ A MAP jelentés az agri-food termékek fogalmát a WTO definíció szerint használja, ami annyiban különbözik az általunk alkalmazott besorolási rendszertől (HS 1-24), hogy részben bővebb, részben szűkebb annál. Ezért az itt közölt export- és importadatok eltérhetnek az általunk közölt adatoktól. Mivel a tanulmány írásának idején nem állt rendelkezésünkre más, az élelmiszergazdasági világkereskedelmet átfogó forrás, e számokat közöljük. Az eltérésekkel kapcsolatos leírást az 1. számú függelék mutatja.

Fontosabb élelmiszergazdasági exportőrök kivitelének termékszerkezete 2008-ban

százalék

Ország/termék	Nyerstermék	Félkész termék	Végtermék
EU-27	10	23	67
Kanada	25	33	42
USA	43	18	39
Argentína	33	46	21
Brazília	29	26	46
Ausztrália	28	22	50
Új-Zéland	3	32	65
Japán	3	23	74
Kína	9	23	69
Oroszország	42	22	36

Forrás: MAP, 2009 július

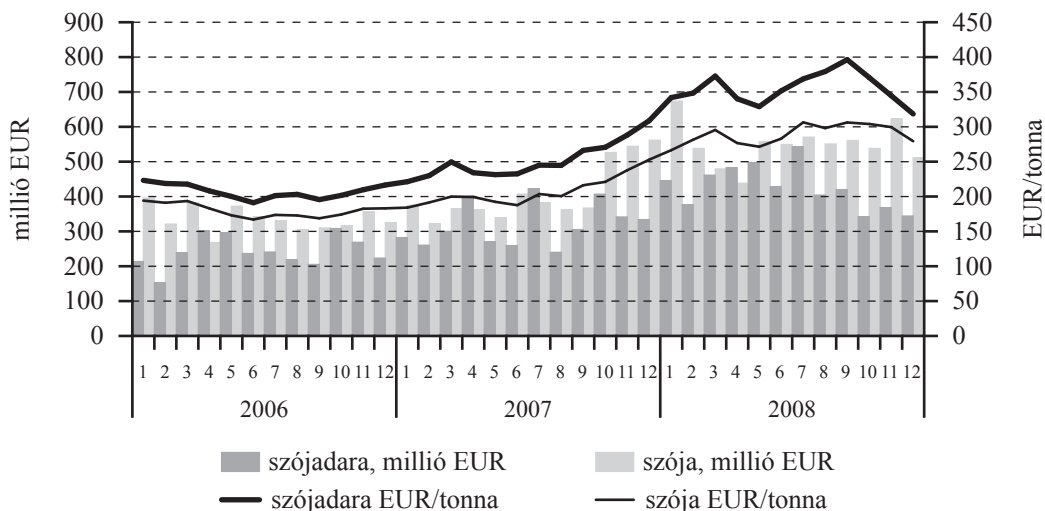
Argentína exportjának értéke ily módon 2006 óta 80%-kal, Brazíliáé 60%-kal nőtt. Mivel az USA is jelentős gabonaexportőr, élelmiszergazdaságának külkereskedelmi egyenlege 2006-2008 között szintén kiemelkedően erősödött. Említést érdemel Kína rohamosan növekvő élelmiszergazdasági exportja is: 2000 és 2008 között az exportbevételek 10 milliárd USD-ről 56 milliárd USD-re nőttek, csak az utóbbi két év alatt a kínai export 85%-kal bővült, ráadásul nem a mezőgazdasági alaptermelésből származó áruk magas részaránya miatt. Oroszországnak pedig hiába magas a nyers-termékek részaránya az exportban, mert egyébként jelentős nettó élelmiszerimportőr.

A **pénzügyi válság által okozott recessziós hatás** a MAP szerint 2008 óta kimutatható például az USA csökkenő élelmiszergazdasági importjában. Ez az Európai Uniónak az USA-ba irányuló élelmiszergazdasági exportját is érzékenyen érintette, amely 2007 közepe óta csökkenő tendenciát mutat. A deficitet részben az Oroszországba irányuló, növekvő élelmiszerexport tudta kompenzálni. Az orosz piac ezért egyre nagyobb részarányt képvisel az EU exportjában, elsősorban a feldolgozott élelmiszerek esetében, amelynek aránya már eléri a 80%-ot.

Az **EU-27 élelmiszergazdasági külkereskedelmi egyenlegében** a magas mezőgazdasági nyersanyagárak nagymértékben növelték az importkiadásokat, ezért a mezőgazdasági alapanyag-termékek negatív egyenlege a 2006. évi 11,6 milliárd EUR-ról 2007-ben és 2008-ban 15 milliárd EUR-ra emelkedett. Ily módon az EU-27 élelmiszergazdaságának külkereskedelmi passzívuma a válság előtti közel 10 milliárd EUR-ról 2008-ban már 14 milliárd EUR fölé nőtt.

A **deficit növekedése** elsősorban szója és szójadara, olajos növények, növényolaj **emelkedő importjára** vezethető vissza. Az EU-27 összimportja szójababból és szójadarából értékben a 2006. évi 7 milliárd EUR-ról 2008-ban 11,5 milliárd EUR-ra ugrott, nagyjából változatlan mennyiségek mellett (9. ábra). Említést érdemel még a pálmaolaj importjának alakulása, ennek értéke 2006 és 2008 között 1,6-ról 3 milliárd EUR fölé emelkedett.

Az EU-27 szójabab (HS-1201) és szójadara (HS-2304) importjának alakulása 2006 és 2008 között havi bontásban

Forrás: Eurostat alapján saját számítások

Ezzel szemben a **gabonaimport nem terhelte meg az EU-27 élelmiszergazdasági egyenlegét**, bár a 2007/08-as gazdasági évben nettó importórré vált a régió. A kereslet meghaladta a kínálatot, ezért – az intervenciók készletek értékesítése mellett – a gabonaimportra érvényes vámoikat is hatályon kívül helyezték 2007 és 2008 októbere közötti időszakban. A 2008. évi rekordterméssel azonban fordult a kép, a 310 millió tonna gabonatermés az előző évi hozamot majdnem 55 millió tonnával szárnyalta túl. Ennek következtében például a búza ára a párizsi MATIF-on a júliusi 200 €/t-ról decemberre 123 €/t-ra esett vissza [Töpfer, 2009].

A növekvő belföldi kereslet ellenére⁶ **2008 vége felé az EU-27 ismét nettó gabonaexportórré vált**, a magas termés mellett a csökkenő szállítási áraknak is köszönhetően. A gabonakereskedelmet az utóbbi években erősen befolyásolta a tengeri szállítási költségek szeszélyes alakulása, hiszen az ömlesztett rakományokra vonatkozó Baltic Dry Index 2002 és 2008 májusa között majdnem tízszeresére ment fel, ami a búza tengerentúli szállítását lényegesen drágította. 2008 közepétől azonban a BDI rövid időn belül 11 600 pontos csúcsertékéről 1000 pont alá esett (igaz, hogy azóta ismét 4000 fölé tornázta fel magát), azaz a gabona tengeri szállítási költségei is közel tizedére csökkentek [BDI, 2009]. Ez utóbbi azért is fontos, mert az EU gabonaexportjának jelentős része (évi átlagban 15 millió tonna) Észak-Afrika, illetve a Közel-Kelet felé irányult.

Miután röviden elemeztük az árrobbanás és árzuhanás kihatásait a világ és az Európai Unió élelmiszergazdasági külkereskedelmére, a következő két fejezetben bővebben kitérünk a magyar élelmiszergazdaság külkereskedelmének, illetve a fontosabb európai versenytársak külpiaci helyzetének alakulására.

⁶ Az átmenetileg gazdaságosabb tápióka és szójadara helyett ismét növekvő mennyiségű gabonát kezdtek használni a keveréktakarmány-gyártásban, emellett az etanolgyártás is ismét gabonát használt fel.

3. A magyar élelmiszergazdasági külkereskedelem alakulása

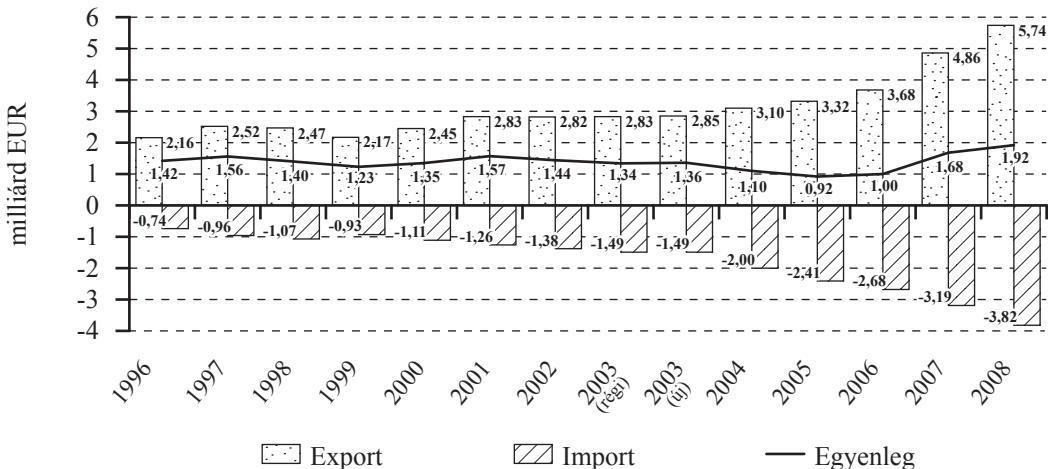
A magyar, illetve a fontosabb európai versenytársak élelmiszergazdasági külkereskedelmének elemzésénél a nemzetközileg alkalmazott **HS-kód rendszer első 24 árufőcsoportjára** támaszkodunk, amelyek a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékkört alkotják (2. függelék). A **termékek feldolgozottsági foka** szerint is vizsgáljuk a külkereskedelmünk szerkezetét, itt a mezőgazdasági alapanyag termelést, valamint az elsődleges és másodlagos élelmiszeripari feldolgozást különböztetjük meg (3. függelék).

3.1. Általános tendenciák

Az általános tendenciákat az 1996-2008. évi időszakra vizsgáltuk. A magyar élelmiszergazdasági export a csatlakozás előtti években ingadozott és csak kis mértékben növekedett, csatlakozásunk után viszont folyamatosan emelkedett. Az importnövekedés a csatlakozást követő években felgyorsult, 2006 óta viszont újra lelassult. Az élelmiszergazdaság külkereskedelmi egyenlege ennek következtében 2001-től fokozatosan romlott, 2005-ben és 2006-ban 1 milliárd EUR alatt volt. Azóta viszont javuló tendenciát mutatott és 2008-ban megközelítette a 2 milliárd eurót (10. ábra).

10. ábra

A magyar élelmiszergazdasági export, import és egyenleg alakulása

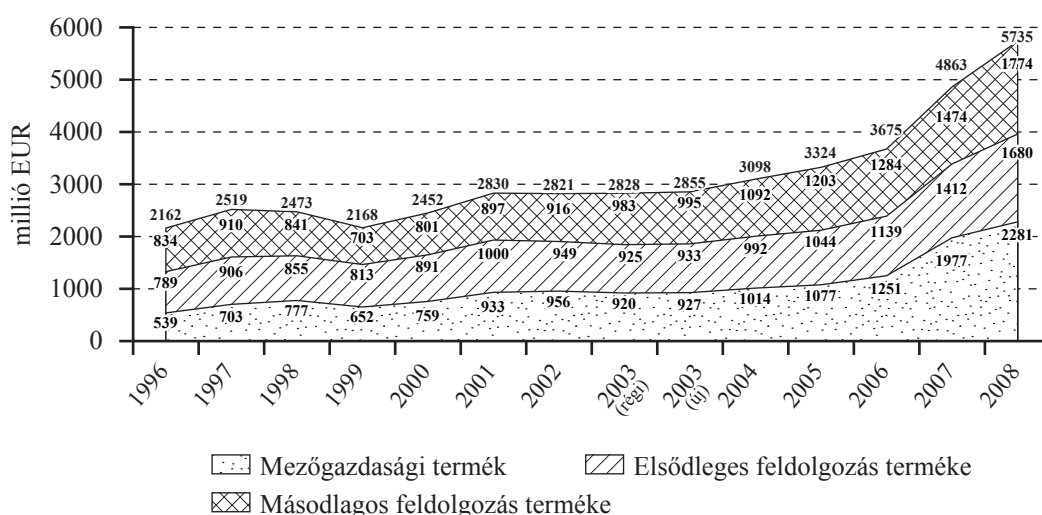
Forrás: KSH adatok alapján saját számítás, a 2003. évi érték a régi és az új módszer⁷ szerint számítva

Elsősorban az ugrásszerűen növekvő gabonaexportnak köszönhetően ismét nyílt az olló az export- és az importgörc között, azaz javult az ország élelmiszergazdaságának külkereskedelmi egyenlege.

⁷ Ezt a kérdést lásd részletesebben: Kartali, J. – Wagner, H. [2007]: Az élelmiszergazdasági külkereskedelem hazai és nemzetközi adatforrásainak eltérései és azok okai, Élelmiszergazdasági Információk, 2007/2. sz. AKI, Budapest.

Az exportszerkezetben a csatlakozásunk után következett be markáns változás. Ha a **termékek feldolgozottsági foka** szerint vizsgáljuk a külkereskedelmünk szerkezetét, akkor azt látjuk, hogy a kivitel növekedése összességében mindhárom terméksoportnál (mezőgazdasági alapanyag termelés, elsődleges és másodlagos feldolgozás) határozott volt, a mezőgazdasági alapanyagtermékek – ezen belül főként a gabonafélék – exportnövekedése azonban messze meghaladta a feldolgozott termékekét [Juhász et al. 2009]. A mezőgazdasági termékek exportjának 2003. évi 920 milliós értéke 2008-ra 2,3 milliárd euróra ugrott. A feldolgozott (elsődleges és másodlagos) termékek aránya az élelmiszergazdasági kivitelünkben így összességében a 2003-as 70%-ról 2008-ra 60%-ra csökkent. Az **elsődleges és másodlagos (tovább-feldolgozott) termékek kivitele is emelkedett (+81%), de a mezőgazdasági termékek kivitele még erőteljesebben növekedett (+148%)** (11. ábra).

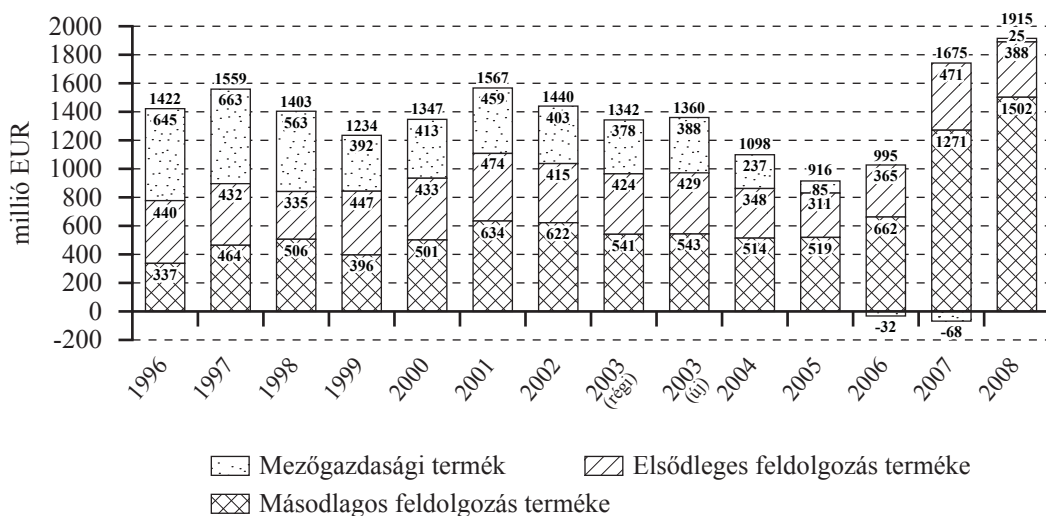
11. ábra

A magyar élelmiszergazdasági export alakulása feldolgozottsági fok szerint

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás, a 2003. évi érték a régi és az új módszer szerint számítva

A feldolgozott termékek esetében a kivitel erősödését az import egyidejű és dinamikusabb emelkedése kísérte, így a **teljes élelmiszeripari egyenleg a csatlakozás előtti 800-ról millió euró feletti értékről 413 millió euróra zsugorodott**. Az élelmiszeripari külkereskedelem feldolgozottsági fok szerinti bontásából kiderül, hogy az **elsődleges feldolgozottságú termékek mérlege romló tendenciával, de 388 millió euróval még szintén pozitív volt 2008-ban**. A **másodlagos feldolgozottságú termékek egyenlege** azonban az uniós csatlakozás előtti évben 388 millió euró volt, a belépésünket követően pedig mélyrepülésbe kezdett (12. ábra).

A magyar élelmiszergazdasági egyenleg alakulása feldolgozottsági fok szerint

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás, a 2003. évi érték a régi és az új módszer szerint számítva

A tovább feldolgozott termékek drasztikus egyenlegromlásának okát az import termékszerkezet átalakulásában kell keresnünk, míg ugyanis 1996-ban 188 millió euróval a másodlagos feldolgozás termékei képviselték a legkisebb részesedést az élelmiszergazdasági importban (25%), addig 2008-ban 1749 millió euróval már a legnagyobb arányú kategóriát jelentették (46%). Ezért nem meglepő, hogy **a másodlagos feldolgozású termékek külkereskedelmi egyenlege mára elolvadt**, 2006-ban és 2007-ben negatív, de 2008-ban is csupán 25 millió eurós pozitív szaldót ért el.

Az **eredet szerint vizsgálva** az állati eredetű termékek a csatlakozás előtti évben átlagosan az export 34%-át adták, míg a növényi eredetű termékek részesedése 55% volt (11%-os nem besorolható termékarány mellett). Csatlakozásunk óta az állati eredetű termékek részaránya az összexportból folyamatosan csökkent, 2008-ban már csak 24% volt, a növényi termékek részesedése a növekvő gabonaexportnak köszönhetően emelkedett és elérte a 65%-ot (nem besorolható 11%).

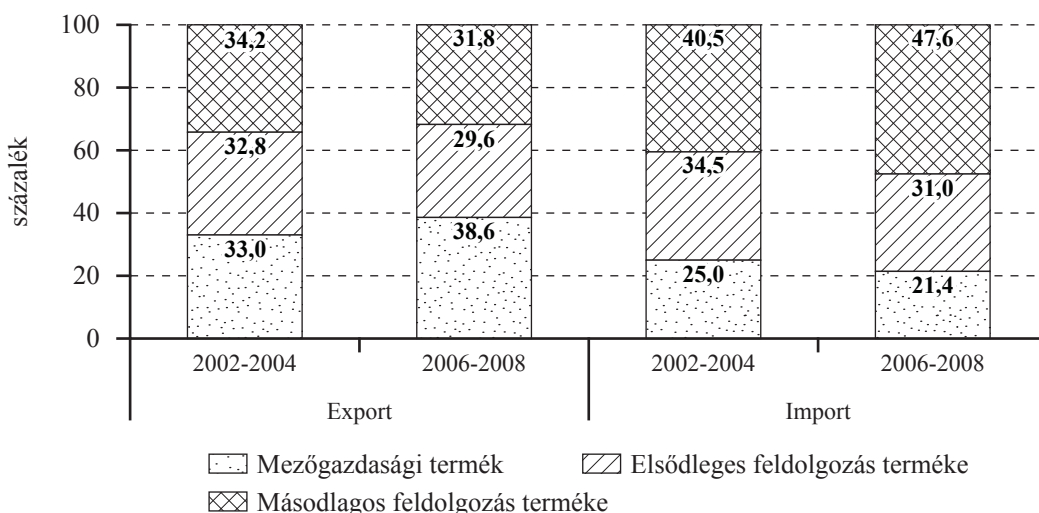
Ha az ágazat egyenlegét nézzük, akkor az állati eredetű termékek a csatlakozás előtti évben átlagosan az egyenleg 53%-át adták, míg a növényi eredetű termékek részesedése csak 38% volt (a nem besorolható termékek részaránya 9%). **Csatlakozásunk óta erősen visszaesett az állati eredetű termékek részaránya az egyenlegből – 2008-ban már csak 26%-át adták, az erősen növekvő gabonaexport következtében a növényi termékek részesedése viszont elérte a 70%-ot** (nem besorolható 4%).

3.2. Az export és import alakulása a vizsgált időszakokban

További vizsgálatunkat a hosszú idősoros elemzés helyett módszertani okokból két időszak elemzésére szűkítettük le. A 2002-2004. évi, illetve a 2006-2008. évi időszak átlagát választottuk ki erre a célra, amellyel az évek közötti ingadozások hatását kívántuk tompítani. A két időszak a válság előtti és a válság alatti éveket foglalta magában, amely éppen egybeesett az uniós csatlakozásunk előtti és utáni közvetlen időszakokkal is. Ez az egybeesés is rávilágít azokra a komplexitásból fakadó nehézségekre, amellyel a külkereskedelmi folyamatok mögött húzódoó okok egyértelmű kapcsolatának feltárásakor szembesültünk (13. ábra).

13. ábra

A magyar élelmiszergazdasági export, -import feldolgozottsági fok szerinti alakulása a 2002-2004. évi, illetve a 2006-2008. évi időszak átlagában

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

Mindazonáltal a két időszak jó választásnak bizonyult, mivel a vizsgálatában jól tükröződtek az előző alfejezetben felvázolt tendenciák – az **export növekedését meghaladó import dinamika, valamint a feldolgozott termékek növekvő importaránya**. Összességében a magyar élelmiszergazdasági kivitel 62%-kal, a behozatal 99%-kal nőtt, ennek eredményeként az egyenleg csak 16%-kal emelkedett.

A magyar élelmiszergazdasági külkereskedelem feldolgozottsági fok szerinti elemzése a két vizsgált időszakban azt mutatta, hogy az **exportban a mezőgazdasági alapanyag termelés részesedése jelentősen nőtt (33%-ról 39%-ra), míg az importban elsősorban a másodlagos feldolgozású termékek részaránya növekedett (40%-ról 48%-ra)**.

Élelmiszergazdasági exportunk legfontosabb árucsoportja 2005-ig a hús és hústermékek (HS-02) volt, amelynek kivitele azonban a vizsgált időszakok átlagában 562-ről csak 623 millió EUR-ra, azaz mindössze 11%-kal nőtt (1. melléklet). A főcsoport részesedése az összexportunkból így 19,2%-ról 13,2%-ra csökkent. Az **élő állatok (HS-01) exportja** ennél nagyobb, 45%-os növekedést mutatott a vizsgált két időszak között és 128-ról 186 millió EU-ra emelkedett, de részesedése 4% alá esett. A **tejtermékek, tojás, méz (HS-04) főcsoport exportja** évi átlagban 141-ről 216 millió EUR-ra, azaz 53%-kal emelkedett és ezzel az élő állatok, állati termékek áruosztályon belül a legnagyobb növekedést mutatta.

A növényi termékeknél a legfontosabb árufőcsoport a **gabonafélék** (HS-10), amelynek exportja éves átlagban 364-ről 1047 millió EUR-ra nőtt, tehát majdnem háromszoros árbevételt hozott a vizsgált időszakban. Az **exportárbevétel** a növekvő termésmennyiségnek (a felszabaduló intervenciós gabona mennyiségnek és a stabilizálódó világgiazi áraknak köszönhetően) **2007-ben és 2008-ban túlszárnyalta az 1,2 milliárd EUR-t.**

Ezzel a gabona árufőcsoport részaránya az exportunkból a 2006-2008. évi időszakban 22,1%-ra nőtt. A 200 millió EUR fölötti bevételt hozó főcsoportok között 24%-kal nőtt a **zöldség-gyümölcs készítmény** (HS-20) főcsoport kivitele (átlagosan 326, illetve 406 millió EUR, de részesedése 8,6%-ra csökkent). Az **állati takarmányok** (HS-23) exportja 53%-os növekedést mutatott (225, illetve 344 millió EUR), az **olajos magvak** (HS-12) főcsoport kivitele pedig 69%-kal emelkedett (199, illetve 337 millió EUR). A **zöldségfélék** (HS-07) exportja évi átlagban 14%-kal bővült, részesedése az összexportunkból 3,6%-ra esett vissza. A fentiek mellett fontos szerepet töltött be még az **ital, szesz és ecet** (HS-22) főcsoport, mindenekelőtt a borexportnak köszönhetően. E főcsoport évi átlagban 86%-kal nőtt (225-ről 344 millió EUR-ra) és részesedése elérte a 4,4%-ot.

Az **élelmiszergazdasági import** főcsoport szintű elemzése azt mutatta, hogy szinte **nem is volt olyan árufőcsoport, ahol nem emelkedett az import a két időszak között**, de az **élő állatok** (HS-01) és a **hús és hústermékek** (HS-02) importja a statisztikai adatok szerint több mint 3,3 szorosára, illetve 2,3-szorosára nőtt (1. melléklet). Majdnem háromszorosára emelkedett a **tejtermékek, tojás, méz főcsoport** importja, 179%-kal az **ital, szesz, ecet** (HS-22) behozatala. Kivételt képeznek az átlagosan még mindig a legnagyobb értéket képviselő **állati takarmányok** főosztálya (2006-2008. évi átlaga 351 millió EUR), ahol az import – az utóbbi évek bő gabonatermésének és a csökkenő állatállomány miatt – stagnált. Ennek ellenére ez a főcsoport 10,8%-kal tartotta vezető pozícióját importunkban, de a tej és tejtermékek, valamint hús és hústermékek importja 8,2, illetve 7,2%-os részarányal felzárkózott hozzá. Az egyéb fontosabb főcsoportok (pl. a trópusi területekről érkező árufeleségeket is tartalmazó gyümölcs, dió főcsoport) részesedése 6,2%-ra volt tehető.

3.3. Az élelmiszergazdaság külkereskedelmi egyenlegének alakulása

3.3.1. Árufőcsoportok szerinti nettó külkereskedelmi pozíciónk alakulása

Nettó külkereskedelmi pozíció alatt azt értjük, hogy egy ország **az egész élelmiszergazdaság, ezen belül az egyes árufőcsoportok, illetve termékek** (nettósúlyban, vagy értékben számítva) tekintetében **nettó exportóri** (azaz az exportbevételek nagyobbak, mint az importkiadások), vagy **nettó importóri pozícióban** (az exportbevételek kisebbek, mint az importkiadások) van.

A főcsoportok szintjén képzett egyenleg értelmezése nem minden esetben könnyű, mert export- és importstruktúránk termékfőcsoport-szinten nagyon eltér egymástól. Elég arra rámutatni, hogy a 23. árufőcsoportban az állati takarmány főcsoportnév alatt nagy mennyiségű hobbiállat-eledelt exportálunk, míg importunk nagyrészt szójadarából áll. Ennek ellenére a számításaink alapján elmondható, hogy **a hús és hústermékek főcsoportjában a két időszak között bekövetkezett 16%-os egyenleg-csökkenés jelzés értékű elmozdulás. A tej és tejtermékek egyenlege is jelentősen változott, pozitívról negatívra váltott**, azaz 52 millió EUR-os átlagos pozitív szaldót 2006-2008 között átlagosan 50 millió EUR passzívra váltotta fel. A fent említett állati takarmányok főcsoport egyenlege tartja a nullszaldót, ami elsősorban a hobbiállat-eledel exportunk ugrásszerű növekedésének volt köszönhető.

Az **egyenleg „dominátor”** azonban a **gabonafélék főcsoportja** (HS-10), amelynek exporttöbblete a két időszak között 318 millió EUR-ról 963 millió EUR-ra, azaz több mint háromszorosára nőtt. Említésre méltó a 12. árucsoport (olajos magvak) 75%-os egyenleg növekedése is (140 millió EUR-ról 245 millió EUR-ra). Több mint két és félszeresével esett vissza a gyümölcs, dió főcsoport (HS-08) egyenlege (-42 millió EUR-ról -109 millió EUR-ra) és a zöldségfélék (HS-07) egyenlege is közel 60%-ra csökkent, ami – a zöldség-gyümölcs készítmények stagnáló egyenlegével együttvéve – fényt derít a gyümölcs/zöldség szektor gyengülő versenyképességére.

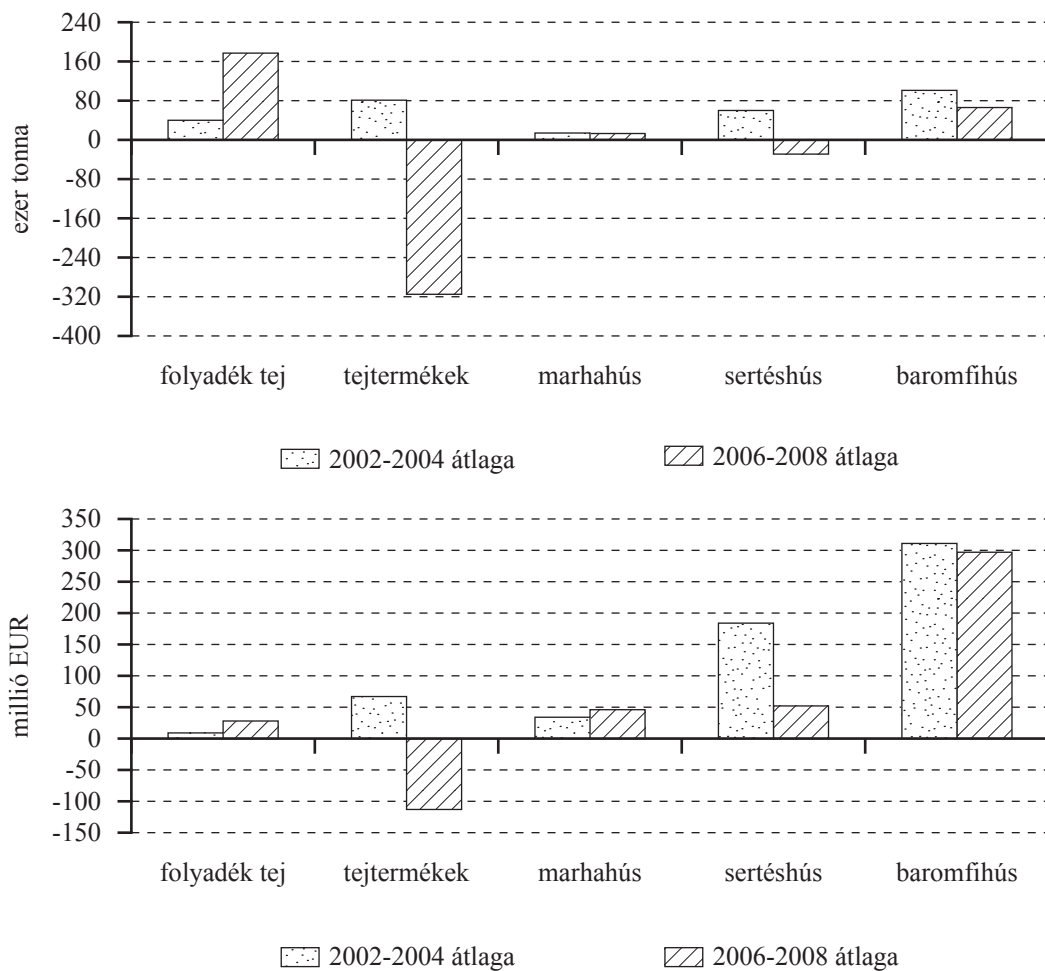
3.3.2. Termékpályák szerinti nettó külkereskedelmi pozíciók alakulása

Magyarország **hagyományosan nettó élelmiszergazdasági exportőr** országnak számít, **de pozíciója az utóbbi években több fontos termékpályán erőteljesen romlott**. Míg például nyersanyag-egyenlétre átszámítva tejből és tejtermékekből 2003-ban még 173 ezer tonna nettó exportunk volt, addig 2005-ben 54 ezer tonna és 2008-ban már 100 ezer nettó importot mutatnak a statisztikák. A két vizsgált időszak átlagában 121 ezer tonna nettó exportról 138 ezer tonna nettó importra estünk vissza. Sertéshúsból és hústermékekből is jelentős nettó exportőr pozícióból (81 ezer tonna 2003-ban) nettó importórré váltunk 2005-ben 44 ezer tonna és 2008-ban is még 28 ezer tonna volt az importtöbbletünk, a két vizsgált időszak átlagában ez 60 millió EUR aktívummal szemben 29 millió EUR passzívumot jelentett. Kedvezőtlenül alakult a baromfihús és -hústermékek külkereskedelme is, nettó exportunk 107 ezer tonnáról (2003-ban) 70 ezer tonnára (2005-ben) csökkent, a két vizsgált időszakban az egyenlegünk 101-ről 66 millió EUR-ra csökkent (14. ábra).

Értékben kifejezve is negatívba ment át a tejszektor egyenlege, itt 2002-ig kell visszamenni az utolsó jelentős pozitív mérlegig (241 millió EUR). Utána 2007-ig romlott az egyenlegünk (-101 millió EUR), csak 2008-ban történt kisebb javulás (-83 millió EUR-ra). A két vizsgált időszak átlagában 76 millió EUR ágazati aktívumról 85 millió EUR passzívumra estünk vissza.

A hússzektorban a **marhahús egyenlege sokáig stagnált** 35 millió EUR körüli értéken, de 2008-ban a növekvő exportnak köszönhetően 67 millió EUR-ra ment fel. A **sertéshús egyenlegünk** erőteljes csökkenése ellenére a drágább húsféleségek exportja miatt 2008-ban még 44 millió EUR-os aktívumot mutatott, de **a két vizsgált időszak átlagában 184-ről 52 millió EUR-ra esett vissza**. A madárinfluenza okozta 2005-2006. évi piacvesztés ellenére a **baromfiágazat tartja a pozícióját**, 2007-ben és 2008-ban 326, illetve 331 millió EUR-val már magasabb egyenleget értünk el, mint csatlakozásunk előtt. A két időszakot összehasonlítva így **csak minimálisan csökkent az egyenleg átlagértéke** (311, illetve 297 millió EUR).

**Nettó külkereskedelmi pozícióink alakulása mennyiségben és értékben
(tartalmazza a feldolgozott termékeket is)**

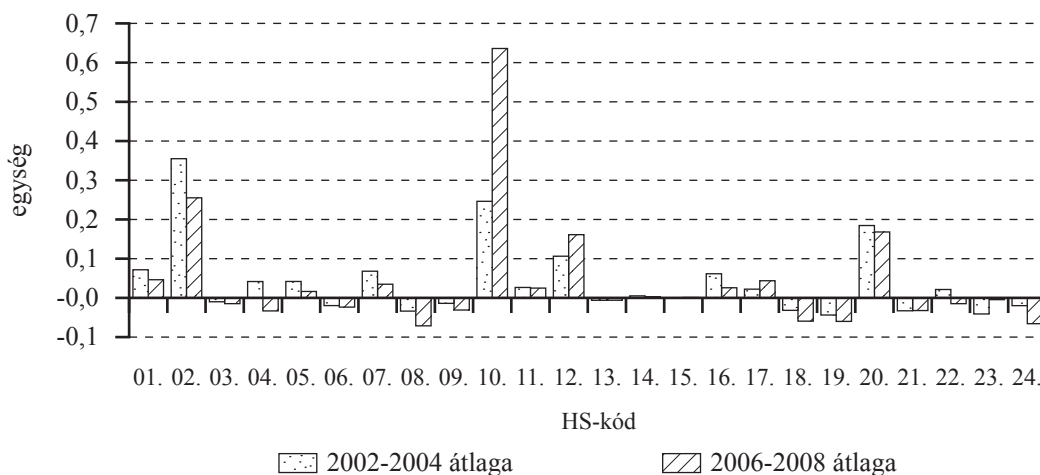
Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

3.3.3. Az élelmiszergazdaság külkereskedelmi profiljának alakulása Magyarországon

Az egyenleg hagyományos elemzésén túl egy további mutatót alkalmaztunk a külkereskedelmi helyzet minél pontosabb leírására: az **élelmiszergazdaság- külkereskedelmi profilt**, amely a későbbiekben lehetővé teszi a különböző országok (versenytársak) élelmiszergazdasági- külkereskedelmi szerkezetének összehasonlítását. Az egyes országok élelmiszergazdasági külkereskedelmében vannak hagyományosan olyan ágazatok, amelyek pozitívan járulnak hozzá az egyenleghez, és vannak olyanak, amelyek az import révén megterhelik azt. Az „élelmiszergazdaság- külkereskedelmi profil” alatt ilyen szempontból azt értjük, hogy az egyes HS-szintű árucsoportok hány egységgel járulnak hozzá az adott ország élelmiszergazdasági külkereskedelmi mérlegéhez. Például +1,0 azt jelenti, hogy pontosan ugyanannyi nettó árbevételt hoz egy árucsoport (ágazat), mint amennyit az adott ország (pozitív) élelmiszergazdaságának külkereskedelmi egyenlege tesz ki. Az ebből rajzolt oszlopdiaagram pedig azt mutatja, hogy az ország élelmiszergazdasági külkereskedelme „hány lábon áll”, azaz hány főcsoport járul hozzá az egyenleg növeléséhez, illetve fordítva, a negatív oszlopok azt mutatják, hogy hol vannak az élelmiszergazdaság külkereskedelmének sebezhető pontjai, amelyek egy válság alatt még jobban tudnak rontani az egyenlegen. Példaként bemutatjuk a magyar „élelmiszergazdaság- külkereskedelmi profil” változását a 2002-2004. évi és a 2006-2008. évi időszakban (15. ábra).

15. ábra

Magyarország „élelmiszergazdaság- külkereskedelmi profilja”
a vizsgált időszakok átlagában

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

A magyar élelmiszergazdasági külkereskedelem lényegében „négy lábon áll”: a **hús** (HS-02), a **gabona** (HS-10), az **olajos magvak** (HS-12) és a **zöldség-gyümölcs készítmények** (HS-20). Feltűnő azonban a két időszakot vizsgálva, hogy a szék billeg, azaz a 2006-2008-as időszakban a gabonafélék és az olajos magvak főcsoportja gyakorlatilag segítség nélkül tartotta magasban az egyenlegünket, míg a többi főcsoport részesezése vagy csökkent (hús, zöldség, zöldség-gyümölcskészítmény), vagy negatívba ment át (tej, tejtermékek). Természetesen figyelembe kell venni a világpiacon árképzés változásokat is, amelyek több szektort hátrányosan érintettek, de a nemzetközi versenytársakkal való összehasonlítás azt mutatja majd, hogy más országok ezeket az ágazatokat jobban tudták átmenteni a válságon, mint Magyarország.

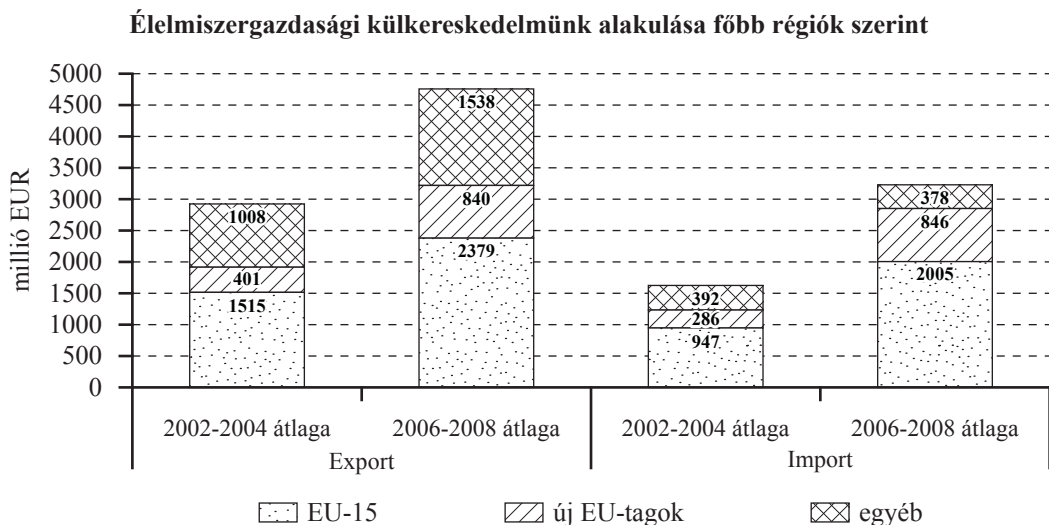
3.4. A magyar élelmiszergazdaság külkereskedelmi relációinak áttrendeződése

Ebben a fejezetben élelmiszergazdasági külkereskedelmünk piaci relációjában bekövetkező változásokra mutatunk rá, bár előre meg kell jegyeznünk, hogy a bekövetkezett arányeltolódások elsődleges okának nem a válságot, hanem az EU-csatlakozás hatását tartjuk. Exportpiacainkra mindig is az erős Európa-centrikusság volt jellemző: Európa aránya exportunkból az utóbbi 15 évben 90-94% között mozgott. Korlátozott szállítási rádiuszunk az új évezredben sem változott, okai az egyre növekvő szállítási költségek, a magas szállítási költséget elviselő termékek exportunkban képviselt alacsony aránya és külgazdasági kapcsolataink bővülésének elmaradása.

2004-ben nettó élelmiszergazdasági exportórként léptünk be a nettó élelmiszergazdasági importóri pozícióval rendelkező Közösségbe, sőt nettó importóri pozícióban lévő országcsoporttal együtt (kivétel: Lengyelország). Az utóbbi években azonban több új tagország, mint például **Lengyelország, Szlovákia és Csehország nemcsak Magyarország irányába tudták növelni kivitelüket, hanem más piacokon is sikereseknek bizonyultak.** A fenti országokkal szemben, csatlakozásunk után az **élelmiszergazdasági külkereskedelmi mérlegünk** –elsősorban az onnan származó erősen növekvő, import miatt – **negatív lett.** 2008-ban Szlovákiával szemben ismét pozitívvá vált mérlegünk, de Lengyelország és Csehország továbbra is 175, illetve 5 millió EUR külkereskedelmi aktívummal rendelkezett Magyarországgal szemben.

Élelmiszergazdasági exportunk az EU-15 irányába a két vizsgált időszak között 57%-kal növekedett. Az új tagországokba irányuló kivitelünk 110%-kal nőtt, a harmadik országokba irányuló exportunk bővült a legkisebb mértékben (52%). **Élelmiszergazdasági importunk** a két vizsgált időszak között éves átlagban a régi tagországok irányából 112%-kal nőtt, még ennél is nagyobb mértékű volt a új tagországokból érkező import növekedési üteme, a két időszak között az import majdnem megháromszorozódott. A harmadik országokból származó importunk a két időszak között minimálisan csökkent (16. ábra).

16. ábra

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

Az importszámítás esetében figyelembe kell venni a 2004-ben történt módszertani változás kihatásait is, de csak az egyes relációkra nézve. A módszertani változás miatt felmerülő származási/feladó ország probléma ugyanis majdnem 140 millió EUR-val növelte az EU-15-ből, illetve 20 millió EUR-val az új tagországokból származó importunkat, míg a harmadik országokból származó import értéke ennyivel csökkent. Ezért az egyes relációkra nézve a 2004-ban bekövetkezett törés miatt az egész időszakot nem tudtuk számszerűen értékelni.

Az import előretörése érezteti hatását az egyes relációkkal szemben elért külkereskedelmi egyenleg alakulásában. Az adatok szerint az EU-15 tagországaival szemben a hazai élelmiszergazdaság külkereskedelmi mérlege a két időszak átlagában az új módszertan szerint 568-ról 374 millió EUR-ra esett vissza, az új tagországokkal szemben pedig az előző időszak 115 millió EUR pozitív átlagát 6 millió EUR negatív egyenleg váltotta fel. Az eltolódások eredményeként a 2006-2008. évi pozitív élelmiszergazdasági külkereskedelmi mérleg háromnegyede a harmadik országokkal folytatott külkereskedelmünkéből származik.

4. Az Európai Unión belüli fontosabb versenytársaink élelmiszergazdasági külkereskedelmének alakulása

4.1. Általános tendenciák

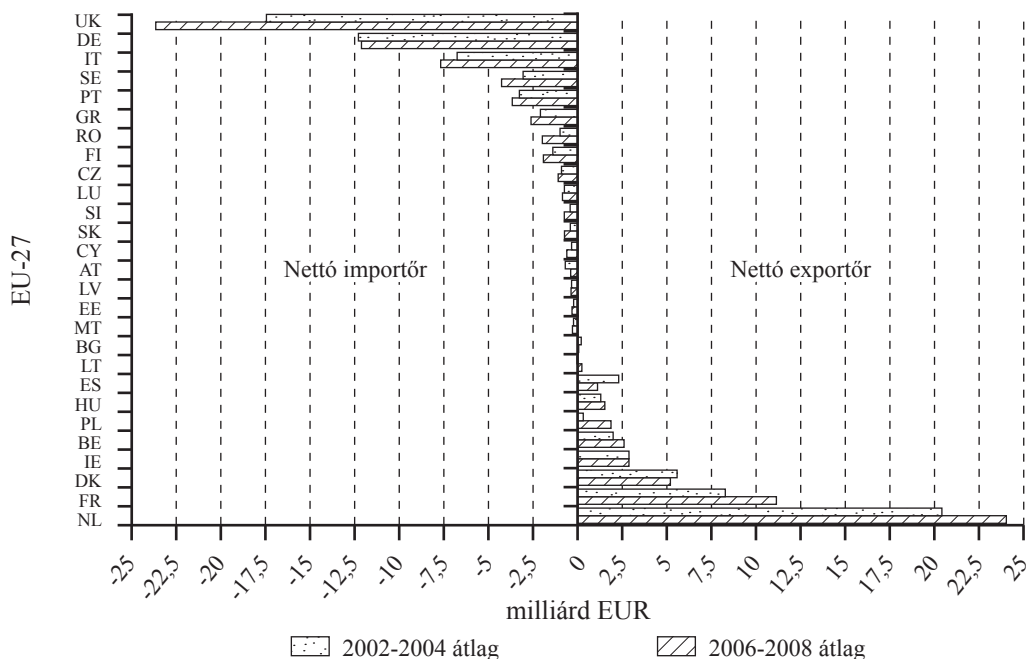
Az Európai Unió egésze jelenleg is nettó élelmiszergazdasági importőr, sőt negatív egyenlege 2008-ban már meghaladta a 15 milliárd EUR-t. Az EU-ban azonban vannak olyan országok, amelyek jellemzően nettó élelmiszergazdasági exportőr, vagy nettó élelmiszergazdasági importőr pozícióban vannak. A nettó exportőrök sorát 2008-ban Hollandia vezette 24,6 milliárd EUR-s aktívával, a második helyen Franciaország következett 11 milliárd EUR-val. Jelentős pozitív egyenleggel rendelkezett Magyarországon kívül még Dánia (5 milliárd EUR), Írország és Belgium (2,3-2,3 milliárd EUR), valamint Lengyelország (1,5 milliárd EUR) is. A részletes adatokat a 3.-6. számú mellékletek tartalmazzák.

A nettó élelmiszergazdasági importőrök sorát 2008-ban az Egyesült Királyság vezette -24,1 milliárd EUR-s egyenlegével, a sorban Németország (-11,8 milliárd EUR-val) és Olaszország (-7,1 milliárd EUR) követte. A nagyobb importtöbblettel rendelkező tagországok körébe kell sorolni még Svédországot (4,6 milliárd EUR), Portugáliát (3,9 milliárd EUR), Görögországot (2,9 milliárd EUR), Finnországot (2,2 milliárd EUR) és Romániát (2,1 milliárd EUR).

Ha a feldolgozottsági fok szerint vizsgáljuk az egyenleget, akkor a mezőgazdasági alapanyag-termelésből a legnagyobb pozitív egyenleget Hollandia hozta 7,3 milliárd EUR-val, majd Franciaország (4,6 milliárd EUR), Spanyolország (2,7 milliárd EUR) és Magyarország (1,5 milliárd EUR) következett. Az elsődleges feldolgozás adatait vizsgálva 2008-ban Dánia került fel jelentős (4,3 millió EUR) exporttöbblettel Hollandia után (8,5 milliárd EUR) a második helyre, továbbá feltűnik Franciaország közel 1 milliárdos negatív egyenlege. A másodlagos feldolgozásnál szintén Hollandia vezet (8,8 milliárd EUR), itt Franciaország áll a második helyen (7,5 milliárd EUR).

Az egyes tagországok élelmiszergazdasági külkereskedelmi egyenlegének alakulásából kiderül, hogy a nagy nettóexportőrök között Hollandia, Franciaország, Belgium Lengyelország (és Magyarország) növelni tudta pozitív élelmiszergazdasági egyenlegét a vizsgált időszakban, tehát a válság nyertesei közé sorolhatók, míg Dánia mérlege romlott. A nagy nettó importőrök között Németország valamelyest javította deficitjét. A többi tagország élelmiszergazdasági külkereskedelmi egyenlegének alakulása alapján többé-kevésbé a válság vesztesei közé tartozott (17. ábra).

Az EU-27 országainak élelmiszergazdasági külkereskedelmi mérlege (2002-2004. és 2006-2008. átlaga)

Megjegyzés: A rövidítések jelentését a 4. függelék tartalmazza.
 Forrás: Eurostat alapján saját számítások

4.2. A versenytársak körének szűkítése

A következő lépésben először klaszterelemzés⁸ segítségével választottuk ki azokat az országokat, amelyeknek az „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profilja” leginkább hasonlított Magyarorszáéhoz, illetve a leginkább versenytársainknak számítanak a nemzetközi piacokon.

A klaszterelemzést az EU tagországok élelmiszergazdaságának külkereskedelmi profilja alapján végeztük a 2002-2004, illetve a 2006-2008 közötti időszakra (7.-9. számú melléklet). A különböző mélységű (2-10 klaszter) klaszterbontás között a 8 klaszteres mélységet találtuk alkalmazásnak, amely a **2002-2004. évi időszakra Magyarországot** Belgiummal, Dániával, Írországgal és Hollandiával a 4. számú klaszterbe sorolt. Ebben a csoportban jellemzően „**több lábbon álló**” **nettó élelmiszergazdasági-exportőr tagországokat** találtunk, jelentős nettó húsexporttal.

A következő kérdés az volt, hogy a **2002-2004. évi és a 2006-2008. évi időszak között végbement viharos árváltozások, valamint egyes országok EU-csatlakozása milyen eltéréseket hozott az elemzés szempontjából fontos csoportokban. A 2006-2008. évi időszakra végzett klaszterelemzés Magyarországot** ebben az időszakban is Dániával, Írországgal és Hollandiával

⁸ A nem hierarchikus klaszterelemzési módszerek közül a K-közép (angolul: K-means) algoritmust választottuk MacQueen [1967] alapján. A K-közép algoritmus minden egyes elemet ahhoz a klaszterhez sorol, amelyiknek a középpontja a legközelebb esik az adott elemhez.

hozta össze egy csoportban (6. klaszter), de felzárkózott hozzájuk Lengyelország és kikerült innen Belgium. Tehát ebben a csoportban **ismét a nettó élelmiszergazdasági-exportőr országokat és egyenlegük alakulása alapján az élelmiszerválság „nyerteseit”** találjuk.

A két vizsgálati időszak klaszterelemzésének besorolási eredményei hasonlítanak a magyar élelmiszergazdasági termelés piaci lehetőségeit veszélyeztető versenytársakat vizsgáló AKI-tanulmány eredményeihez [Kartali, 2007]. A tanulmányban végzett **pozíciós számítások** szerint (az exportérték arány, az ITC mutató, a specializációs index (RCA) Balassa mutató és a külkereskedelmi egyenleg alapján) a 8 legjelentősebb versenytársunk közé Hollandia, Németország, Franciaország, Ausztria, Olaszország, Dánia, Belgium és Lengyelország tartozott.

A klaszterelemzés és a korábban végzett kutatások alapján tehát **Magyarország főbb versenytársai közé a hasonló „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profil” alapján a vele egyszer, vagy kétszer ugyanabba a klaszterbe került Belgiumot, Dániát, Hollandiát és Lengyelországot, valamint az egy vagy több HS-áru főcsoportban hasonló külkereskedelmi profillal rendelkező Franciaországot, Ausztriát, Olaszországot és Németországot** soroltuk.

A következő alfejezetben ezen versenytársaink élelmiszergazdasági külkereskedelmét vizsgáljuk meg részletesebben az általános tendenciák és az élelmiszergazdasági külkereskedelmi profil változásának szempontjából.

4.3. A legfontosabb versenytársak élelmiszergazdasági külkereskedelmének alakulása az árciklus alatt

4.3.1. Hollandia

Hollandia igazi, sok lábon álló élelmiszergazdasági külkereskedelmi nagyhatalom. Élelmiszergazdaság-külkereskedelmi forgalma, mind az export, mind az import esetében jelentős mértékben emelkedett a vizsgált időszakban. Bár az importnövekedés dinamikája nagyobb az exportnál, az élelmiszergazdasági egyenleg még a 2006-2008. évi válság idején is emelkedett (3. táblázat).

3. táblázat

Az élelmiszergazdasági export, import és egyenleg alakulása Hollandiában 2002-2008 között

millió EUR

Év	Export	Import	Egyenleg
2002	47 491	27 082	20 409
2003	47 569	27 678	19 890
2004	49 476	28 503	20 973
2005	51 330	29 328	22 001
2006	54 498	31 224	23 274
2007	59 882	35 634	24 248
2008	65 948	41 358	24 590

Forrás: Eurostat alapján saját számítások

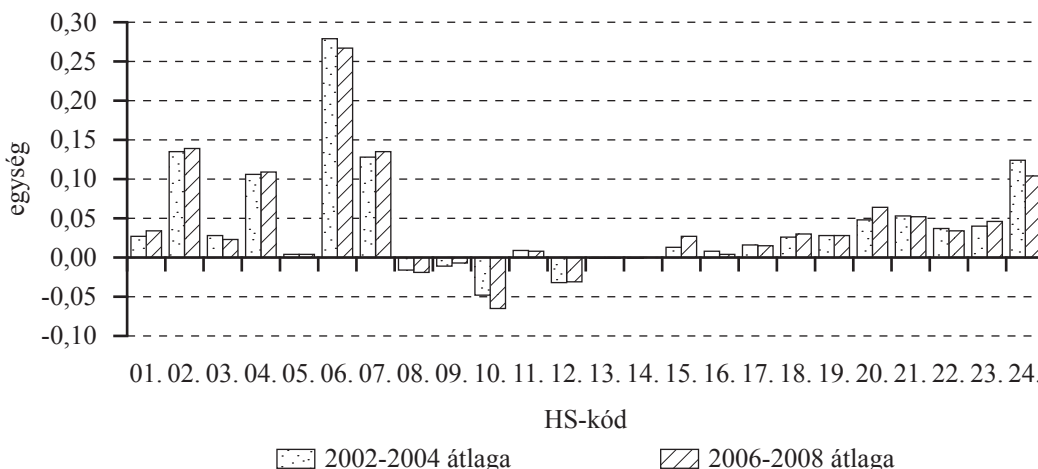
Hollandia tehát ilyen szempontból is az élelmiszergazdasági válság nyertesei közé sorolható. Az **élelmiszergazdaság sikeres külkereskedelmi fejlődésnek egyik alapja, hogy jelenleg az európai disztribúciós központok 50%-a Hollandiában található**, amely sok tényező együttes hatásának következménye: Hollandia folyamatosan jelentős költségvetési forrásokat biztosít a disztribúciós ágazat infrastruktúrájának (út-, vasút- és csatornahálózat) fejlesztésére; központi elhelyezkedésénél fogva pedig (csakúgy, mint Belgium) 500 kilométeres rádiuszban 170 millió fogyasztó elérését teszi lehetővé [Datamonitor, 2005b].

A holland sikernek **másik alapja a kiegyensúlyozott termékszerkezet**. Az élelmiszergazdasági egyenleg a 2002-2004. évi és a 2006-2008. évi időszak átlagában mindhárom feldolgozottsági fázisban nőtt: 12%-kal a mezőgazdasági alapanyag-termelésben, 29%-kal az elsődleges élelmiszerfeldolgozásban és 15%-kal a másodlagos feldolgozásban (10. melléklet). Ez azt jelenti, hogy az ország **nem a „nyersanyagorientált” exportszerkezetével (mint például Brazília, vagy az USA) hanem jól szervezett élelmiszer-feldolgozásával tudott a csúcson maradni**. Érzékletesen mutatja az ország élelmiszergazdasági külkereskedelmi teljesítményét a 2002-2004. évi, illetve 2006-2008. évi időszak átlagában számított profil alakulása is (18. ábra).

A profil „fogazatát” vizsgálva látható, hogy a holland élelmiszergazdasági külkereskedelem a 24 HS-árufőcsoportból a 2006-2008. évi válságos időkben is 19-ben pozitív egyenleget tudott felmutatni (2002-2004-ben még 6 árufőcsoport egyenlege volt negatív). A legnagyobb deficit a gabonafélék, illetve az olajos magvak főcsoportjában volt található, a gabonafélék rohamos árnövekedése miatt a holland egyenleg tovább romlott. Jelentős importtöbblet keletkezett még a gyümölcsféléknél, illetve a kávé, tea árufőcsoportban, a Hollandiában nem termesztendő növények behozatalánál.

18. ábra

**Hollandia „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profilja”
a vizsgált időszakok átlagában**

Forrás: Eurostat alapján saját számítások

Az öt csoportban keletkezett negatív egyenleget azonban messze kompenzálja a többi áru-
főcsoportban elért exporttöbblet. A legkiemelkedőbb ezek közül a növényi termékek (HS-06) áru-
főcsoport (ez tartalmazza a dísnövényeket is), amely – a csökkenő részesedés ellenére – a pozitív
egyenlegének több mint egynegyedét szállította. Feltűnő azonban, hogy ezen kívül nincs is iga-

zán domináló árufőcsoport, ami azt jelenti, hogy **a holland élelmiszergazdasági külkereskedelem összességében kevésbé érzékeny egy-egy árufőcsoportban jelentkező piaci zavarokra és áringadozásokra.**

Hollandia élelmiszergazdasági kiviteléből összesen 8 termék bizonyult a hazánk számára is fontos exportcikkek közül versenyelőnnyel rendelkezőnek, amelyeknél a piaci fenyegetés reális lehetőség. A meglehetősen magas szám ellenére **kedvező, hogy nem a legnagyobb kiviteli cikkek kerültek be ebbe az erősen veszélyeztetett csoportba.** A legfontosabb termékek a sajt, a friss marhahús, az élő sertés, Hollandia ezen termékekből kivétel nélkül szinte az összes magyar célpiacra szállít versenyző mértékben. Az élő sertés és sajt esetében úgy került versenyelőnybe, hogy a magyar célpiacok (Horvátország, Románia, Szaúd-Arábia és Japán) nem is tartoztak a legfontosabb holland kiviteli irányok körébe [Kartali, 2007].

4.3.2. Németország

Németország a **második legnagyobb nettó élelmiszergazdasági importőr** az Európai Unióban, de egyben azon kevés tagországok közé tartozott, ahol **az exportdinamika nagyobb volt, mint az importé.** Élelmiszergazdasági külkereskedelmi forgalma az export esetében 2000 és 2008 között majdnem megduplázódott, míg az import esetében csak valamivel több, mint a felével nőtt. Ennek köszönhetően **a német élelmiszergazdasági egyenleg még a 2006-2008. évi időszakban sem romlott jelentősen, sőt 2008-ban 4%-kal javult az előző évhez képest** (4. táblázat).

4. táblázat

Az élelmiszergazdasági export, import és egyenleg alakulása Németországban 2002-2008 között

millió EUR

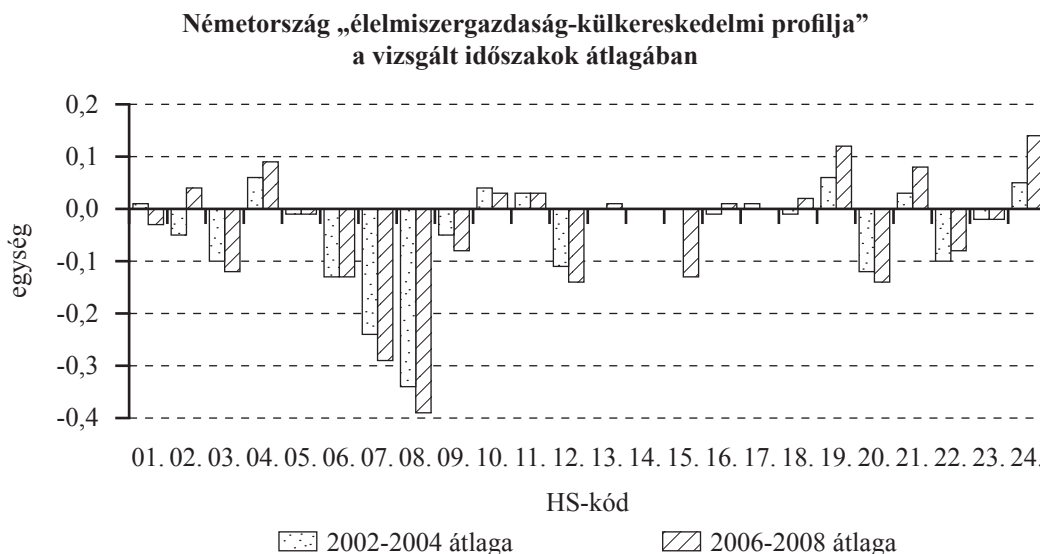
Év	Export	Import	Egyenleg
2002	31 179	43 932	-12 753
2003	32 095	44 753	-12 657
2004	33 890	45 340	-11 449
2005	37 924	48 896	-10 973
2006	41 714	54 004	-12 289
2007	47 135	59 431	-12 296
2008	52 901	64 661	-11 760

Forrás: Eurostat alapján saját számítások

A német élelmiszergazdasági egyenleg a 2002-2004. évi és a 2006-2008. évi időszak átlagában azonban két feldolgozási fázisban tovább romlott: a mezőgazdasági alapanyag-termelésben (22%-kal) és az elsődleges élelmiszer-feldolgozásban (29%-kal), a másodlagos feldolgozásban viszont negatívból (-157 millió EUR) átváltott pozitívrá (2910 millió EUR). Hollandiához hasonlóan **a jól szervezett élelmiszer-feldolgozásával tudott élelmiszergazdasági külkereskedelmi egyenlegén a válság alatt is javítani** (11. melléklet)!

A német élelmiszergazdaság külkereskedelmi egyenlegében jelentős importtöbblet hozó árucsoportok közül ki kell emelni a gyümölcsfélét (HS-08.), a zöldségfélét (HS-07), az olajos növényeket (HS-12), a gyümölcs- és zöldség készítményeket (HS-20) és a halat (HS-03). Ezek az árucsoportok a válság idején fokozottan járultak hozzá a negatív egyenleghez. Csatlakozott hozzájuk 2006-2008 között az állati és növényi olajok árucsoportja (HS-15). Az ital, szesz árucsoport (HS-22) egyenlege ezzel szemben javult (19. ábra). Pozitív változást mutattak még a dohánytermékek⁹ (HS-24), a sütőipari és cukrászati termékek (HS-19) és az egyéb ehető készítmények (HS-21) árucsoportja mellett a negatívból **pozitívba átváltó húsegyenleg (HS-02)** és a **jelentősen növekvő tejtermék (HS-04) egyenleg is**.

19. ábra

Forrás: Eurostat alapján saját számítások

Németország exportexpansziós törekvéseit az is bizonyítja, hogy **a válság ideje alatt 2008-ban Dániát megelőzve a világ legnagyobb sertéshús exportőrévé nőtt ki magát** (közel 2,7 milliárd EUR exportbevétellel), sajtból (HS-0406) pedig a két időszak között évi átlagos 239 millió EUR importtöbbletét 188 millió EUR éves exporttöbblet váltotta fel. Az erősödő német élelmiszergazdasági export a Magyarországgal szemben versenyző pozícióban levő termékcsoportok (búza, kukorica, sertéshús, baromfi, tej, sajt, méz, bor) esetében főleg az EU piacra irányult, tehát itt **mindenhol konkurenciát jelentett a magyar export szempontjából**, de versenytárs volt az Orosz Föderáció piacain, Ukrajnában, valamint Romániában is. Sertéshús esetében az Olaszországba irányuló német export ma már kezdi kiszorítani magyar sertéshúst: míg a német kivitel az előző évhez képest 2008-ban 40 millió EUR-val nőtt 145 millió EUR-ra, addig a magyar export 23 millió EUR-ról 11 millió EUR-ra esett vissza.

⁹ Hasonlóan más országhoz a német statisztika is egyre több, vámmentes forgalomban értékesített élelmiszert besorol a HS-24BB áruosztályba, ezért a 24. árucsoport egyenlege – nemcsak dohánytermékekből – körülbelül 20 millió EUR-val nőtt.

4.3.3. Franciaország

Franciaország a válság idején elsősorban a mezőgazdasági alapanyag termelésének és másodlagos élelmiszer-feldolgozásának köszönhetően növelte élelmiszergazdasági egyenlegét, élelmiszergazdasági exportja 2008-ban meghaladta az 50 milliárd EUR-t, importja pedig a 40 milliárd EUR-t. Az export és import növekedési üteme nem különbözött lényegesen, ennek ellenére 2006-ban ugrásszerű egyenlegjavulás következett be (5. táblázat).

5. táblázat

Az élelmiszergazdasági export, import és egyenleg alakulása Franciaországban 2002-2008 között

millió EUR

Év	Export	Import	Egyenleg
2002	38 020	29 589	8 432
2003	38 775	30 271	8 504
2004	38 764	30 853	7 911
2005	40 549	31 881	8 668
2006	44 641	33 567	11 073
2007	47 791	36 516	11 275
2008	51 506	40 417	11 088

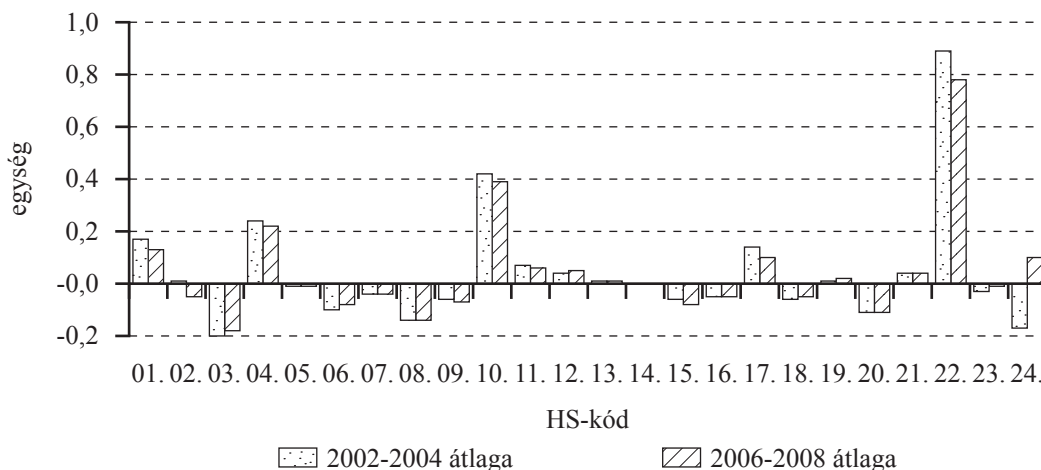
Forrás: Eurostat alapján saját számítások

A két vizsgált időszak átlagában a mezőgazdasági alapanyag-termelésben 25%-kal, a másodlagos feldolgozásban pedig 75%-kal javult az egyenleg, míg az elsődleges élelmiszer-feldolgozás egyenlege majdnem 1,4 milliárd EUR-val romlott és negatív szaldót mutatott. Hollandiához és Németországhoz hasonlóan tehát Franciaország is a jól működő **másodlagos élelmiszer-feldolgozásával tudott a válság alatt is javítani élelmiszergazdasági külkereskedelmi egyenlegén**, de az elsődleges élelmiszer-feldolgozás csökkenő versenyképességére csak az ország élelmiszergazdasági külkereskedelmi profiljának alakulása deríthet fényt (12. melléklet).

A számok alapján a 22. árufőcsoport (ital, szesz) egyenlege a két vizsgált időszak átlagában közel 1,3 milliárd EUR-val, a 24. árufőcsoport egyenlege pedig több mint 2,3 milliárd EUR-val nőtt és átfordult pozitívba. Ennek oka a harmadik országokba irányuló növekvő bor és szeszestital export volt. Ehhez az is hozzájárul, hogy a francia statisztika – hasonlóan a némethez – a repülőgépeken és hajókon vámmentesen kínált szervizárúk értékét 2005 óta a HS-24BB áruosztályba sorolta. Ily módon a 24. árufőcsoport teljes egyenlege jó értéket mutat, de a főcsoport értékelésénél ezt (az átlagosan 2,3 milliárd EUR-t) nem szabad teljes mértékben figyelembe vennünk.

Franciaország gabonaexportórként az árrobbanás idején jól járt a növekvő gabonaárakkal, az ágazat pozitív egyenlege 3,4-ről 4,4 milliárd EUR-ra nőtt éves átlagban. Ennek ellenére **nem emelkedett az ágazat részaránya az összegyenlegből**. Franciaország továbbra is nettó importőr maradt zöldség- és gyümölcsfelékből (HS-07, ill. 08), de zöldség- és gyümölcskészítményekből is. Húsegyenlege (HS-02) is negatívba fordult, ami hozzájárult ahhoz, hogy az elsődleges élelmiszer-feldolgozás mérlege negatív lett (20. ábra).

**Franciaország „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profilja”
a vizsgált időszakok átlagában**

Forrás: Eurostat alapján saját számítások

A legfontosabb francia exporttermékek (búza, kukorica, sertéshús, baromfi, tej, sajt, bor) piaci irányultsága koncentrált a piaci részesedés és a földrajzi megoszlás tekintetében, azaz az EU-15 tagországai, ezen belül is a legrégebbi tagok a fő felvevők. A búzánál a hagyományos felvevőpiac Algéria. További fontos célpiac még az Orosz Föderáció, a távolabbi piacok közül az Egyesült Államok, Kanada, illetve néhány jól fizető távol-keleti piac (Dél-Korea, Japán). A francia sertéshúsexportban Japán és Dél-Korea részesedése 6, illetve 3% volt az utóbbi években (50, illetve 25 millió EUR értékben), ezért **Franciaország komoly versenytársunk**. A felsorolt országokba irányuló magyar export együttes részesedése 22% volt 2008-ban, azaz Franciaországgal a leginkább átfedő az élelmiszergazdasági exportunk termékszerkezete.

4.3.4. Ausztria

Ausztria kevés „exportlábon” álló nettó élelmiszergazdasági importőr ország. 2002 után jelentős javulásnak indult élelmiszergazdasági külkereskedelmi egyenlege, a válság azonban ismét növelte a nettó importját (6. táblázat).

A 2002-2004. évi és a 2006-2008. évi időszak átlagainak összehasonlítása azt mutatja, hogy Ausztriában a **mezőgazdasági alapanyag-termelés és az elsődleges élelmiszerfeldolgozás egyenlege a válság idején tovább romlott** (13, illetve 67%-kal), a másodlagos feldolgozás egyenlege ezzel szemben több mint 2,7-szeresére nőtt. Utóbbi elsősorban a több mint 62%-kal emelkedő másodlagos élelmiszerfeldolgozási exportnak volt köszönhető. Az import mindhárom feldolgozási fázisban jelentősen bővült, a legnagyobb növekedést (48%) a másodlagos élelmiszerfeldolgozásban tapasztaltuk (13. melléklet).

**Az élelmiszergazdasági export, import és egyenleg alakulása Ausztriában
2002-2008 között**

millió EUR

Év	Export	Import	Egyenleg
2002	4 531	5 453	-922
2003	5 152	5 747	-595
2004	5 667	6 220	-553
2005	6 378	6 624	-246
2006	7 172	7 256	-84
2007	7 831	8 313	-482
2008	8 525	9 121	-596

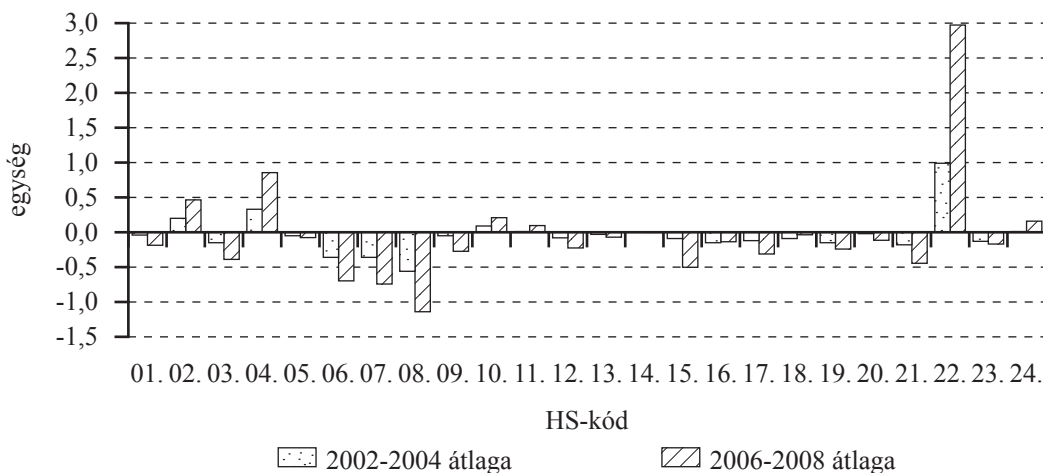
Forrás: Eurostat alapján saját számítások

Ausztria a többi vizsgált országhoz képest **szélsőséges élelmiszergazdasági külkereskedelmi profillal rendelkezik** (21. ábra). Ausztria profiljának egyik jellegzetessége, hogy a 22. árucsoport (ital, szesz) a virágzó borexport révén a 2006-08. évi átlagban háromszor nagyobb exporttöbbletet hozott, mint az egész ágazat abszolút értékben vett negatív egyenlege. A tejszektor is – jelentős javulást mutatva – 0,86 faktort hozott ebben az időszakban.

Ezzel szemben áll a mindkét periódusban negatív egyenleget mutató 17 árucsoport, amely közül a nyers és feldolgozott zöldség- és gyümölcsfélék (HS-07,08 és 20), valamint a növényi termékek (HS-06) és az állati és növényolajok (HS-15) növekvő mértékben rontanak az egyenlegen. A gabonafélékből (HS-10) Ausztria még kis mértékben exporttöbblettel is rendelkezett, az olajos növényeknél (HS-12) és a növényolajnál (HS-15) viszont nőtt az importtöbblet (21. ábra).

21. ábra

**Ausztria „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profilja”
a vizsgált időszakok átlagában**

Forrás: Eurostat alapján saját számítások

Az osztrák export fő célpiacai a vizsgált termékcsoportokból (sertés- és baromfi-hús, tej, sajt, pékáru, gyümölcskészítmények, bor) főleg a régi EU tagországok, ezen belül is Németország, Olaszország, Franciaország voltak, tehát ezekben az országokban versenytársunk. **A harmadik országokban Ausztria komoly konkurensünk a sertéshús tekintetében (Japánban és Dél-Koreában).** Az osztrák sertéshúsexport fő célpiaca 2008-ban Olaszország volt – közel egynegyed részesevel (24% értékben) – de a Dél-Koreába szállított sertéshús is 12%-ot tett ki, Japán felé 2008-ban már csak 5%-a ment a sertéshúsexportnak (így részesezésük a japán sertéshúsimportból a magyarhoz hasonlóan 1% körül alakult).

4.3.5. Olaszország

Olaszország a harmadik legnagyobb nettó élelmiszergazdasági importőr tagország az Európai Unióban, ennek ellenére **az exportdinamikája nagyobb volt, mint az importé.** 2002 és 2008 között élelmiszergazdasági kivitele 39%-kal, importja csak 36%-kal nőtt. Az élelmiszergazdasági egyenleg abszolút értékben tovább romlott és a 2002. évi 6 milliárd EUR alatti értékhez képest a válság idején 7 és 8 milliárd EUR-ra emelkedett. (7. táblázat).

7. táblázat

Az élelmiszergazdasági export, import és egyenleg alakulása Olaszországban 2002-2008 között

millió EUR

Év	Export	Import	Egyenleg
2002	18 879	24 615	-5 736
2003	18 782	25 542	-6 760
2004	19 818	27 577	-7 759
2005	21 000	28 521	-7 521
2006	22 602	30 663	-8 061
2007	24 550	32 369	-7 819
2008	26 328	33 474	-7 146

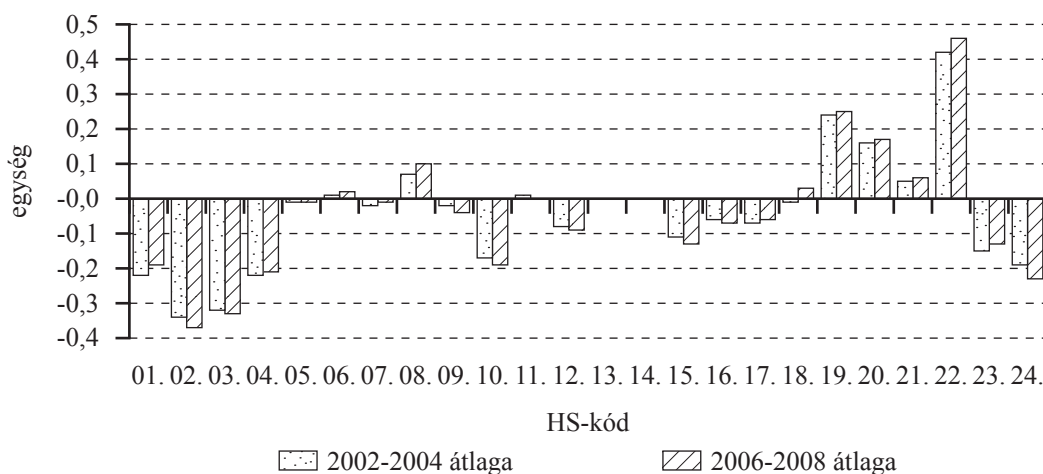
Forrás: Eurostat alapján saját számítások

Az olasz **élelmiszergazdasági egyenleg** a 2002-2004. és a 2006-2008. évi időszak átlagában érdekes módon **nem változott számottevően a mezőgazdasági alapanyag-termelésben**, mindössze 3%-kal (14. melléklet). Az elsődleges élelmiszer-feldolgozás egyenlege tovább romlott közel 1,6 milliárd EUR-val (21%-kal), ezzel szemben **a másodlagos feldolgozásban a pozitív egyenleg 23%-kal nőtt**, átlagosan több mint 4 milliárd EUR-ra (2008-ban 4,8 milliárd EUR-ra). Ebben nagy szerepet játszik az olasz élelmiszeripar stratégiája, amely figyelembe veszi, hogy az olasz fogyasztók hagyományosan a vásárolt élelmiszerek minőségét és frissességét helyezik előtérbe. Fontos továbbá a patriotizmus, illetve a regionális kötődés, így a hazai termékeket részesítik előnyben [ZMP, 2005]. A növekvő fogyasztást az olasz élelmiszeripar elsősorban nyersanyagimportból, illetve továbbfeldolgozásra alkalmas élelmiszertermékek behozatalából elégíti ki. A belső fogyasztáson felül előállított termékek keresett exportcikkék is egyben.

A két időszakot összehasonlítva **az ország élelmiszergazdasági külkereskedelmi egyenlegét nagyobb mértékben terhelte a növekvő hús, hal- és dohánytermékek (HS-02, 03, 24), valamint a gabonafélék (HS-10) importtöbblete** (22. ábra). A tejtermékek (HS-04) importtöbblete az átlagnál kisebb mértékben emelkedett, ezért részesedése csökkent. Nőtt ezzel szemben a 2006-08 éves időszak átlagában a gyümölcsfélék (HS-08), a zöldség-gyümölcs készítmények (HS-20), a cukrászati és sütőipari termékek (HS-19) és a szeszes italok (HS-22) hozzájárulása az egyenleghez. **A magas hozzáadott értékű élelmiszertermékek tehát fontos szerepet játszanak az olasz élelmiszergazdasági külkereskedelem egyenlegében.**

22. ábra

**Olaszország „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profilja”
a vizsgált időszakok átlagában**

Forrás: Eurostat alapján saját számítások

Olaszország nagy értékű és választékos élelmiszeripari exportjából számos termék versenytársa a magyar áruknak. A friss és feldolgozott zöldségek és gyümölcsök minden kategóriájában, elsősorban a német piacon, de esetenként az orosz vevőknél is. A magyar és olasz baromfi-, sertéshús és a kolbászfélék szintén versenytársai egymásnak a német, osztrák, svéd, francia és román piacon. Erős konkurencia helyzet jellemzi a bort is, főként a német és a brit piacon. Ennek ellenére **Olaszország jelenleg célpiacként jön szóba, mert erőteljesen növekszik Olaszországban a Magyarországon is megtermelhető élelmiszeripari nyersanyag iránti igény** (pl. tej és gabona).

4.3.6. Dánia

A vizsgált időszakban Dánia élelmiszergazdaságának külkereskedelmi forgalma mind az import, mind az export esetében szignifikáns emelkedést mutatott, ugyan 2007-2008-ben **a pozitív egyenleg kissé visszaesett, de 5 milliárd eurós értékkel így is stabil élelmiszergazdasági exportőr ország maradt** (8. táblázat).

**Az élelmiszergazdasági export, import és egyenleg alakulása Dániában
2002-2008 között**

millió EUR

Év	Export	Import	Egyenleg
2002	12 964	7 076	5 888
2003	12 547	7 046	5 501
2004	12 751	7 404	5 347
2005	13 288	7 883	5 405
2006	14 179	8 682	5 498
2007	14 465	9 376	5 089
2008	15 290	10 268	5 022

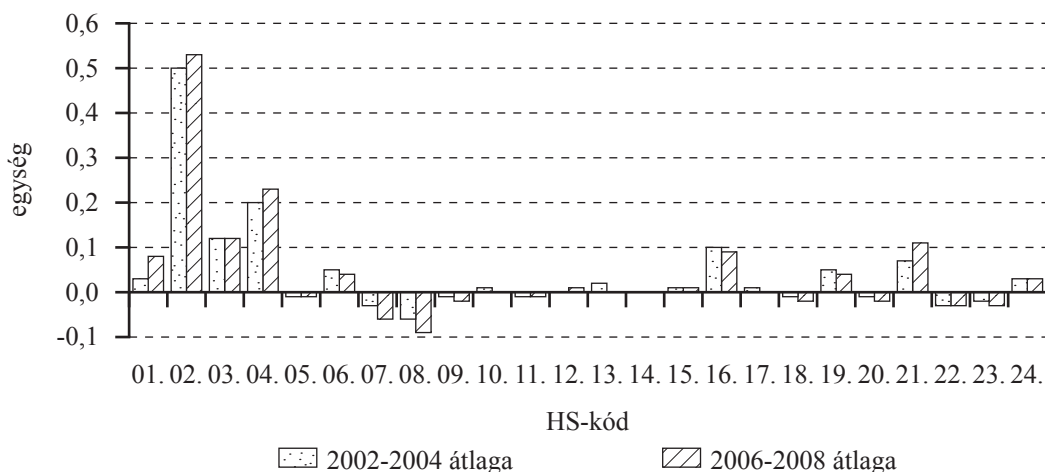
Forrás: Eurostat alapján saját számítások

Dánia mezőgazdasága és élelmiszeripara igen fejlett, számos termék esetében világszínvonalú. A **kivitel 56%-a a 2006-2008. évek átlagában elsődlegesen feldolgozott termék**, az alapanyag exportjának részesedése a felére, 12%-ra csökkent a válság ideje alatt. Az importpiac túlnyomó részét, 80%-át az elsődleges és a másodlagos feldolgozású élelmiszeripari termékek teszik ki, és 20%-ot sem éri el a mezőgazdasági alapanyagok bevétele (15. melléklet).

A dán élelmiszeripar elsősorban állati eredetű termékeket gyárt. **Dánia a világsők között szerepel sertéshús és tejtermékek előállításában.** A válság ellenére mindkét termékkör tovább növelte hozzájárulását az élelmiszer-külkereskedelmi mérleg pozitív egyenlegéhez. Az élő állatok (HS-01) és a halak (HS-03), valamint az étrend kiegészítők (HS-21) áruфőcsoportja is növelték részesedésüket. A friss zöldségek és a gyümölcsök viszont jelentős importtöbbletet termeltek (23. ábra).

23. ábra

**Dánia „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profilja”
a vizsgált időszakok átlagában**

Forrás: Eurostat alapján saját számítások

A dán mezőgazdaság és élelmiszeripar további erősségei: a magas szinten képzett munkaerő, a szigorú élelmiszerbiztonsági és állategészségügyi követelmények, a stabil pénzügyi környezet, a rugalmas vezetési kultúra, az új piacokhoz történő alkalmazkodás gyakorlata, a fejlett és tőkeerős innováció és kutatás.

Dánia exportjának célpiacai közül a három legfontosabb Németország, Egyesült Királyság és Svédország. Ezek a tagországok a sajt és az étrend kiegészítők vonatkozásában hazánkkal közös célpiacnak számítanak, a **sertéshúsnál pedig Japán, Olaszország, Lengyelország és Románia tartozik ebbe a körbe.** A Dániából érkező sertéshúsimport az utóbbi 5 évben megtízszereződött a román élelmiszer piacon. **Románia az utóbbi időben Magyarország számára is a legjelentősebb felvevő piaccá vált,** mivel az árfolyamváltozásnak köszönhetően a magyar sertés versenyképessé vált a régióban. Dánia Kínában is remek felvevőpiacot látott, mivel a kínai sertésállomány a természetes ciklikussága és a járványok miatt erősen megfogyatkozott, az ottani termelés már nem egészen fedezte a szükségleteket. A Kínában irányuló dán sertésexport értéke ezért 0,7-ről 6 millió EUR-ra nőtt 2003-2008 között.

4.3.7. Belgium

Belgium élelmiszergazdasági külkereskedelmi forgalma – hasonlóan északi szomszédjához, Hollandiához – **mind az export, mind az import esetében egyenletesen emelkedett a vizsgált időszakban.** A 2006-2008. évi válság idején az import növekedése erősebb volt az exporténál, így a **külkereskedelmi egyenleg az időszak végére kisebb csökkenést mutatott** (9. táblázat).

9. táblázat

Az élelmiszergazdasági export, import és egyenleg alakulása Belgiumban 2002-2008 között

millió EUR

Év	Export	Import	Egyenleg
2002	20 423	18 640	1 783
2003	20 827	18 874	1 953
2004	21 818	19 571	2 247
2005	23 099	20 437	2 662
2006	24 283	21 398	2 886
2007	26 652	24 033	2 619
2008	29 232	26 919	2 313

Forrás: Eurostat alapján saját számítások

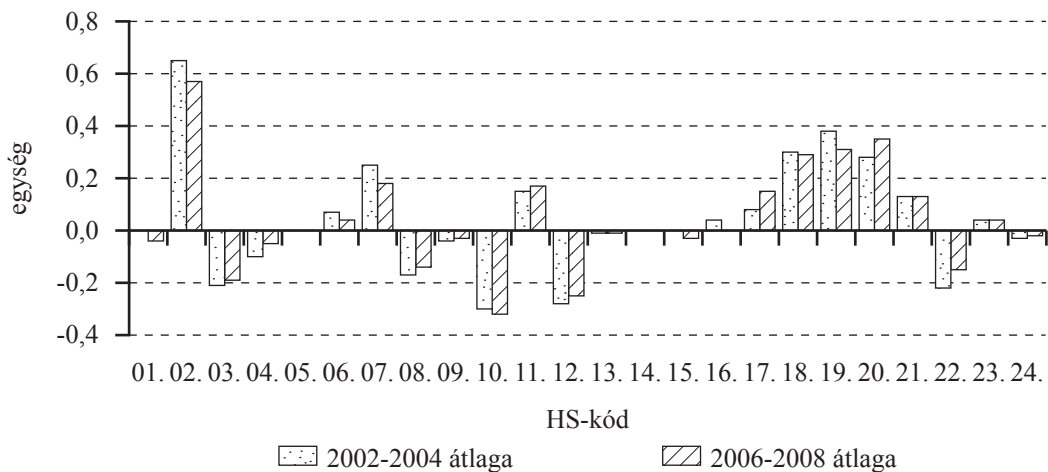
Luxemburg és Írország után Belgium az egyik legnyitottabb piac Európában, de globális összehasonlításban is előkelő helyen áll. Belgium külkereskedelme pedig meglehetősen fejlett, Németországgal, Franciaországgal és Hollandiával évszázados kereskedői hagyományok kötik össze. Európa legnagyobb tengeri kikötőivel rendelkezik; hatékony a disztribúciós rendszer és az infrastruktúra, 600 km-es körzetben található 370 millió fogyasztó [Datamonitor, 2005b].

A belga élelmiszergazdasági külkereskedelmi egyenleg a 2002-2004-es időszakhoz képest az alapanyag-előállításnál 49%-kal csökkent, az elsődlegesen feldolgozott termékeknél pedig 39%-kal és a másodlagosan feldolgozott termékeknél 37%-kal nőtt. **A belga élelmiszeripar fejlettségét mutatja az is, hogy nagy a magasan feldolgozott termékek aránya** (16. melléklet).

Belgium „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profiljának” több szilárd pillére van, melyek közül a legerősebb a hús és húskészítmények (HS-02) áruösszege. Emellett a külkereskedelmi egyenleg növeléséhez hozzájárul még 9 áruösszege, melyek közül a malomipari termékek, a kakaókészítmények (csokoládé), és a feldolgozott zöldségek és gyümölcsök kivitele tovább emelkedett a válság ellenére. A pozitív oldalon állnak még a cukrászati termékek, valamint cukor- és cukorárúk, étrend-kiegészítők és a fagyalt készítmények. A legnagyobb hiányt a gabona, olajos növények, halak, friss gyümölcs, és az italok csoportjai okozták (24. ábra).

24. ábra

Belgium „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profilja”
a vizsgált időszakok átlagában

Forrás: Eurostat alapján saját számítások

Belgium élelmiszergazdasági külkereskedelmének célpiaca főként a környező uniós országokra korlátozódott, ezen belül a legfontosabb partnerei Franciaország, Hollandia és Németország voltak. Hazánknak két termékkörrel, a húsfélékkel és a feldolgozott zöldség- és gyümölcsökkel kellett versenytársként számolnia Belgiummal, főleg a német és olasz piacokon. **Belgium jelenléte a közép-kelet-európai országok piacán egyre erőteljesebbé vált, ahol szintén hazánk vetélytársaként szerepelt.**

4.3.8. Lengyelország

Lengyelország az utóbbi években rendkívül dinamikusan növelte élelmiszergazdasági exportját, az export mellett azonban az import is stabil növekedést mutatott. A válság idején az utóbbi emelkedésének az üteme erőteljesebb volt. Így 2006-ig az egyenleg is növekedett, majd csökkent és 2008-ra a legmagasabb érték 71%-ára esett vissza (10. táblázat).

10. táblázat

Az élelmiszergazdasági export, import és egyenleg alakulása Lengyelországban 2002-2008 között

millió EUR

Év	Export	Import	Egyenleg
2002	3 465	3 802	-337
2003	4 003	3 557	447
2004	5 302	4 455	846
2005	7 202	5 521	1 681
2006	8 613	6 509	2 104
2007	10 135	8 105	2 031
2008	11 269	9 782	1 487

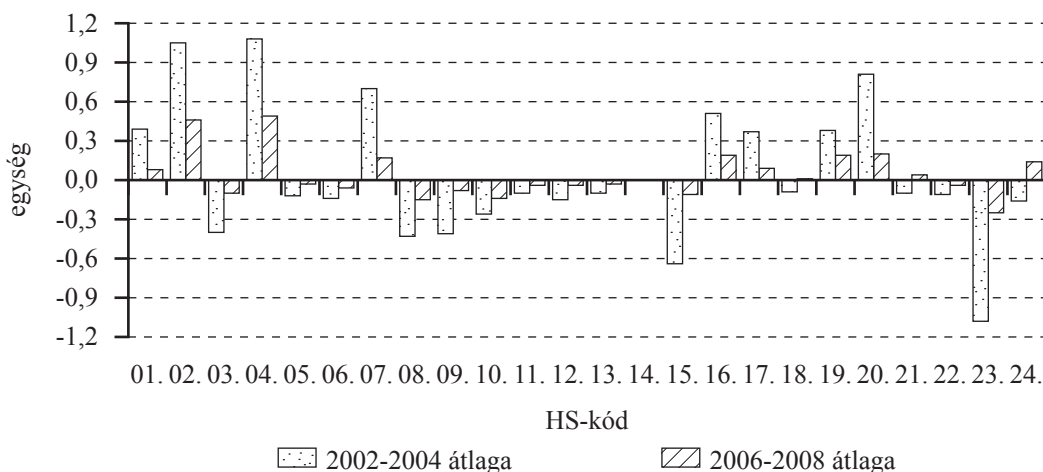
Forrás: Eurostat alapján saját számítások

A vizsgált időszakban az elsődlegesen és másodlagosan feldolgozott termékek export értéke a két és félszeresére, az importé pedig több mint kétszeresére nőtt, pozitív egyenleg mellett. A mezőgazdasági **alapanyag behozatal viszont másfélszerese a kivitelnek, így negatív lett az egyenleg.** A nyersanyag növekvő importja rontotta a külkereskedelmi mérleget (17. melléklet).

A visszaesés az ország élelmiszergazdaságának külkereskedelmi profilja alapján is egyértelműen kirajzolódott. A lengyel élelmiszeripar legfontosabb termékei **a hús és a tejtermékek a válság idején fele akkora mértékben járultak hozzá az ország élelmiszergazdasági külkereskedelmi mérlegéhez, mint 2002-2004 között.** Ugyanilyen csökkenés mutatkozott az élő állatok, a friss zöldség- gyümölcs, feldolgozott húskészítmények, cukor, cukrászati termékek és befőttek területén. Pozitív egyenleget 10 árucsoport tudott elérni, a 12 negatívval szemben (25. ábra).

25. ábra

Lengyelország „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profilja” a vizsgált időszakok átlagában

Forrás: Eurostat alapján saját számítások

A válság alatt a romló élelmiszergazdasági mérleghez számos tényező járult hozzá: a mezőgazdasági munkaerő-felesleg, a kis gazdaságok nagy száma és a tőkehiány, a termelés ökológiai tényezők szabta határai. Valamint a meghatározóan jelen lévő multinacionális kereskedelmi láncok beszerzési politikája [Kürti, 2007]. Bár az EU-27 tagországaival összehasonlítva még mindig Lengyelországban található a legkevesebb multinacionális élelmiszer-kiskereskedelmi vállalkozás.

Magyarország és Lengyelország élelmiszergazdasági külkereskedelmi profilját összehasonlítva versenytársnak mutatkoztunk a húspiacon. A baromfihúsból a lengyel export nőtt, fokozottan jelen volt Németország, az Egyesült Királyság és Franciaország piacain, vagyis a számunkra is fontos célállomásokon. Ugyanez a helyzet a HS-20-as árucsoport tekintetében, ahol a zöldség és gyümölcsből a célpiacaink megegyeztek (Németország és Ausztria). Hasonló képet mutattak a különböző húsok és húskészítmények, a sajt, valamint a csokoládé- és a kakaótartalmú készítmények és az étrend kiegészítők célpiacai is. Más tagországokba (Csehország, Szlovákia, Olaszország) irányuló exportunknak is erőteljes konkurenciát jelentett számos termékből a lengyel kivitel növekedése.

4.4. Az „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profil” változása az EU-ban

Első ránézésre Magyarország élelmiszergazdasági külkereskedelme az árciklus és ezen belül elsősorban az árrobbanás nyertesei közé sorolható. Lényegesen javult az egyenlegünk a két időszak között, a gabona- és olajos növények exportja a növekvő piaci áraknak köszönhetően ugrásszerűen nőtt a 2007-2008. években. **A többi ágazat képe alapján azonban már inkább a vesztesek körébe kerültünk, elsősorban a húspiacon** (kivéve a baromfiszektort), a tej és tejtermékek, valamint a gyümölcs és zöldség termelés **csökkenő nemzetközi versenyképessége** miatt.

Ha a **főbb versenytársaink élelmiszergazdasági külkereskedelmének alakulásával hasonlítjuk össze hazánkét**, még vegyesebb a kép. **Hollandia** például nem a növekvő nyersanyagáraknak köszönhetően ért el jelentős egyenlegjavulást, ráadásul a dráguló importot is sikerült kordában tartania. A hússzektorban a nettó élelmiszergazdasági importörnek számító Németország is egyre jobban veszélyeztette a magyar külpiaci pozíciót. **A válság miatt kialakult árollót¹⁰ a felsorolt országok exportőrei jobban ki tudták használni, mert az erősödő árverseny ellenére agresszív árpolitikájuk révén piaci részarányt növeltek.**

Más a helyzet, ha **Lengyelországgal** végzünk összehasonlítást, mivel a lengyel élelmiszergazdaság csatlakozás óta növekvő külkereskedelme **jobban visszaesett a válság időszakában.** Lengyelországhoz viszonyítva a magyar élelmiszergazdasági külkereskedelem jobban helyt tudott állni, **ami nem jelenti azt, hogy mint versenytársat legyőztük volna, mert továbbra is több célpiacon és számos terméknél erős konkurensnek számít.** Sokat tanulhatunk a tőlünk teljesen eltérő „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profillal” rendelkező **Olaszország** válságkezelő taktikájából is. A hangsúlyt elsősorban a **magas hozzáadott értékű élelmiszertermékek növekvő exportjára helyezte, így javult az élelmiszergazdaság külkereskedelmének negatív egyenlege.** Ezzel szemben **Ausztria élelmiszergazdaságának külkereskedelmi egyenlege romlott, mert a válság hatására erőteljesen emelkedett az import.**

¹⁰ Az egyik oldalon a rohamosan növekedő inputárak (takarmány, energia) és a másik oldalon az EU kínálati piacán csak lassan felfelé mozduló húсарak miatt.

A nettó exportőr országok között **Dánia, Belgium és Franciaország is a válság nyertesének számít, de kevésbé voltak eredményesek a fentebb vizsgált tagországoknál.** Dánia a húsexport-orientáltsága miatt érzékenyebb a világgiacra olcsóbban exportáló országokkal (Brazília, Argentína) folytatott versenyben, **Franciaország** pedig nem volt képes a válság idején a gabona exportját növelni. **Belgiumban** az élelmiszergazdasági külkereskedelmi egyenleg csökkenéséhez hozzájárult, hogy a válság időszakában csak kevés ágazatban tudta a korábban elért pozitív egyenlegét növelni.

5. Az élelmiszergazdasági külkereskedelem teljesítményének mérése profil-indexálás alapján

5.1. Az alkalmazott módszertan leírása

Az eddigi fejezetek középpontjában az a kérdés állt, hogy milyen hatással volt az elmúlt időszak élelmiszer-árrobbanása és árzuhanása hazánk és a többi uniós tagország élelmiszergazdaságának külkereskedelmére. A jelen fejezetben alkalmazott **profil-indexálás módszere alkalmas a piaci lehetőségek kihasználásának mérésére**, azaz annak számszerű meghatározására, hogy mennyire használta ki egy adott ország a válság árnövekedésének lehetőségeit, ágazati bontásban és versenytársaival összehasonlítva is.

Az élelmiszergazdasági külkereskedelmi profil azt mutatja meg, hogy az egyes HS-szintű árufőcsoportok milyen mértékben járulnak hozzá az adott ország élelmiszer-külkereskedelmi mérlegéhez. **Feltételezzük, hogy amennyiben egy ország élelmiszergazdaságának külkereskedelmi profiljában azok az ágazatok dominálnak, amelyeknek árindexei a válság idején átlagon felül növekedtek, akkor** – egy változatlan exportárualapot feltételezve – ezek az ágazatok **átlagon felül növelték az élelmiszergazdaság külkereskedelmi egyenlegét**. Ha például a vizsgált ország „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profiljában” a gabona árufőcsoport indexe 1,0 akkor egy 50%-os árnövekedés a gabonaárakban elméletileg 50%-os javulást eredményezne az élelmiszergazdasági egyenlegben.

Ha az adott ország élelmiszergazdasági külkereskedelmi profilját előre jelezzük oly módon, hogy az egyes árufőcsoportok egyenleghez való hozzájárulását megszorozzuk a világpiacon átlagos alakulásával, akkor az adottságok alapján, havi részletezésben meghatározhatjuk az ország potenciális (számított) külkereskedelmi pályáját. Ezt összehasonlítva a tényleges havi egyenlegadatokkal az eltérések alapján információt kaphatunk arról, hogy az adott ország mennyire tudott élni a profil adta lehetőségeivel.

A számítások eredményeit két módon is megjeleníthetjük:

- mutató számításával,
- összehasonlító diagrammal.

Mutató kialakításával megadhatunk egyetlen értéket, ez a:

KPK (Külkereskedelmi Potenciál Kihhasználás):

$$KPK = \sum [KE_{(havi)} - (KE_{(havi, profil\ 2002-2004)} * FAO\ árindex_{(havi)})]$$

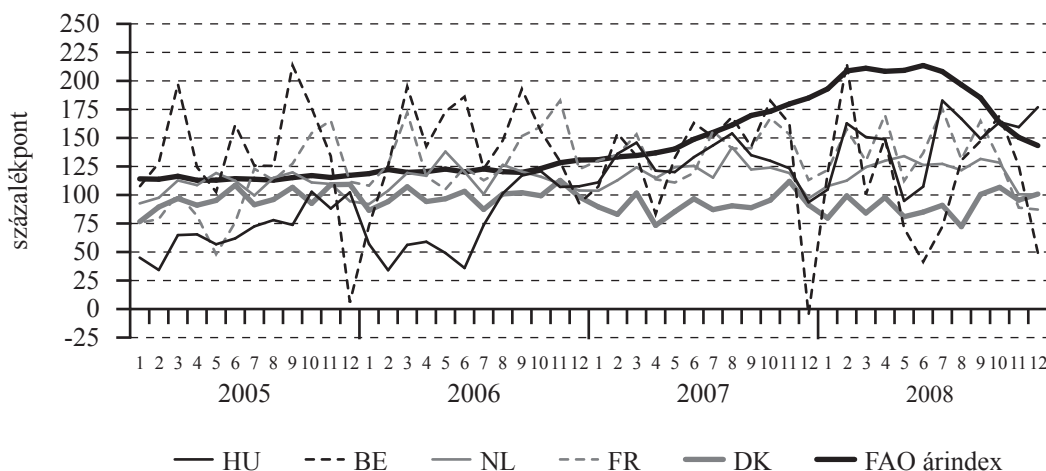
ahol KE a HS nomenklátúra szerinti árufőosztály külkereskedelmi egyenlege.

Az indexált és a valós egyenleg értékének egyidejű megjelenítésével egy oszlopdiagramon idősorban ábrázolható a termék – vagy ország – szintű összehasonlítás.

Nettó exportőr ország esetében a **pozitív érték** azt jelenti, hogy az ország **jobban ki tudta használni a piac adta lehetőségeit**, mint ez a profiljából adódó lehetőségei alapján elvárható lett volna. Ezzel szemben a **negatív érték** azt mutatja, hogy a lehetőségénél **gyengébben teljesített**. **Nettó importőr ország** esetében hasonló a helyzet, a mutató **pozitív értéke** azt mutatja, hogy az ország **jobban tudta átvészelni** az árrobbanás miatt keletkező importnövekedést, kevésbé romlott az egyenlege, a mutató **negatív értéke** pedig a **válság vesztesei** közé sorolta az adott országot. A globális élelmiszergazdasági külkereskedelem keresleti és kínálati hatásai az egyes országok élelmiszergazdasági külkereskedelmére természetesen sokkal bonyolultabbak annál, hogy egy ilyen egyszerű vizsgálat további elemzés nélkül jó képet adhat minden országról és termékről. A fentiek alapján például az is feltételezhető lenne, hogy ha egy ország élelmiszergazdasági külkereskedelmi mérlege pozitív, akkor az ország élelmiszergazdasági egyenleg növekedésének követnie kellene az összes élelmiszergazdasági termékre képzett átlagos árindex növekedését, ami viszont egyértelműen nem állja meg a helyét (26. ábra).

26. ábra

Fontosabb nettó exportőr országok havi élelmiszergazdasági külkereskedelmi egyenlegének indexe és a FAO élelmiszer árindexe 2005 és 2008 között (2002-2004. évek átlaga = 100%)

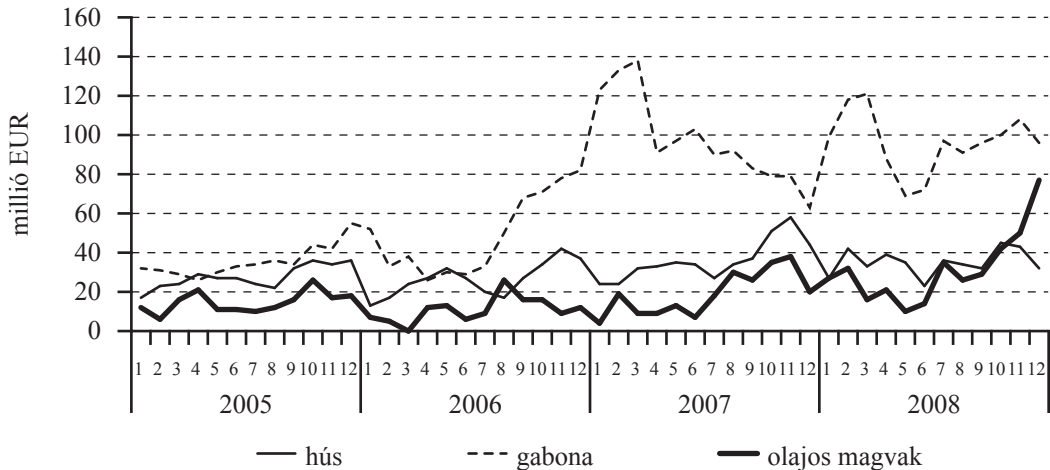
Forrás: Eurostat és FAO adatai alapján saját számítások

Az élelmiszergazdaság külkereskedelmének havi adatai a műveletek technikai lebonyolítása miatt sokszor szélsőséges ingadozásokat mutatnak, ennek ellenére meglepő, hogy az **egyes index-idősorok alig mutatnak korrelációt a FAO élelmiszer árindexszel**. Belgium és Dánia korrelációs együtthatójának négyzete (determinációs együtthatója) negatív ($r^2 = -0,19$, illetve $r^2 = -0,29$), Franciaország és Hollandia együtthatója csak gyenge korrelációt mutat ($r^2 = 0,38$, illetve $r^2 = 0,42$), csak Magyarország egyenlegindexénél van közepes méretű korreláció a FAO élelmiszerárindexszel. Ennek **magyarázata lehet a FAO árindexben jelentős súlyt képviselő gabonafélék árindexe** – mivel Magyarország esetében a gabonafélék a 2006-08. évi külkereskedelmi profilban 0,6 egységgel járultak hozzá élelmiszer-külkereskedelem mérlegéhez (27. ábra).

Az egyenlegek elemzésénél figyelembe kell venni, hogy a régebről felhalmozott intervenciós kukorica kivásárlása (exportja) a 2007. év 29. és 42. hét közötti időszakra volt tehető, ami éppen az emelkedő árak időszakában történt, de az MVH információja szerint nem a legmagasabb áron [Rieger, 2008].

27. ábra

**Fontosabb árucsoportok havi egyenlege Magyarországon
2005 és 2008 között**

Forrás: KSH adatai alapján saját számítások

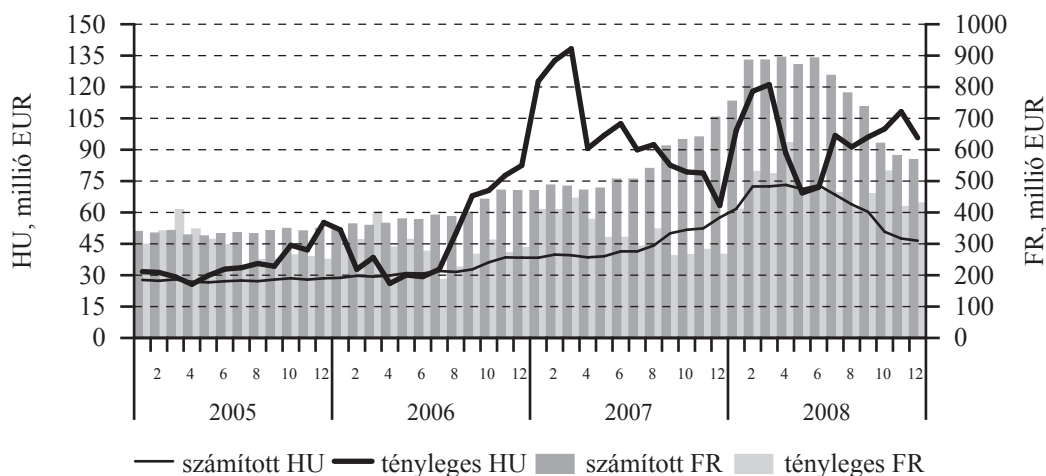
Az egyes országok élelmiszergazdasági egyenlegének profil-indexálásához tehát olyan árindexekre lenne szükségünk, amely megfelelő mélységben tükrözik a külkereskedelmi forgalomban szereplő termékek szerkezetét. A FAO élelmiszer árindexe erre nem alkalmas, de a **FAO termékszintű árindexei** az egyes termékpályák részletesebb vizsgálatára alkalmasak, ezért két kiemelten fontos termékkört, a **gabonaféléket** és a **hústermékeket** (HS-10, illetve HS-02) vettük górcső alá.

5.2. A külkereskedelmi potenciál kihasználása az EU élelmiszergazdaságában

A globális kereslet növekedése a **gabonafélék és az olajos növények körében** volt erőteljes. Abból a feltételezésből kiindulva, hogy a **kereslet növekedése megkönnyíti az exportőrök dolgát, profil-indexálással két EU-s nettó gabonaexportőr** (Magyarország és Franciaország), **illetve nettó importőr tagország** (Olaszország és Belgium) **gabonaegegenlegének lehetséges** (árindexek alapján számított) **és tényleges pályáját** vizsgáltuk meg (28. ábra).

Az ingadozásoktól eltekintve mindkét valódi egyenleg viszonylag jól követi a számított görbét, ezt a **determinációs együttható** mutatja: Magyarország esetében $r^2 = 0,64$, Franciaország esetén pedig $r^2 = 0,71$. Ha még figyelembe vesszük, hogy az intervenciós kukorica kivásárlása bizonyos értelemben felfelé torzította a magyar egyenleget, akkor ennek korrekciójával a determinációs együttható még magasabb értéket mutatna.

A magyar és francia gabonaegyenleg tényleges és profil-indexeléssel számított pályája 2005 és 2008 között

Forrás: Eurostat és FAO adatai alapján saját számítások

A kapott értékek alapján kiszámítottuk a két nettó gabonaexportőr EU-tagország – Magyarország és Franciaország – **külkereskedelmi potenciál kihasználásának (KPK) mutatóját. Magyarország** a vizsgált négy évben **1327 millió EUR-val magasabb értéket** ért el a számított potenciális pályánál, **Franciaország pedig majdnem 8 milliárd EUR-val (7932 millió EUR) alulteljesítette** az egyenlegéből adódó potenciális lehetőségeit. A tényleges gabonaexportot alapul véve **Magyarország négy év alatt kétharmadával többet exportált a számított pályájánál, Franciaország ezzel szemben egy harmadával kevesebbet.**

Ha Magyarország túlteljesítését¹¹ az egyes évekre felosztjuk, akkor a válság időszakára (2007 és 2008) 380, illetve 394 millió EUR túlteljesítés jut. Az intervenciós kukorica értékével – azaz 4 millió tonna, megszorozva a fent említett kiszállítási időperiódusra kiszámított 180 EUR/tonnás exportátlagárral – korrigálva azonban a 774 millió EUR értékű túlteljesítésből csak 54 millió EUR plusz maradt a válság idejére.

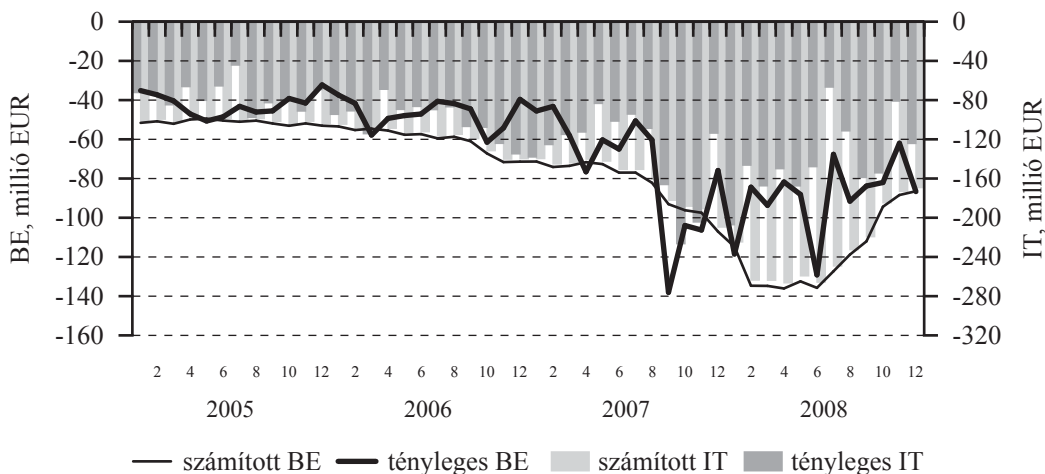
Franciaország teljesítményét a négy évre felosztva kiderül, hogy a nagy gabonaexportőr ország a válság árhullámát nem tudta kihasználni. Potenciális lehetőségeihez képest 2007-ben 2,5 milliárd EUR-val és 2008-ban 3,5 milliárd EUR-val kevesebbet exportált. Utóbbi megállapítás annak a fényében igazán érdekes, hogy Franciaország gabonatermésének százalékos visszaesése a válság éveiben nem volt nagyobb a magyar gabonatermésénél.

¹¹ Fontos említeni, hogy a gabonaexport felfutásában az általunk vizsgált időszak végéig a HUF gyengélkedése nem játszott lényeges szerepet, mert a HUF/EUR árfolyama csak 2009 elején emelkedett erőteljesen. Ennek eredményeként az eladott havi gabonamennyiség 2009. februárban 298,53 HUF/EUR átlagárfolyamon, de 1%-kal csökkenő, EUR-ban mért külpiaci értékesítési árak mellett közel 40%-kal, márciusban pedig 304,36 HUF/EUR átlagárfolyamon és további 3,5%-kal csökkenő külpiaci értékesítési árak mellett 47%-kal volt magasabb, mint 2009. januárban. Áprilistól kezdve a csökkenő árfolyam és a tovább zuhanó árak az eladott gabonamennyiség újbóli csökkenését okozta.

Milyen volt a helyzet a válság idején a „másik” oldalon, a **nettó gabonaimportőröknél**. Ehhez a 2005-2008. évi időszakban profil-indexálással két Európai Unió nettó gabonaimportőr tagországa – **Olaszország és Belgium** – gabonaegyenlegének lehetséges (árindexek alapján számított) és tényleges pályáját vizsgáltuk meg (29. ábra). A számítások két meglepő eredményt hoztak. Először is a görbék közötti **determinációs együttható Belgiumnál magasabb értéket mutatott, mint az exportőr országoknál** ($r^2 = 0,79$), de az olasz érték is viszonylag magas ($r^2 = 0,66$) volt. A két importőr ország tényleges egyenleggörbéi néhány ingadozástól eltekintve Belgium esetében 2007 elejéig és Olaszország esetében 2007 közepéig lényegében követték a számított görbét, utána – a válság időszakában – **a valóságban lényegesen csökkent az egyenlegek negatív értéke, tehát a vizsgált tagországek visszafogták importjukat**. Olaszország esetében például a két görbe determinációs együtthatója 2005 és 2007 között számítva sokkal magasabbnak ($r^2 = 0,78$) bizonyult, mint az egész időszakra számítva.

29. ábra

Az olasz és a belga gabonaegyenleg tényleges és profil-indexeléssel számított pályája 2005 és 2008 között

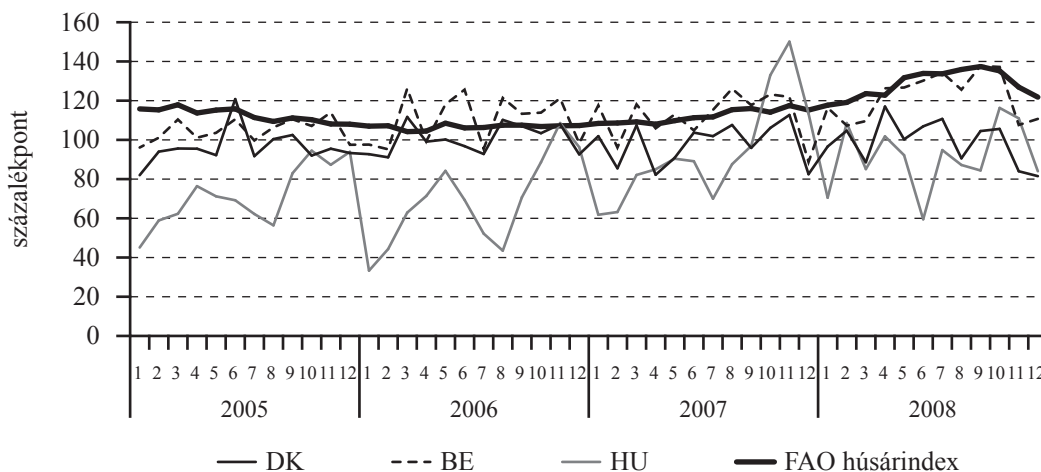

Forrás: Eurostat és FAO adatai alapján saját számítások

Mindkét **nettó gabonaimportőr országban védekeztek a magas gabonaárak** ellen, valószínűleg a takarmányozásban alternatív megoldásokat kerestek (tápióka). A számok tükrében az egyes évekre felosztva a „hiányt”, 2007-re és 2008-ra Olaszország esetében 370 millió EUR illetve 1089 millió EUR megtakarítást kapunk a számított pályához képest, míg Belgium is 80, illetve 350 millió EUR-val tehermentesítette negatív egyenlegét ezekben az években. **A tényleges gabonaimportot alapul véve Olaszország 4 év alatt 27%-kal, Belgium pedig 19%-kal kevesebbet importált az árindexek alapján számított pályájánál.**

A **húságazatban a válság időszakában nem szökkentek égre az árak**, sőt az EU-ban is jelentős kínálat és nyomott árak alakultak ki. A pénzügyi és gazdasági válság hatására a hús iránti kereslet visszaesett 2008-ban, ami a világgiazi árak mérséklődését eredményezte az év második felében. Az Európai Unióban viszont a kínálat csökkenése és a magas takarmányárak miatt számos piacszabályozó intézkedést vezettek be, aminek következtében emelkedett például a sertéshúsár, miközben az uniós tagországek világgiazi versenyképessége tovább romlott. Érdekes képet mutatnak **a hús nettóexportőr országok egyenlegeinek a profil-indexálással számított, illetve a tényleges külkereskedelmi értékei** (30. ábra).

Néhány nettóexportőr ország húsegyenlegének alakulása 2005 és 2008 között
(indexek, 2002-2004. évek havi átlaga = 100%)

Forrás: Eurostat és FAO adatai alapján saját számítások

Megállapítható, hogy a **húsegyenleg és a FAO húsárindex közötti korreláció nem tekintendő erősnek**. Belgium determinációs együtthatója még a legnagyobb ($r^2 = 0,54$), de Magyarország ($r^2 = 0,31$) és Dánia ($r^2 = 0,09$) egyenlegindexe gyenge, illetve semmilyen korrelációt nem mutatott a FAO árindexszel. A különbség a három tagország között, hogy **Belgium és Dánia nagyjából tartani tudta az „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profilból” kiinduló indexét, míg Magyarország lényegesen elmaradt az egyszer már elért index mögött**. Ráadásul a baromfiús export stabil teljesítménye nélkül még ennél is rosszabb eredményt értünk volna el a hússzektor egészére nézve.

Összefoglaló

Célok és eszközök

1. A mezőgazdasági nyersanyagok esetében 2007-ben bekövetkezett **világpiaci árrobbanás** a különböző globális élelmiszer-árindexek meredek emelkedését okozta. A feldolgozott termékek – ezen belül elsősorban a hústermékek – árindexei csak késsve és sokkal kisebb mértékben követték a mozgását. Az árrobbanást kiváltó tényezők megszűnésével, 2008 második felében az emelkedéshez **hasonló nagyságú áresés** következett be az élelmiszergazdasági termékeknél. Tanulmányunk ennek **a cunamiként áthaladó árciklusnak az élelmiszer-gazdasági külkereskedelemre gyakorolt hatását** elemezte. Tanulságait előreláthatóan lesz még módunk hasznosítani, hiszen a jelenlegi pénzügyi válság után várhatóan felpörgő infláció és a szakemberek által prognosztizált tartósabb kőolaj-áremelkedés együttvéve már a **közeljövőben újabb jelentős élelmiszer-áremelkedéshez vezethet.**
2. A kutatással kapcsolatban **két előzetes hipotézis kört** fogalmaztunk meg. Az első az volt, hogy **Magyarország nyersanyag-centrikus exportszerkezete miatt valószínűleg a válság nyertesei közé tartozott** az élelmiszergazdaság külkereskedelmét tekintve. Ehhez kapcsolódó kérdésként merült fel, hogy mennyire tudtuk kihasználni az árnövekedés adta lehetőségeinket, különösen versenytársainkkal történő összehasonlításban? A másik feltételezésünk szerint ágazati és feldolgozottsági megoszlásban már kedvezőtlenebb volt az árciklus reagálásunk, vagyis például a **hústermékek külkereskedelmében a fejlettebb országok jobban „átvésték” a kialakuló költségnyomást.**
3. **Módszertanilag a következő egységes szerkezetben vizsgáltuk a hipotéziseinket:** minden esetben külkereskedelmi egyenleget használtunk, mert úgy gondoltuk ez mutatja a külkereskedelmi teljesítmény és a piaci viszonyok teljességét. Az egyes országok egyenlegeinek összehasonlíthatósága az abszolút méretbeli eltérések miatt nehézségekbe ütközött, ezért bevezettünk egy új módszert. Az **„élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profil”** azt mutatja, hogy a vizsgált termékcsoportok (árufőcsoportok, vagy feldolgozottsági szintek) milyen mértékben járulnak hozzá az adott ország élelmiszer-külkereskedelmi mérlegéhez.
4. Az elemzéshez **két időszak átlagait használtuk** (2002-2004, illetve 2006-2008). Az átlagolást az élelmiszergazdasági termékek jellegéből fakadóan tartottuk fontosnak. Ez az elhatárolás egyúttal felhívta a figyelmünket arra is, hogy a hazai élelmiszergazdaságnak a **válság éveivel szinte párhuzamosan az EU csatlakozás nyomán** megváltozott piacrajutási feltételekhez is alkalmazkodnia kellett. A két hatást a külkereskedelmi profilok segítségével **nem tartottuk szétválaszthatónak** ezért egy **további mutató is bevezettünk, amely közvetlenebb módon méri az árváltozások lehetséges hatását.** A második új mutató, a **külkereskedelmi profil-indexálás során** a kiválasztott termékek bázis időszakra vonatkozó átlag egyenlegét (2002-2004) a havi FAO árindexszel szoroztuk. Az indexálás nyomán létrejött, kiemelten az ár-hatást tükröző potenciális havi egyenleg adatokat összevetve a tényleges havi külkereskedelmi eredményekkel az eltérések alapján információt kaphattunk arról, hogy az adott ország mennyire tudott élni az árrobbanás nyújtotta piaci lehetőségekkel.

A közös piac gyalogáldozatai? Az EU-27 belső piacának áttrendeződése

5. Az **Európai Unió** az árciklus alatt, sőt után is a világ legnagyobb exportőre és importőre maradt mezőgazdasági nyerstermékekből és élelmiszerekből. Az **Európai Unió élelmiszer-gazdasági mérlege összességében kiegyensúlyozott volt**, de kis mértékben továbbra is nettó élelmiszer-importőr maradt:
 - A **mezőgazdasági alapanyag** termékek negatív (tehát importtöbbletet mutató) hozzájárulása némileg javult.
 - Az **elsődleges feldolgozottságú** termékek szintén negatív hozzájárulása tovább romlott.
 - A **másodlagos feldolgozottságú** termékek pozitív hozzájárulása pedig valamelyest romlott.
6. Ha a **régi, EU-15 tagállamok megbontásában** nézzük a csatlakozást követő évek eredményeit, akkor azt mondhatjuk, hogy
 - Az 2006-2008 években továbbra is jelentős **nettó importőrök maradtak mezőgazdasági termékekből**, valamivel javuló hozzájárulással az élelmiszer-gazdasági egyenleghez. Ez azonos az EU-27 egészének tendenciájával.
 - Az elsődleges feldolgozottságú termékek esetében is továbbra is nettó importőri pozíciót foglaltak el, de javuló hozzájárulással, tehát itt már némi belső piaci áttrendeződés nyomaira bukkantunk.
 - A legmarkánsabb különbség az EU-27 átlagától azonban a harmadik, **másodlagos feldolgozottságú termékek esetében** volt tapasztalható, hiszen itt **kiemelkedően pozitív volt a régi tagállamok helyzete**.
7. Az **EU-10, vagyis az újonnan csatlakozó tagállamok** külkereskedelmi egyenlegeit és profilját vizsgálva még határozottabb szerkezetváltozást tapasztaltunk:
 - A **mezőgazdasági** termékek esetében enyhén romló negatív hozzájárulást regisztráltunk.
 - Az **elsődleges feldolgozottságú** termékek esetében azonban kiugróan javuló pozitív hozzájárulást mértünk. Vagyis a csatlakozás után elsősorban az elsődleges élelmiszeripari termékek előtt nyílt meg valós lehetőségekkel a közös piac.
 - A **másodlagos**, vagyis magas hozzáadott értékű termékek helyzete viszont drasztikusan romlott. **Sarkosan fogalmazva az új tagállamok az elsődleges feldolgozottságú termékeik piacrajutásáért feláldozták a másodlagos termékeik belföldi piacát.**
8. A **hazai élelmiszer-gazdaság alapvető külkereskedelmi tendenciáit az ország csoportból kiemelve vizsgáltuk**. 2004-ben mindhárom feldolgozottsági szinten nettó élelmiszer-gazdasági exportőrként léptünk be az összességében nettó importőri pozícióval rendelkező EU közös piacára, az eredményeink ennek fényében elgondolkodtatóak:
 - A **mezőgazdasági termékek** esetében a pozitív hozzájárulás tovább emelkedett. Piaci lehetőségeinket ebben a termékkörben erőteljesen segítette az uniós csatlakozás.
 - Az **elsődleges feldolgozás** esetében azonban jelentősen csökkent, de még pozitív maradt az egyenleg. **Piacvesztésünk abszolút és relatív számokban is jelentős, különösen annak fényében, hogy az EU-10 csoport, amelybe tartozunk éppen ebben a termék-csoportban ért el piaci sikereket.**
 - A **másodlagos feldolgozottságú termékek** esetében egyenlegünk jelentősen romlott bár még mindig a negatív-pozitív határán mozog. Tehát az EU-10 országaihoz mérten jóval kedvezőbb az egyenleghez történő hozzájárulásunk, de az ország csoportot jellemző **piacvesztő tendenciák sajnos érvényesültek Magyarország esetében is.**

Szerencsés és sérülékeny siker? Melyek az uniós versenytársak jellemzői

9. Az ország-szintű elemzése során az agrárválság egyik fontos tapasztalata az volt, hogy az élelmiszer árhullám az olyan élelmiszergazdaságok egyenlegét javították, ahol a **mezőgazdasági alapanyag termelésből származó áruk részaránya általában magas szokott lenni**. Erre példa Brazília és Argentína exportszerkezete, de az USA élelmiszergazdaságának külkereskedelmi aktívuma is a jelentős gabonaexport révén fordult át a válság előtti negatív egyenlegről. Magyarország jó beleillik ebbe a sorba, gabona- és olajosmag exportja révén javította élelmiszergazdasági egyenlegét.
10. A magyar „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profil” alapján részletesen:
 - Élelmiszergazdasági külkereskedelmünk hagyományosan **„négy lábon állt”**: a **hús**, a **gabona**, az **olajos magvak** és a **zöldség-gyümölcs** készítmények árufőcsoportjai járultak hozzá a legnagyobb mértékben pozitívan az egyenlegünkhöz.
 - Az 2006-2008-as időszakra az **egyensúly felborult** („a szék négy lába közül három letört”). A **gabonafélék és az olajos magvak főcsoportja gyakorlatilag egymagában** tartotta magasan az egyenlegünket, míg a többi főcsoport részesedése csökkent (hús, zöldség, zöldség/gyümölcskészítmény), vagy negatív tartományba került (tej, tejtermékek).
11. Az EU-27 külkereskedelmi tendenciáit tagállamonként vizsgálva rendkívül sokszínű külkereskedelmi szerkezettel találkoztunk, **közös pontként azonban egyértelműen megállapíthatjuk a feldolgozott fázisok egyenlegben betöltött szerepének túlsúlyát**. Ezért úgy véljük, hogy **az egyoldalúan mezőgazdasági termékekre épülő hazai külkereskedelmi profil határozottan nem európai modell**. Úgy véljük, hogy nem rendelkezünk sem európai, és különösen nem hazai szinten a megfelelő méretgazdaságossággal és logisztikai feltételekkel a mezőgazdasági alapanyag külkereskedelem tartós sikereihez. Tehát a válság időszakában adódott piaci lehetőségeink valóban figyelemre méltó kihasználása ellenére sérülékenynek érezzük kimutatott külkereskedelmi eredményünket.
12. Éppen ezért a vizsgált időszakban szintén **eredményes uniós versenytársaink külkereskedelmében** kerestük a nagyobb állandóságot biztosító, példaértékű sikerelemeket:
 - Főbb versenytársaink közül **Hollandia, Franciaország, Belgium diverzifikált külkereskedelmével ért el jelentős egyenlegjavulását** és a dráguló nyersanyagimportot is sikerült kompenzálniuk.
 - A nettó élelmiszergazdasági importőr, de jelentős egyenlegjavulást mutató **Németország** is egyre jobban veszélyezteti a magyar külpiazi pozíciót. Ágazati bontásban például 2008-ban már Dániát megelőzve a világ legnagyobb sertéshús exportőrévé nőtte ki magát.
 - **Olaszország** a magas hozzáadott értékű élelmiszertermékek növekvő exportjára helyezte a hangsúlyt, így javult az élelmiszergazdasági külkereskedelem negatív egyenlege.
 - **Dánia** viszont nem volt olyan eredményes, éppen a válság által kiemelkedően érintett **hús külkereskedelem szerkezeti túlsúlya**, azaz a kevésbé diverzifikált külkereskedelmi profil következtében.

Árhullám követő termékek? A gabona és a hús ágazat válság vizsgálata

13. A külkereskedelem – árhatásból következő – lehetséges és valós teljesítményének összehasonlítására kidolgozott **profil-indexálást** két a válság alatt különösen érintett **ágazat esetében alkalmaztuk. A gabonaexportőrök esetében** kimutatható volt, hogy **Magyarország** a megfelelő exportárualap létrehozásával lényegében **ki tudta használni** potenciális lehetőségeit, míg **Franciaország ezt alulteljesítette.**
14. A **gabonaimportőröknél** a profil-indexálás alapján elmondhatjuk, hogy **működött az árrugalmasság.** Kimutatható volt, hogy bizonyos árszint emelkedésig magas volt a korreláció a számított és valódi egyenleg között, egy határon túl viszont az árnövekedést már nem követte az egyenlegromlás. **Ráadásul ez a határvonal a jelentős gabonaimportőröknél nagyjából azonos árszintre (időszakra) esett.** Az egyéb külkereskedelmi és belpiaci elemzések is megerősítették ezt a helyettesítő hatást, vagyis kimutatható volt a válság második felében a gabonahelyettesítő takarmánytermékek forgalmának növekedése.
15. A **húságazatban** a válság időszakában nem szökkentek égbé a világpiacon árok, sőt az EU-ban is jelentős kínálat és nyomott termelők árak voltak jellemzőek. Ennek következtében sok más, versenyt befolyásoló tényező hatott a nettó exportőr országok egyenlegére, így **alig lehetett korrelációt találni a számított és a tényleges indexek között.** A különbség a három vizsgált tagország között annyi volt, hogy **Belgium és Dánia nagyjából tartani tudta az „élelmiszergazdaság- külkereskedelmi profilból” kiinduló egyenlegét, míg Magyarország lényegesen elmaradt a 2002-2004. években elért értékektől.**

Meddig jutottunk és hogyan tovább?

16. Összefoglalóan, **vizsgálatunkkal az alapvető és közvélekedésben is elterjedt hipotéziseinket megerősítettük,** számokkal és tényekkel támasztottuk alá, amelyet önmagában is fontos eredménynek tartunk. Így elmondható, hogy – az egyik szemem sír, másik nevet elv alapján – **Magyarországnak minden lehetősége adott volt, hogy a válságot élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi szempontból jól meglovagolja.** Ugyanakkor megállapítottuk, hogy más országok ezzel még jobban éltek. Különösen azok, amelyek számos termékük esetében rendelkeztek pozitív egyenleggel, azaz **„több lábbon állva” képesek voltak kiegyensúlyozni a válság negatív hatásait is.**
17. Ugyanakkor kevésbé evidens összefüggésekre és tendenciákra is következtettünk, amelyek közül néhány **további kutatási feladatokat is kijelölt.** Például kimutattuk, hogy Németország másodlagosan feldolgozott élelmiszer külkereskedelmi egyenlege jelentősen javult. Az okokat keresve az osztályunkon folyó kiskereskedelmi kutatások alapján, a német tulajdonú diszkont láncok beszerzési stratégiájára, vagyis a magas importtermék arányra terelődött figyelmünk. Felvetődött bennünk a kérdés, hogy létezik-e kimutatható kapcsolat a két tény között? Így a jövőben a **multinacionális kiskereskedelmi láncok beszerzési politikájának a fogadó és az anyaországokra gyakorolt külkereskedelmi hatását** szeretnénk részletesen vizsgálni.

Summary

The impacts of the crisis on the foreign trade of the Hungarian food economy in an international context

Objectives and methods

1. The **price explosion on the world agricultural commodity markets** in 2007 led to a sharp increase in global food price indices. Those of processed products – and among them especially those of the meat products – followed this trend only after a delay and to a remarkably smaller extent. With the disappearance of the factors causing the price explosion, a **price drop of a similar order** occurred in the second half of 2008. Our study has analysed the **impacts of this tsunami-like price cycle on the foreign trade of the food economy**. In all probability we will have opportunity to benefit from its conclusions, as the expected increase in inflation following the financial crisis, combined with the long-term petroleum price increase predicted by the analysts **may lead again to a remarkable rise in food prices in the near future**.
2. In connection with the research, we have formulated **two preliminary hypotheses**. The first one concerned the assumption that **Hungary, due to its commodity-oriented export structure, probably belonged to the winners of the crisis** with regard to the foreign trade of the food economy. In this connection the question arose, to what extent was Hungary able to exploit opportunities arising from the price increase, especially in comparison with its competitors. According to our other assumption, Hungary's reaction to the price cycle has been less advantageous if broken down into sectors and degrees of processing; that is, for example **in the foreign trade of meat products, the more developed countries were more successfully managed the cost pressure**.
3. **As regards methodology, our hypotheses have been analysed according to the following structure:** in all case we have used the foreign trade balance as this was able to reflect the foreign trade performance and the market conditions in full. The comparison of the different countries' balances implied some difficulties due to the differences in the absolute sizes; therefore we have introduced a new method. The **“food economy foreign trade profile”** represents the contribution of the product groups under study (main product groups or degrees of processing) to the food economy foreign trade balance of the country concerned.
4. **Mean values of two periods** (2002 to 2004 and 2006 to 2008) have been used for the analysis. We believed it important to calculate using averages due to the character of the food economy products. This delimitation has simultaneously attracted our attention to the fact that the domestic food economy had to accommodate itself to the modified market entry conditions **of the European Union (EU) accession almost concurrently with the years of crisis**. We found the two effects **difficult to separate** just with the help of the foreign trade profiles; therefore we have introduced an **additional index which is able to measure in a more direct manner the possible effects of the price changes**. For the purposes of this second index, during **foreign trade profile indexing** we have multiplied the average balance of the selected products in the reference period (2002-2004) by the FAO price index. Through comparing the potential monthly balance data resulting from such indexing and reflecting especially the effects of prices with the actual monthly foreign trade data, from the differences we could obtain information on the ability of each country concerned to exploit the market opportunities offered by the price explosion.

Gambit pawns of the common market? Rearrangement of the internal market of the EU-27 countries

5. The EU continued to be the world's largest exporter and importer of agricultural commodities and food products during and even after the price cycle. **The EU's food economy foreign trade was roughly balanced** but the EU remained a marginal net food importer:
 - The negative contribution of the **agricultural commodities** has slightly improved
 - The contribution of the **primary-processed** products – also negative – has further deteriorated
 - The positive contribution of the **secondary-processed products** has slightly deteriorated

6. Considering the results of the years following EU accession broken down to the **EU-15 Member States**, we may establish that these countries:
 - remained **net importers of agricultural commodities** during the years 2006 to 2008, with a slightly better contribution to the food economy balance. This coincides with the trends of the entire EU-27
 - These countries continued to have a net importer position in the primary-processed products, but with an improving contribution, implying that here some traces of internal market restructuring may already be detected
 - The most remarkable divergence from the EU-27 average values could be however observed **in the case of the secondary-processed products**, as the **position of the old Member States was prominently positive here**

7. Analysing the foreign trade balances and profiles of the **EU-10, that is, of the newly accessed Member States**, an even clearer change of structure could be observed:
 - A slightly deteriorating negative contribution was registered in the case of the **agricultural commodities**
 - As regards the **primary-processed products** however, a prominently improving positive contribution was measured. This suggests that the single market had been opened above all for the primary-processed food industrial products
 - By contrast, the position of the **secondary products** with high added value had dramatically deteriorated. **In other words, the new Member States sacrificed the internal market of their secondary products for gaining market access for their primary-processed products.**

8. **The fundamental foreign trade trends of the domestic food economy have been analysed separately, apart from by country group.** In 2004, Hungary accessed the EU single market in a net importer position in the aggregate and as a net exporter in all three levels of processing in the food industry. Hungary's achievements give rise to even more concern in this light:
 - In the case of the **agricultural commodities** the positive contribution had further increased. The EU accession improved considerably Hungary's market opportunities in this product category
 - However the balance of the **primary-processed products** decreased significantly, even though it remained still positive. **Hungary's market loss is remarkable both in absolute and relative terms, especially taking into account that the EU-10 achieved market success in this product group**

- Hungary's balance had significantly deteriorated in the case of the **secondary-processed products**, although still continuing to oscillate at the margin of negative – positive. Thus, Hungary's contribution to the balance is considerably more favourable compared to other countries of the EU-10, but **unfortunately the market loss tendencies were perceptible also in Hungary**

Lucky and vulnerable success? What are the characteristics of the EU competitors?

9. One of the important experiences of the agricultural crisis drawn from the country level analysis demonstrated that the food price cycle improved the balance of the food economy in countries where the **proportion of the products deriving from the agricultural commodity production used to be generally high**. The export structure of Brazil and Argentina provides example thereto, but also the foreign trade balance of the USA' food economy, being negative prior to the crisis, had turned to positive thanks to the large volume of cereal exports. Hungary fits well into this category; the country could improve its food economy balance thanks to the exports of cereals and oilseeds.
10. **Detailed situation on the basis of the Hungarian “food economy foreign trade profile”:**
 - Traditionally Hungary's food economy foreign trade had **“four pillars”**: the main product categories of **meat, cereals, oilseeds and fruit- and vegetable-based products** contributed to the greatest extent to its positive balance.
 - By the period of 2006-2008 the **equilibrium had upset** (three of the four pillars crashed). Practically the **main category of cereals and oilseeds alone** maintained Hungary's positive balance at a high level, while the share of the other main groups decreased (meat, vegetables and fruit- and vegetable-based products) or turned to negative (milk and dairy products)
11. By examining the trends of the EU-27 by country, we met extremely diversified foreign trade structures; **however the predominance of the processed phases in the balance could be unequivocally established as a common feature**. Therefore we are of the opinion that **the domestic foreign trade profile relaying unilaterally upon the agricultural commodities is decisively a non-European model**. We believe that the proper scales and logistics conditions for an enduring success of the agricultural commodities' foreign trade are not given at the European level, and even less at the domestic level. Consequently, notwithstanding the really remarkable exploitation of Hungary's market opportunities which emerged during the crisis period, we perceive Hungary's foreign trade success as being vulnerable.
12. Therefore we have searched for exemplary success factors which are able to give higher security in the **foreign trade of Hungary's EU competitors that were also successful during the period under study**:
 - From among Hungary's main competitors, **the Netherlands, France and Belgium attained significant balance improvement through diversified foreign trade**, succeeding also in compensating for the increasing costs of commodity imports
 - Also **Germany**, a net food economy importer but presenting a remarkable balance improvement, increasingly endangers Hungary's foreign trade position. Assessing by sectors, by 2008 Germany had already become the world's largest exporter of pork, ahead of Denmark
 - **Italy** focused on increasing exports of the high added value food products, thus its negative foreign trade balance could be improved

- In turn, **Denmark** was not similarly efficient, due to the **dominance of meat in its foreign trade structure**, the product group most affected by the crisis, that is to say, due to its less diversified foreign trade profile

Products following the price cycle? Assessment of the crisis in the cereals and meat sectors

13. The **profile-indexing** elaborated for comparing the potential and real performance of the foreign trade – in consequence of the price effects – has been applied **to two sectors** especially affected by the crisis. For **cereal exporters** it was demonstrated that **Hungary**, through creating proper stocks for export – was fundamentally **able to exploit its potential opportunities**, while **France could not achieve a similar performance**.
14. Based on the profile-indexing we can state that **price elasticity had worked** in the case of **cereal importers**. It was demonstrated that up to a level of price increase a high correlation could be detected between the calculated and the real balance, while the deterioration of the balance did not follow the price increase over a certain limit. **This affected the important cereal importers at approximately at the same price level and therefore at the same time**. This substitution effect was confirmed by other foreign trade and internal market analyses; in other words, a growth in the trade of substitute feed products occurred.
15. In the **meat sector** the world market prices did not soar, and furthermore, remarkable offers and depressed producer prices were characteristic even within the EU. Therefore, several other factors influencing the competition exercised their effects on the balance of the net exporter countries; consequently **little correlation could be detected between the calculated and the actual indices**. The differences in the case of the three Member States assessed consisted in the fact that while **Belgium and Denmark were able** to roughly maintain their initial balance from the “food economy foreign trade profile”, **Hungary’s balance remained far below** the values realised during the years 2002-2004.

Where are we now and how to proceed?

16. In summary, our **analysis has confirmed our fundamental hypotheses shared also by public opinion**, underpinning them by figures and facts. Consequently it can be stated that **Hungary had every chance to turn the crisis to the benefit of its food economy foreign trade**. However, other countries were able to better exploit these opportunities; especially those countries that had a positive balance in several product categories, thus being **able to compensate even for the negative effects of the crisis due to the “several pillars” of their foreign trade**.
17. Simultaneously, some less evident relationships and trends were also revealed, some of them flagging up **further issues requiring additional research**. It has been established, for example, that the foreign trade balance of the secondary processed food products of Germany had considerably improved. When researching into the causes on the basis of the retail trade analyses performed by our Department, our attention was directed to the procurement strategy of the German owned discount chains, say to the high ratio of imported products. The question emerged, whether a relationship could be detected between these two facts. Therefore, we would like to include the detailed survey of **the effects of the purchasing strategies of the multinational retail chains to the foreign trade of the recipient and parent countries** among our future research topics.

Kivonat

Tanulmányunk célja elmúlt években bekövetkezett hirtelen élelmiszer-árrobbanás, majd árzuhanás ennek az árciklusnak az élelmiszergazdasági külkereskedelemre gyakorolt hatáselemzése volt. Az egyes országok egyenlegeinek összehasonlíthatósága az abszolút méretbeli eltérések miatt nehézségekbe ütközött, ezért bevezettünk egy új módszert. Először az „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profil” segítségével azt mutattuk ki, hogy a vizsgált termékcsoportok (árufőcsoportok, vagy feldolgozottsági szintek) milyen mértékben járulnak hozzá az adott ország élelmiszer-külkereskedelmi mérlegéhez. A második lépésben a „profil-indexálás” során a kiválasztott termékek bázis időszakra vonatkozó átlag egyenlegét (2002-2004) a havi FAO árindexszel szoroztuk. Az indexálás nyomán létrejött, kiemelten az ár-hatást tükröző potenciális havi egyenleg adatokat összevetve a tényleges havi külkereskedelmi eredményekkel az eltérések alapján információt kaphattunk arról, hogy az adott ország mennyire tudott élni az árrobbanás nyújtotta piaci lehetőségekkel.

Az elemzés alapján elmondható, hogy Magyarország élelmiszergazdasági külkereskedelme az árciklus és ezen belül elsősorban az árrobbanás nyertesei közé sorolható. Lényegesen javult az egyenlegünk a két időszak között, mivel a gabona- és olajos növények exportja a növekvő piaci áraknak köszönhetően ugrásszerűen nőtt a 2007-2008. években. A többi ágazat képe alapján azonban már inkább a vesztesek körébe kerültünk, elsősorban a húspiacon (kivéve a baromfiszektort), a tej és tejtermékek, valamint a gyümölcs és zöldség termelés csökkenő nemzetközi versenyképessége miatt.

A vizsgálat azonban azt is mutatta, hogy közvetlen versenytársaink közül néhány ország jobban élt a válság adta lehetőségekkel. Hollandia például nem a növekvő nyersanyagáraknak köszönhetően ért el jelentős egyenlegjavulást, ráadásul a dráguló importot is sikerült kordában tartania. A hússzektorban a nettó élelmiszergazdasági importörnek számító Németország is egyre jobban veszélyeztette a magyar külpiacon pozíciót. Olaszország a magas hozzáadott értékű élelmiszertermékek növekvő exportjára helyezte a hangsúlyt, így javult az élelmiszergazdasági külkereskedelem negatív egyenlege. A válságot tehát a felsorolt országok exportőrei jobban ki tudták használni.

Abstract

The impacts of the crisis on the foreign trade of the Hungarian food economy in an international context

Our study has analysed the sudden price explosion followed by the drop in the price of food products and the impacts of this price cycle on the foreign trade of the food economy. Due to the differences in their absolute sizes, a comparison of the balances of the different countries proved to be difficult; therefore we have introduced a new methodology. Firstly, with the help of the “food economy foreign trade profile” we have examined to what extent the product categories under examination (main product groups or different processing level products) contributed to the food economy foreign trade balance of the country concerned. In the second stage, during “profile-indexing”, the average balance of the selected products in the reference period (2002-2004) has been multiplied by the monthly FAO price index. Through comparing the potential monthly balance data, resulting from the indexing and reflecting strongly the price effects, with the actual monthly foreign trade results, information can be obtained from the divergences of the ability of the studied country to exploit the market opportunities created by the price explosion.

On the basis of the analyses it can be established that Hungary’s food economy foreign trade could be ranked among the winners of the price cycle and especially of the price explosion. Its trade balance remarkably improved between the two periods, thanks to the considerable growth of cereals and oilseeds exports due to the increasing market prices in the period 2007-2008. However based on the results of the other sectors, Hungary was among the losers, especially as regards the markets for meat (with the exception of the poultry sector), milk and dairy products, as well as due to the decreasing international competitiveness of the fruit and vegetable production.

At the same time however the assessment has demonstrated that several countries from among Hungary’s direct competitors were able to better exploit the opportunities arising from the crisis. The Netherlands, for example, realised a remarkable trade balance improvement, and not as a consequence of the increasing commodity prices, while also succeeding in keeping in check the rise in import prices. In the meat sector, Germany, which is otherwise a net food importer, also increasingly endangered the Hungarian meat market position. Italy focused on increasing exports of high added value food products and in this way its negative foreign trade balance could be improved. Thus, exporters of the above-listed countries could better exploit the crisis.

Irodalomjegyzék

1. Abbott, P. – Hurt, C. – Tyner, W., [2008]: What's Driving Food Prices?, Farm Foundation Issue Report
2. Agra Europe [2009]: Food price 'spike' warning for 2010. European Policy News, 2009. november 13. 8-9. oldal.
3. Banse, M. – Nowicki, P. – van Meijl, H. [2008. május]: Why are current world food prices so high?, LEI Wageningen UR,
http://www.europabio.org/Biofuels/documents/Wageninen_causes%20of%20high%20world%20food%20prices.pdf
4. Baltic Exchange Dry Index (BDI) & Freight Rates [2009],
<http://www.investmenttools.com>
5. Crop Prospects and Food Situation, No. 2, [April 2008], FAO,
<http://www.fao.org/docrep/010/ai465e/ai465e00.htm>
6. Datamonitor [2005]: Agricultural Products in Belgium, Industry Profile, www.datamonitor.com
7. Datamonitor [2005]: Agricultural Products in the Netherlands, Industry Profile, www.datamonitor.com
8. Datamonitor [2005b]: Belgium, Country Profile, www.datamonitor.com
9. Datamonitor [2005b]: Netherlands, Country Profile, www.datamonitor.com
10. Energy Information Administration, Official Energy Statistics from the U.S. Government,
<http://tonto.eia.doe.gov/dnav/pet/hist/wtotworldw.htm>
11. Erber, G. – Petrick, M. – v. Schlippenbach, V. [2008]: Ursachen und Konsequenzen der steigenden Nahrungsmittelpreise. Wochenbericht des DIW Berlin Nr. 26/2008, 357-363 o.
12. EU Agri-Trade: Moving through Turbulent Times. Monitoring Agri-trade Policy (MAP), European Communities, [2009. július]
13. European Commission – Directorate-General for Agriculture and Rural Development [2008]: High prices in agricultural commodity markets: situation and prospects. Brussels
14. Eurostat adatbázis, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/newxtweb/>
15. FAO-ILO adatbázis: <http://laborsta.ilo.org/>
16. Food Price Indices, FAO, [2009. október]
<http://www.fao.org/worldfoodsituation/FoodPricesIndex/en/>
17. Györe, D. – Wagner, H. [2008]: A termelői, fogyasztói és külkereskedelmi árak Magyarország és az EU közötti konvergenciája az élelmiszergazdaságban, Agrárgazdasági tanulmányok 2008/7, Budapest, Agrárgazdasági Kutató Intézet.
18. Heady, D.– Shenggen, F. [2008]: Anatomy of a Crisis – The Causes and Consequences of Surging Food Prices, IFPRI Discussion Paper 00831.
19. International Grains Council [2009]: Grain Market Report 2009. IX. 24.

20. Juhász, A. – Kartali, J. – Wagner, H. [2002]: A magyar agrár-külkereskedelem a rendszerváltás után. Agrárgazdasági tanulmányok 2002/9. Budapest, Agrárgazdasági Kutató Intézet
21. Juhász, A. – Wagner, H. [2009]: Vélemény – Még pozitív az élelmiszer-külkereskedelem egyenlege. Világgazdaság, 2009.07.02.
<http://www.vilaggazdasag.hu/index.php?apps=cikk&cikk=279396>
22. Kartali, J. – Wagner, H. [2007]: Az élelmiszergazdasági külkereskedelem hazai és nemzetközi adatforrásainak eltérései és azok okai. Agrárgazdasági Információk, 2007/3. Budapest, Agrárgazdasági Kutató Intézet
23. Kartali, J. (szerk.) [2007]: A magyar élelmiszergazdasági termelés piaci lehetőségeit veszélyeztető versenytársak várható magatartása. Agrárgazdasági Információk 2007/2. Budapest, Agrárgazdasági Kutató Intézet
24. Kartali, J. (szerk.) [2008]: A magyar élelmiszergazdasági export célpiaci és logisztikai helyzete. Agrárgazdasági tanulmányok, 2008/1. Budapest, Agrárgazdasági Kutató Intézet.
25. Koo, W. W. – Kennedy, P. L. [2005] International Trade and Agriculture, Blackwell Publishing, UK
26. Krugman, P. R. [1996]: Increasing returns, monopolistic competition, and international trade. Journal of International Economics - Amsterdam [u.a.]; Jena: Elsevier, ISSN 0022-1996, ZDB-ID 1201438. - Bd. 9.1979, 4, S. 469-479
27. Krugmann, P. R. – Obstfeld, M. [2003]: Nemzetközi gazdaságtan, Panem Kiadó, Budapest.
28. Kürti, A. – Stauder, M. – Wagner, H.– Kürthy, Gy. [2007]: A magyar élelmiszergazdasági import dinamikus növekedésének okai. Agrárgazdasági tanulmányok 2007/ 4. Budapest, Agrárgazdasági Kutató Intézet.
29. Marktstudie Italien [2005.]: Lebensmittelhandel und Exportchancen, ZMP Dezember
30. MacQueen, J. B. (1967). Some Methods for Classification and Analysis of Multivariate Observations, Proceedings of 5-th Berkeley Symposium on Mathematical Statistics and Probability, Berkeley, University of California Press, 1:281-297
31. Popp, J. [2009a]: A pénzügyi válság hatása az élelmiszer-biztonság alakulására. Előadás a „Világélelmiszer Nap „2009” című konferencián, Keszthely 2009. október 13.
32. Popp J. [2009b]: Tension between the 4 F's: Food – Fibre – Fuel – Feed, előadás a Global Challenges – Regional Solutions, 19th Annual World Forum & Symposium, Budapest, 2009. június 20-23.
33. Popp, J. – Potori, N. [2009]: Az élelmiszer- energia- és környezetbiztonság összefüggései. Gazdálkodás, 2008/6 szám, 513-527 o.
34. Rieger, L. [2008]: A PAIR piaci árai a tőzsdei, valamint az uniós minimum és értékesítési átlagárai tükrében. Előadás a PAIR szakmai napon, AKI, 2008. szeptember 16.
35. Rising food prices [2008]: Policy options and World Bank response. Background information, World Bank, http://siteresources.worldbank.org/NEWS/Resources/risingfoodprices_backgroundnote_apr08.pdf
36. Schmidhuber, J. [2007.]: Impact of an increased biomass use on agricultural prices, markets and food security. Wageningen Seminar in Bioenergy, Wageningen University and Research Centre.

37. Sims, C. A. [2005.]: Rational inattention: a research agenda. Deutsche Bundesbank Series 1: Economic Studies, No. 34/2005
38. TOEPFER International [2009]: Der internationale Markt für Getreide im Wirtschaftsjahr 2009/10. Marktbericht August [2009]. www.toepfer.com
39. Tunyoginé Nechay, V. (szerk.) [2009]: A fontosabb termékpályák 2008. évi piaci folyamatai Agrárgazdasági információk 2009/1. Budapest, Agrárgazdasági Kutató Intézet

MELLÉKLETEK

Mellékletek jegyzéke

1. melléklet: A magyar élelmiszergazdasági-külkereskedelem alakulása a két vizsgált időszak alatt EXPORT	74
1. melléklet: A magyar élelmiszergazdasági-külkereskedelem alakulása a két vizsgált időszak alatt IMPORT	75
1. melléklet: A magyar élelmiszergazdasági-külkereskedelem alakulása a két vizsgált időszak alatt EGYENLEG	76
2. melléklet: Élelmiszergazdasági külkereskedelmünk alakulása főbb régiók szerint.....	77
3. melléklet: Az EU tagországok élelmiszergazdasági-külkereskedelmi egyenlegének alakulása (összesen)	78
4. melléklet: Az EU tagországok élelmiszergazdasági-külkereskedelmi egyenlegének alakulása (mezőgazdasági alaptermelés, millió EUR)	79
5. melléklet: Az EU tagországok élelmiszergazdasági-külkereskedelmi egyenlegének alakulása (elsődleges feldolgozás, millió EUR).....	80
6. melléklet: Az EU tagországok élelmiszergazdasági-külkereskedelmi egyenlegének alakulása (másodlagos feldolgozás, millió EUR)	81
7. melléklet: Az Európai Unió országainak külkereskedelmi profilja 2002-2004. éves átlagban.....	82
8. melléklet: Az Európai Unió országainak külkereskedelmi profilja 2006-2008. éves átlagban.....	83
9. melléklet: Az élelmiszergazdasági-külkereskedelmi profilok klaszterelemzésének eredménye a 2002-04., illetve a 2006-08. évek átlaga alapján	84
10. melléklet: Hollandia élelmiszergazdasági-exportja, -importja és -egyenlege a feldolgozottsági fok szerint 2002-2008 között.....	85
11. melléklet: Németország élelmiszergazdasági exportja, -importja és -egyenlege a feldolgozottsági fok szerint 2002-2008 között.....	86
12. melléklet: Franciaország élelmiszergazdasági exportja, -importja és -egyenlege a feldolgozottsági fok szerint 2002-2008 között.....	87
13. melléklet: Ausztria élelmiszergazdasági exportja, -importja és -egyenlege a feldolgozottsági fok szerint 2002-2008 között.....	88
14. melléklet: Olaszország élelmiszergazdasági exportja, -importja és -egyenlege a feldolgozottsági fok szerint 2002-2008 között.....	89
15. melléklet: Dánia élelmiszergazdasági exportja, -importja és -egyenlege a feldolgozottsági fok szerint 2002-2008 között.....	90
16. melléklet: Belgium élelmiszergazdasági exportja, -importja és -egyenlege a feldolgozottsági fok szerint 2002-2008 között.....	91
17. melléklet: Lengyelország élelmiszergazdasági exportja, -importja és -egyenlege a feldolgozottsági fok szerint 2002-2008 között.....	92

A magyar élelmiszergazdasági-külkereskedelem alakulása a két vizsgált időszak alatt
EXPORT

HS	Megnevezés	2002				2003				2004				2005				Átlag növ. %
		Millió EUR		%		Millió EUR		%		Millió EUR		%		Millió EUR		%		
01.	Élő állatok	143	112	127	128	4,4	163	176	218	186	3,9	145						
02.	Hús, vágási termékek	576	540	570	562	19,2	525	633	711	623	13,1	111						
03.	Halak, édesvízi állatok	6	6	5	6	0,2	5	4	4	4	0,1	70						
04.	Tejtermékek	142	151	131	141	4,8	168	217	261	216	4,5	153						
05.	Egyéb állati termékek	79	71	74	75	2,6	67	46	46	53	1,1	71						
06.	Fa, egyéb növény	18	19	20	19	0,7	21	21	28	23	0,5	122						
07.	Zöldségfélék	155	142	154	150	5,1	144	183	187	171	3,6	114						
08.	Gyümölcs, dió	71	87	95	85	2,9	76	84	122	94	2,0	111						
09.	Kávé, tea, fűszer	31	31	27	30	1,0	30	39	44	38	0,8	129						
10.	Gabonafélék	374	353	365	364	12,4	633	1 241	1 267	1 047	22,1	288						
11.	Malomipari termék	37	51	44	44	1,5	22	63	103	63	1,3	143						
12.	Olajos mag, takarmány	180	188	230	199	6,8	211	306	495	337	7,1	169						
13.	Növényi nedv. kivonat	1	0	1	1	0,0	1	1	1	1	0,0	205						
14.	Egyéb növényi termék	8	8	7	8	0,3	6	4	5	5	0,1	68						
15.	Állati növényi zsír	61	90	106	86	2,9	120	138	217	159	3,3	185						
16.	Állati eredetű él. készítmény	109	96	104	103	3,5	126	127	136	130	2,7	126						
17.	Cukor, cukorárak	58	55	88	67	2,3	186	168	218	191	4,0	284						
18.	Kakaó, készítmény	41	46	44	44	1,5	68	67	69	68	1,4	155						
19.	Cukrászati term.	39	38	51	43	1,5	80	95	122	99	2,1	231						
20.	Zöldség gyümölcs készítmény	318	322	339	326	11,2	368	394	455	406	8,6	124						
21.	Egyéb ehető kész.	73	82	116	90	3,1	179	235	283	232	4,9	258						
22.	Ital, szesz, ecet	112	118	111	113	3,9	150	203	280	211	4,4	186						
23.	Állati takarmány	175	234	267	225	7,7	295	318	418	344	7,3	153						
24.	Dohány és term.	11	13	22	15	0,5	30	42	44	39	0,8	257						
	Főcsoport összesen:	2 818	2 855	3 098	2 924	100,0	3 675	4 807	5 735	4 739	100,0	162						

1. melléklet folytatása

**A magyar élelmiszergazdasági-külforgalomban a két vizsgált időszak alatt
IMPORT**

HS	Megnevezés	2002		2003		2004		2006		2007		2008		Átlag növ. %
		Millió EUR%		Millió EUR%		Millió EUR%		Millió EUR%		Millió EUR%		Millió EUR%		
01.	Élő állatok	25	19	59	34	2,1	122	106	112	113	3,5	331		
02.	Hús, vágási termékek	86	61	156	101	6,2	208	206	290	234	7,2	232		
03.	Halak, édesvízi állatok	18	18	19	18	1,1	24	26	29	27	0,8	145		
04.	Tejtermékek	60	74	133	89	5,5	213	292	291	265	8,2	299		
05.	Egyéb állati termékek	19	20	22	20	1,3	29	26	28	28	0,9	136		
06.	Fa, egyéb növény	35	45	54	45	2,8	54	59	65	59	1,8	133		
07.	Zöldségfélék	44	64	76	61	3,8	106	124	124	118	3,6	192		
08.	Gyümölcs, dió	105	126	150	127	7,8	170	213	227	203	6,3	160		
09.	Kávé, tea, fűszer	44	48	51	48	2,9	77	85	94	86	2,6	180		
10.	Gabonafélék	30	35	73	46	2,8	43	98	111	84	2,6	182		
11.	Malomipari termék	5	9	15	10	0,6	21	24	29	24	0,8	252		
12.	Olajos mag, takarmány	57	59	61	59	3,7	80	82	116	92	2,9	156		
13.	Növényi nedv. kivonat	8	9	8	9	0,5	10	11	11	10	0,3	122		
14.	Egyéb növényi termék	1	1	1	1	0,1	1	1	1	1	0,0	73		
15.	Állati növényi zsír	78	87	95	87	5,3	104	139	229	157	4,9	181		
16.	Állati eredetű él. készítmény	20	21	28	23	1,4	74	90	118	94	2,9	407		
17.	Cukor, Cukorárak	30	34	52	39	2,4	99	119	195	138	4,3	357		
18.	Kakaó, készítmény	73	84	102	86	5,3	142	157	176	158	4,9	184		
19.	Cukrászati term.	81	92	128	100	6,2	169	183	221	191	5,9	190		
20.	Zöldség gyümölcs készítmény	70	88	96	85	5,2	132	150	160	148	4,6	174		
21.	Egyéb ehető kész.	106	126	163	132	8,1	243	280	321	281	8,7	214		
22.	Ital, szesz, ecet	54	71	126	84	5,2	175	244	285	235	7,2	280		
23.	Állati takarmány	290	267	278	278	17,1	274	353	424	351	10,8	126		
24.	Dohány és term.	39	36	52	42	2,6	112	143	163	139	4,3	331		
	Főcsoport összesen:	1 378	1 494	2 000	1 624	100,0	2 680	3 209	3 820	3 236	100,0	199		

1. melléklet folytatása

**A magyar élelmiszergazdasági-külkereskedelem alakulása a két vizsgált időszak alatt
EGYENLEG**

HS	Megnevezés	2002		2003		2004		2006		2007		2008		átlag	%	Átlag növ. %
		Millió EUR		Millió EUR		Millió EUR		%		Millió EUR		Millió EUR				
01.	Élő állatok	118	94	68	93	7	41	70	106	72	5	77				
02.	Hús, vágási termékek	490	479	414	461	35	317	428	421	389	26	84				
03.	Halak, édesvízi állatok	-12	-12	-14	-12	-1	-19	-23	-25	-22	-1	180				
04.	Tejtermékek	82	77	-2	52	4	-45	-74	-30	-50	-3	-95				
05.	Egyéb állati termékek	61	51	52	54	4	38	20	18	25	2	46				
06.	Fa, egyéb növény	-17	-26	-34	-25	-2	-33	-38	-37	-36	-2	141				
07.	Zöldségfélék	111	78	78	89	7	38	59	63	54	4	60				
08.	Gyümölcs, dió	-34	-39	-55	-42	-3	-95	-129	-105	-109	-7	258				
09.	Kávé, tea, fűszer	-12	-17	-25	-18	-1	-47	-46	-50	-48	-3	264				
10.	Gabonafélék	344	318	292	318	24	590	1 143	1 156	963	64	303				
11.	Malomipari termék	31	43	29	34	3	1	40	74	38	3	112				
12.	Olajos mag, takarmány	123	128	169	140	11	132	225	379	245	16	175				
13.	Növényi nedv. kivonat	-7	-9	-7	-8	-1	-9	-10	-9	-9	-1	116				
14.	Egyéb növényi termék	7	7	6	7	1	5	4	4	5	0	67				
15.	Állati növényi zsír	-17	3	11	-1	0	16	-1	-11	1	0	-171				
16.	Állati eredetű él. készítmény	89	75	76	80	6	53	37	18	36	2	45				
17.	Cukor, Cukorárúk	28	20	37	28	2	87	48	23	53	4	186				
18.	Kakaó, készítmény	-32	-38	-58	-42	-3	-74	-89	-108	-90	-6	213				
19.	Cukrászati term.	-42	-54	-77	-58	-4	-89	-87	-99	-92	-6	159				
20.	Zöldség gyümölcs készítmény	247	235	243	242	19	236	244	295	258	17	107				
21.	Egyéb ehető kész.	-33	-44	-48	-41	-3	-64	-46	-39	-49	-3	119				
22.	Ital, szesz, ecet	58	46	-16	29	2	-25	-42	-5	-24	-2	-81				
23.	Állati takarmány	-116	-34	-11	-53	-4	21	-35	-6	-7	0	13				
24.	Dohány és term.	-28	-23	-30	-27	-2	-82	-100	-118	-100	-7	372				
	Főcsoport összesen:	1 441	1 360	1 098	1 300	100	995	1 599	1 915	1 503	100	116				

Forrás: KSH adatokat alapján saját számítások

Élelmiszergazdasági külkereskedelmünk alakulása főbb régiók szerint

millió EUR

Megnevezés	2002	2003	2004	átlag	2006	2007	2008	átlag	% növekedés
Export									
EU-15	1 410	1 459	1 676	1 515	1 878	2 518	2 742	2 379	157,1
új EU-tagok	386	366	451	401	631	842	1 048	840	209,6
egyéb	1 024	1 029	971	1 008	1 166	1 503	1 945	1 538	152,6
Összesen	2 821	2 855	3 098	2 925	3 675	4 863	5 735	4 758	162,7
Import									
EU-15	677	912	1 253	947	1 685	1 936	2 394	2 005	211,6
új EU-tagok	196	245	417	286	704	859	976	846	295,9
egyéb	509	337	330	392	291	393	450	378	96,4
Összesen	1 381	1 494	2 000	1 625	2 680	3 188	3 820	3 229	198,7
Egyenleg									
EU-15	734	546	424	568	193	582	348	374	65,9
új EU-tagok	190	122	34	115	-73	-17	72	-6	
egyéb	516	692	641	616	875	1 110	1 495	1 160	188,2
Összesen	1 440	1 360	1 098	1 299	995	1 675	1 915	1 528	117,6

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

Az EU tagországok élelmiszergazdasági-külkereskedelmi egyenlegének alakulása (összesen)

Ország	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	átlag 02-04	átlag 06-08	diff.	egy. +/-	változás +/-
AT	-922	-595	-553	-246	-84	-482	-596	-690	-387	302	negatív	pozitív
BE	1 783	1 953	2 247	2 662	2 886	2 619	2 313	1 994	2 606	612	pozitív	pozitív
BG	248	167	201	300	153	-112	149	205	63	-142	pozitív	negatív
CY	-326	-316	-366	-417	-486	-586	-738	-336	-603	-267	negatív	negatív
CZ	-779	-890	-1 038	-838	-1 174	-1 169	-922	-902	-1 088	-186	negatív	negatív
DE	-12 753	-12 657	-11 449	-10 973	-12 289	-12 296	-11 760	-12 286	-12 115	171	negatív	pozitív
DK	5 888	5 501	5 347	5 405	5 498	5 089	5 022	5 579	5 203	-376	pozitív	negatív
EE	-189	-225	-249	-245	-232	-330	-374	-221	-312	-91	negatív	negatív
ES	2 347	2 814	1 754	682	1 418	601	1 336	2 305	1 118	-1 187	pozitív	negatív
FI	-1 270	-1 401	-1 490	-1 643	-1 714	-1 822	-2 212	-1 387	-1 916	-529	negatív	negatív
FR	8 432	8 504	7 911	8 668	11 073	11 275	11 088	8 282	11 146	2 864	pozitív	pozitív
GR	-1 806	-1 972	-2 471	-1 975	-2 160	-2 780	-2 889	-2 083	-2 610	-527	negatív	negatív
HU	1 440	1 360	1 098	916	995	1 675	1 915	1 300	1 528	229	pozitív	pozitív
IE	2 734	2 895	3 017	2 887	3 303	3 004	2 337	2 882	2 881	-1	pozitív	változatlan
IT	-5 736	-6 760	-7 759	-7 521	-8 061	-7 819	-7 146	-6 752	-7 675	-923	negatív	negatív
LT	-80	-8	1	149	136	363	225	-29	241	270	pozitív	pozitív
LU	-649	-734	-835	-789	-791	-855	-893	-739	-847	-107	negatív	negatív
LV	-328	-329	-354	-306	-373	-374	-351	-337	-366	-29	negatív	negatív
MT	-213	-227	-240	-247	-250	-297	-315	-227	-287	-61	negatív	negatív
NL	20 409	19 890	20 973	22 001	23 274	24 248	24 590	20 424	24 037	3 613	pozitív	pozitív
PL	-337	447	846	1 681	2 104	2 031	1 487	319	1 874	1 555	pozitív	pozitív
PT	-3 293	-3 231	-3 264	-3 249	-3 357	-3 708	-3 917	-3 262	-3 661	-398	negatív	negatív
RO	-785	-1 037	-1 127	-1 349	-1 571	-2 215	-2 139	-983	-1 975	-992	negatív	negatív
SE	-2 962	-3 002	-3 198	-3 371	-3 852	-4 313	-4 617	-3 054	-4 261	-1 207	negatív	negatív
SI	-352	-370	-528	-594	-634	-761	-837	-416	-744	-328	negatív	negatív
SK	-436	-362	-423	-542	-484	-759	-958	-407	-734	-327	negatív	negatív
UK	-16 759	-16 657	-18 913	-20 867	-22 835	-24 008	-24 098	-17 443	-23 647	-6 204	negatív	negatív

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítások

4. melléklet
Az EU tagországok élelmiszergazdasági-külkereskedelmi egyenlegének alakulása (mezőgazdasági alaptermelés, millió EUR)

Ország	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	átlag 02-04	átlag 06-08	diff.	egy. +/-	változás +/-
AT	-957	-961	-1 001	-1 038	-1 060	-1 100	-1 151	-973	-1 104	-131	negatív	negatív
BE	-1 218	-1 254	-1 401	-985	-1 394	-2 040	-2 348	-1 291	-1 927	-636	negatív	negatív
BG	219	87	99	236	216	61	504	135	260	125	pozitív	pozitív
CY	-44	-36	-34	-48	-56	-87	-142	-38	-95	-57	negatív	negatív
CZ	-317	-338	-375	-150	-317	-192	-134	-343	-214	129	negatív	pozitív
DE	-8 521	-9 159	-8 871	-9 321	-9 951	-10 733	-11 685	-8 850	-10 789	-1 939	negatív	negatív
DK	218	205	52	85	101	0	-246	158	-48	-207	negatív	negatív
EE	-64	-71	-93	-58	-65	-64	-52	-76	-60	15	negatív	pozitív
ES	3 783	4 444	3 769	3 166	3 856	3 163	2 716	3 999	3 245	-754	pozitív	negatív
FI	-453	-465	-487	-497	-495	-485	-580	-468	-520	-52	negatív	negatív
FR	3 062	3 062	2 757	2 787	3 080	3 405	4 626	2 961	3 703	743	pozitív	pozitív
GR	-265	-421	-491	-262	-284	-549	-443	-392	-425	-33	negatív	negatív
HU	622	543	514	519	662	1 271	1 502	559	1 145	586	pozitív	pozitív
IE	-267	-295	-319	-297	-375	-371	-490	-294	-412	-118	negatív	negatív
IT	-2 088	-2 487	-3 058	-2 635	-2 814	-2 534	-2 525	-2 544	-2 624	-80	negatív	negatív
LT	-51	-7	-33	30	-12	129	209	-30	109	139	pozitív	pozitív
LU	-141	-142	-146	-146	-148	-164	-176	-143	-163	-20	negatív	negatív
LV	-93	-78	-99	-55	-87	-65	19	-90	-44	46	negatív	pozitív
MT	-70	-56	-66	-72	-83	-120	-66	-64	-90	-26	negatív	negatív
NL	6 578	6 996	7 287	7 904	8 295	7 748	7 319	6 954	7 787	834	pozitív	pozitív
PL	-517	-352	-350	-249	-382	-735	-1 236	-406	-784	-378	negatív	negatív
PT	-1 289	-1 230	-1 248	-1 273	-1 249	-1 581	-1 906	-1 256	-1 579	-323	negatív	negatív
RO	34	-219	-134	24	98	-297	265	-106	22	128	pozitív	pozitív
SE	-990	-958	-1 090	-1 128	-1 219	-1 271	-1 270	-1 013	-1 253	-240	negatív	negatív
SI	-168	-181	-215	-209	-205	-214	-179	-188	-199	-11	negatív	negatív
SK	-94	-93	-103	-57	-25	-124	-154	-97	-101	-4	negatív	negatív
UK	-6 979	-6 275	-6 750	-7 467	-7 837	-8 169	-7 714	-6 668	-7 906	-1 239	negatív	negatív

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítások

Az EU tagországok élelmiszergazdasági-külfkereskedelmi egyenlegének alakulása (elsősleges feldolgozás, millió EUR)

Ország	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	átlag 02-04	átlag 06-08	diff.	egy. +/-	változás +/-
AT	-162	-229	-237	-182	-235	-427	-387	-209	-350	-140	negatív	negatív
BE	840	830	1 092	1 060	1 257	1 306	1 292	920	1 285	365	pozitív	pozitív
BG	-32	-6	25	5	-98	-78	-218	-4	-131	-127	negatív	negatív
CY	-61	-60	-64	-86	-99	-122	-136	-62	-119	-57	negatív	negatív
CZ	-133	-191	-184	-224	-289	-407	-426	-169	-374	-205	negatív	negatív
DE	-3 629	-3 376	-2 831	-2 990	-4 199	-4 718	-3 792	-3 279	-4 236	-958	negatív	negatív
DK	4 459	4 194	4 265	4 218	4 271	4 086	4 315	4 306	4 224	-82	pozitív	negatív
EE	-23	-39	-1	-19	-15	-30	-49	-21	-31	-11	negatív	negatív
ES	-1 707	-1 756	-1 436	-1 805	-2 150	-2 134	-1 245	-1 633	-1 843	-210	negatív	negatív
FI	-70	-97	-96	-152	-183	-194	-271	-88	-216	-128	negatív	negatív
FR	780	712	501	-37	-492	-663	-1 008	664	-721	-1 385	negatív	negatív
GR	-1 091	-955	-1 257	-1 084	-1 179	-1 522	-1 688	-1 101	-1 463	-362	negatív	negatív
HU	415	429	348	311	365	471	388	397	408	11	pozitív	pozitív
IE	1 740	1 747	2 002	2 016	2 164	2 241	2 111	1 830	2 172	342	pozitív	pozitív
IT	-7 162	-7 482	-7 935	-8 102	-8 805	-9 177	-9 393	-7 526	-9 125	-1 598	negatív	negatív
LT	-9	9	58	70	68	172	16	19	85	66	pozitív	pozitív
LU	-183	-201	-219	-240	-240	-254	-261	-201	-252	-51	negatív	negatív
LV	-142	-127	-121	-126	-123	-134	-215	-130	-157	-27	negatív	negatív
MT	-47	-65	-66	-55	-46	-36	-77	-60	-53	6	negatív	pozitív
NL	5 658	5 442	6 199	6 146	6 628	7 111	8 515	5 766	7 418	1 652	pozitív	pozitív
PL	17	489	682	1 163	1 372	1 501	1 228	396	1 367	971	pozitív	pozitív
PT	-1 651	-1 700	-1 692	-1 806	-2 024	-2 191	-2 015	-1 681	-2 077	-395	negatív	negatív
RO	-536	-493	-560	-844	-989	-1 239	-1 625	-530	-1 284	-755	negatív	negatív
SE	-886	-948	-995	-1 164	-1 438	-1 766	-1 912	-943	-1 705	-763	negatív	negatív
SI	-138	-127	-140	-164	-193	-223	-288	-135	-235	-99	negatív	negatív
SK	-25	2	45	33	16	9	-150	8	-41	-49	negatív	negatív
UK	-6 706	-6 512	-6 956	-7 715	-8 552	-8 630	-8 850	-6 724	-8 678	-1 953	negatív	negatív

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítások

6. melléklet
Az EU tagországok élelmiszergazdasági-külkereskedelmi egyenlegének alakulása (másodlagos feldolgozás, millió EUR)

Ország	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	átlag 02-04	átlag 06-08	diff.	egy. +/-	változás +/-
AT	198	594	685	974	1 211	1 045	942	492	1 066	573	pozitív	pozitív
BE	2 162	2 376	2 556	2 587	3 022	3 353	3 369	2 365	3 248	883	pozitív	pozitív
BG	62	86	76	59	35	-95	-137	75	-65	-140	negatív	negatív
CY	-221	-220	-269	-283	-331	-378	-461	-236	-390	-153	negatív	negatív
CZ	-329	-361	-479	-463	-568	-570	-362	-390	-500	-110	negatív	negatív
DE	-603	-122	253	1 338	1 860	3 154	3 717	-157	2 910	3 068	pozitív	pozitív
DK	1 211	1 102	1 030	1 102	1 126	1 003	953	1 114	1 027	-87	pozitív	negatív
EE	-103	-115	-155	-168	-152	-236	-273	-124	-220	-96	negatív	negatív
ES	272	125	-579	-679	-288	-427	-135	-60	-284	-223	negatív	negatív
FI	-746	-838	-907	-994	-1 036	-1 143	-1 361	-831	-1 180	-350	negatív	negatív
FR	4 590	4 730	4 652	5 918	8 486	8 533	7 471	4 657	8 163	3 506	pozitív	pozitív
GR	-450	-596	-723	-630	-697	-709	-758	-590	-721	-131	negatív	negatív
HU	403	388	237	85	-32	-68	25	343	-25	-367	negatív	negatív
IE	1 261	1 442	1 333	1 169	1 514	1 134	716	1 346	1 121	-224	pozitív	negatív
IT	3 514	3 209	3 234	3 216	3 558	3 891	4 772	3 319	4 074	755	pozitív	pozitív
LT	-19	-9	-24	48	80	61	1	-17	47	65	pozitív	pozitív
LU	-325	-391	-470	-402	-403	-437	-456	-395	-432	-36	negatív	negatív
LV	-93	-125	-134	-125	-164	-176	-155	-117	-165	-47	negatív	negatív
MT	-96	-106	-108	-120	-121	-141	-172	-103	-144	-41	negatív	negatív
NL	8 173	7 452	7 486	7 951	8 351	9 390	8 756	7 704	8 832	1 128	pozitív	pozitív
PL	163	310	515	767	1 114	1 264	1 495	329	1 291	962	pozitív	pozitív
PT	-352	-300	-323	-171	-85	64	4	-325	-5	320	pozitív	pozitív
RO	-283	-325	-433	-529	-680	-679	-778	-347	-712	-365	negatív	negatív
SE	-1 087	-1 096	-1 112	-1 079	-1 195	-1 277	-1 435	-1 098	-1 302	-204	negatív	negatív
SI	-45	-62	-173	-222	-237	-325	-370	-93	-310	-217	negatív	negatív
SK	-317	-271	-366	-518	-475	-644	-654	-318	-591	-273	negatív	negatív

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítások

Az Európai Unió országainak külkereskedelmi profilja 2002-2004. éves átlagban

Ország	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
	HS-kód																							
AT	-0,04	0,20	-0,15	0,33	-0,05	-0,36	-0,36	-0,56	-0,05	0,09	0,01	-0,08	-0,03	0,00	-0,09	-0,15	-0,12	-0,09	-0,15	-0,02	-0,18	0,99	-0,13	0,01
BE	0,00	0,65	-0,21	-0,10	0,00	0,07	0,25	-0,17	-0,04	-0,30	0,15	-0,28	-0,01	0,00	0,00	0,04	0,08	0,30	0,38	0,28	0,13	-0,22	0,04	-0,03
BG	0,04	-0,03	-0,03	0,10	-0,01	-0,02	0,06	-0,04	-0,02	0,40	-0,02	0,39	-0,02	0,00	-0,12	0,01	-0,17	-0,08	0,12	0,09	-0,13	0,25	-0,04	0,26
CZ	0,06	-0,09	-0,01	0,08	-0,02	-0,08	-0,19	-0,29	-0,04	0,02	0,06	0,05	0,01	0,00	-0,09	-0,04	0,08	-0,06	-0,09	-0,09	-0,08	0,03	-0,19	-0,02
DE	0,01	-0,05	-0,10	0,06	-0,01	-0,13	-0,24	-0,34	-0,05	0,04	0,03	-0,11	0,00	0,00	0,00	-0,01	0,01	-0,01	0,06	-0,12	0,03	-0,10	-0,02	0,05
DK	0,03	0,50	0,12	0,20	-0,01	0,05	-0,03	-0,06	-0,01	0,01	-0,01	0,00	0,02	0,00	0,01	0,10	0,01	-0,01	0,05	-0,01	0,07	-0,03	-0,02	0,03
EE	0,03	-0,08	0,11	0,17	-0,01	-0,03	-0,07	-0,16	-0,09	-0,06	-0,05	-0,04	0,00	0,00	-0,06	0,21	-0,10	-0,08	-0,10	-0,10	-0,11	-0,16	-0,11	-0,10
ES	-0,04	0,31	-1,03	-0,22	0,00	0,01	1,15	1,44	-0,08	-0,45	0,03	-0,43	0,03	0,00	0,55	0,09	-0,04	-0,09	-0,04	0,44	-0,12	0,28	-0,33	-0,45
FI	0,00	0,01	-0,05	0,11	-0,01	-0,04	-0,09	-0,17	-0,06	0,01	0,02	-0,06	-0,01	0,00	-0,02	-0,05	-0,03	-0,02	-0,09	-0,09	-0,10	-0,13	-0,08	-0,06
FR	0,17	0,01	-0,20	0,24	-0,01	-0,10	-0,04	-0,14	-0,06	0,42	0,07	0,04	0,01	0,00	-0,06	-0,05	0,14	-0,06	0,01	-0,11	0,04	0,89	-0,03	-0,17
GB	0,00	-0,17	-0,01	-0,06	0,00	-0,07	-0,13	-0,17	-0,02	-0,01	0,00	-0,03	0,00	0,00	-0,03	-0,09	-0,04	-0,03	-0,02	-0,08	-0,03	0,00	-0,05	0,05
GR	-0,04	-0,35	-0,01	-0,20	0,00	-0,02	-0,03	0,07	-0,03	-0,12	-0,01	-0,06	0,00	0,00	0,05	-0,04	-0,03	-0,06	-0,05	0,15	-0,07	-0,11	-0,10	0,05
HU	0,07	0,35	-0,01	0,04	0,04	-0,02	0,07	-0,03	-0,01	0,25	0,03	0,11	-0,01	0,01	0,00	0,06	0,02	-0,03	-0,04	0,18	-0,03	0,02	-0,04	-0,02
IE	0,01	0,41	0,09	0,24	0,00	-0,02	-0,02	-0,06	-0,02	-0,03	-0,01	-0,01	0,01	0,00	-0,03	0,10	-0,01	0,02	0,13	-0,05	0,21	0,11	-0,07	0,00
IT	-0,22	-0,34	-0,32	-0,22	-0,01	0,01	-0,02	0,07	-0,02	-0,17	0,01	-0,08	0,00	0,00	-0,11	-0,06	-0,07	-0,01	0,24	0,16	0,05	0,42	-0,15	-0,19
LT	0,31	-0,69	-1,05	5,68	-0,46	-0,23	-0,23	-2,01	-1,01	1,50	-0,42	0,31	-0,07	0,00	-1,45	0,96	-0,26	0,01	-0,44	-0,61	-1,47	1,91	0,20	0,20
LV	-0,04	-0,15	-0,01	0,02	-0,01	-0,02	-0,07	-0,15	-0,07	0,02	-0,02	-0,01	0,00	0,00	-0,11	0,13	-0,03	-0,05	-0,04	-0,05	-0,13	-0,08	-0,06	-0,07
NL	0,03	0,14	0,03	0,11	0,00	0,28	0,13	-0,02	-0,01	-0,05	0,01	-0,03	0,00	0,00	0,01	0,01	0,02	0,03	0,03	0,05	0,05	0,04	0,04	0,12
PL	0,39	1,05	-0,40	1,08	-0,12	-0,14	0,70	-0,43	-0,41	-0,26	-0,10	-0,15	-0,10	0,00	-0,64	0,51	0,37	-0,09	0,38	0,81	-0,10	-0,11	-1,08	-0,16
PT	-0,03	-0,15	-0,22	-0,04	0,00	-0,01	-0,04	-0,08	-0,02	-0,13	-0,01	-0,09	0,00	0,00	-0,02	0,00	-0,05	-0,04	-0,05	0,00	-0,04	0,10	-0,07	0,00
RO	0,10	-0,20	-0,03	0,00	-0,01	-0,01	0,00	-0,05	-0,06	-0,14	-0,04	0,01	0,00	0,00	-0,03	0,00	-0,11	-0,03	-0,02	-0,04	-0,09	-0,01	-0,07	-0,17
SE	0,00	-0,12	-0,07	-0,04	-0,01	-0,07	-0,11	-0,16	-0,04	0,03	0,00	-0,02	0,00	0,00	0,00	-0,06	-0,03	-0,02	-0,01	-0,09	-0,03	-0,02	-0,06	-0,05
SI	-0,01	-0,07	-0,05	0,07	-0,01	-0,06	-0,12	-0,16	-0,04	-0,12	-0,05	0,00	-0,01	0,00	-0,08	0,07	-0,04	-0,09	-0,08	-0,07	-0,09	0,17	-0,12	-0,05
SK	0,03	-0,10	-0,04	0,11	-0,01	-0,05	-0,06	-0,19	-0,05	0,02	0,12	0,03	-0,01	0,00	-0,03	-0,06	0,03	-0,02	-0,08	-0,10	-0,13	-0,08	-0,18	-0,13
EU15	0,09	0,23	-1,23	0,48	-0,07	0,30	-0,17	-1,13	-0,40	-0,09	0,25	-0,78	0,04	-0,01	-0,05	-0,27	0,01	-0,13	0,53	-0,09	0,34	1,69	-0,54	0,02
EU27	0,11	0,21	-0,96	0,45	-0,05	0,20	-0,12	-0,95	-0,35	-0,05	0,19	-0,56	0,02	-0,01	-0,10	-0,17	0,01	-0,13	0,38	-0,04	0,19	1,27	-0,50	-0,03
EU25	0,11	0,26	-1,05	0,50	-0,06	0,22	-0,13	-1,04	-0,38	-0,05	0,22	-0,63	0,02	-0,01	-0,11	-0,19	0,03	-0,14	0,42	-0,04	0,23	1,39	-0,55	-0,02
EU10	0,22	0,41	-0,15	0,58	-0,02	-0,17	0,03	-0,58	-0,24	0,12	0,04	0,11	-0,04	0,00	-0,36	0,23	0,11	-0,18	-0,16	0,21	-0,30	-0,09	-0,60	-0,18

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítások

Az Európai Unió országainak külkereskedelmi profilja 2006-2008. éves átlagban

Ország	HS-kód																							
	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
AT	-0,19	0,46	-0,39	0,86	-0,08	-0,70	-0,74	-1,14	-0,27	0,21	0,10	-0,23	-0,07	0,00	-0,50	-0,14	-0,31	-0,04	-0,24	-0,11	-0,44	2,97	-0,17	0,16
BE	-0,04	0,57	-0,19	-0,05	0,00	0,04	0,18	-0,14	-0,03	-0,32	0,17	-0,25	-0,01	0,00	-0,03	0,00	0,15	0,29	0,31	0,35	0,13	-0,15	0,04	-0,02
BG	-0,17	-1,40	-0,22	0,19	-0,13	-0,26	-0,16	-0,40	-0,36	3,05	-0,13	2,66	-0,08	0,00	-0,46	-0,02	-0,83	-0,67	0,66	-0,02	-1,00	0,26	-0,47	0,97
CZ	0,11	-0,31	-0,03	0,16	-0,02	-0,09	-0,24	-0,30	-0,06	0,15	0,06	0,13	0,00	0,00	-0,04	-0,05	0,06	-0,08	-0,11	-0,13	-0,08	0,02	-0,14	-0,01
DE	-0,03	0,04	-0,12	0,09	-0,01	-0,13	-0,29	-0,39	-0,08	0,03	0,03	-0,14	0,01	0,00	-0,13	0,01	0,00	0,02	0,12	-0,14	0,08	-0,08	-0,02	0,14
DK	0,08	0,53	0,12	0,23	-0,01	0,04	-0,06	-0,09	-0,02	0,00	-0,01	0,01	0,00	0,00	0,01	0,09	0,00	-0,02	0,04	-0,02	0,11	-0,03	-0,03	0,03
EE	0,04	-0,14	0,04	0,27	-0,01	-0,06	-0,09	-0,16	-0,06	0,07	-0,04	0,01	0,00	0,00	-0,04	0,04	-0,14	-0,09	-0,10	-0,12	-0,07	-0,20	-0,12	-0,04
ES	-0,08	1,09	-2,40	-0,70	0,02	0,00	2,38	3,00	-0,33	-1,55	-0,02	-0,98	0,07	-0,01	1,19	0,09	-0,12	-0,24	-0,13	0,94	-0,29	0,73	-0,80	-0,86
FI	0,00	-0,01	-0,06	0,08	-0,01	-0,05	-0,08	-0,14	-0,07	0,04	0,01	-0,05	-0,01	0,00	-0,02	-0,06	-0,02	-0,03	-0,09	-0,09	-0,08	-0,14	-0,08	-0,07
FR	0,13	-0,05	-0,18	0,22	-0,01	-0,08	-0,04	-0,14	-0,07	0,39	0,06	0,05	0,01	0,00	-0,08	-0,05	0,10	-0,05	0,02	-0,11	0,04	0,78	-0,01	0,10
GB	0,00	-0,14	-0,03	-0,07	0,00	-0,05	-0,12	-0,15	-0,02	-0,02	0,00	-0,02	0,00	0,00	-0,04	-0,09	-0,03	-0,04	-0,03	-0,08	-0,03	0,00	-0,04	0,00
GR	-0,03	-0,37	0,02	-0,19	0,00	-0,02	-0,03	0,07	-0,04	-0,11	-0,01	-0,06	0,00	0,00	0,06	-0,03	-0,05	-0,06	-0,06	0,17	-0,07	-0,10	-0,12	0,03
H	0,05	0,26	-0,01	-0,03	0,02	-0,02	0,03	-0,07	-0,03	0,64	0,02	0,16	-0,01	0,00	0,00	0,03	0,04	-0,06	-0,06	0,17	-0,03	-0,01	0,00	-0,07
IE	0,01	0,51	0,07	0,33	0,01	-0,03	-0,03	-0,06	-0,02	-0,05	-0,01	-0,01	0,01	0,00	-0,05	0,09	-0,04	0,00	0,17	-0,08	0,19	0,11	-0,09	0,00
IT	-0,19	-0,37	-0,33	-0,21	-0,01	0,02	-0,01	0,10	-0,04	-0,19	0,00	-0,09	0,00	0,00	-0,13	-0,07	-0,06	0,03	0,25	0,17	0,06	0,46	-0,13	-0,23
LT	0,17	-0,13	-0,23	1,14	-0,10	-0,04	0,04	-0,21	-0,17	0,59	0,09	0,07	-0,01	0,00	-0,24	0,25	-0,05	0,00	-0,04	-0,13	-0,19	-0,36	0,31	0,24
LV	-0,01	-0,20	-0,04	0,16	-0,01	-0,03	-0,12	-0,21	-0,08	0,22	-0,02	0,02	0,00	0,00	-0,12	0,17	-0,11	-0,07	-0,06	-0,09	-0,18	-0,04	-0,09	-0,08
NL	0,03	0,14	0,02	0,11	0,00	0,27	0,13	-0,02	-0,01	-0,07	0,01	-0,03	0,00	0,00	0,03	0,00	0,01	0,03	0,03	0,06	0,05	0,03	0,05	0,10
PL	0,08	0,46	-0,10	0,49	-0,03	-0,06	0,17	-0,15	-0,08	-0,14	-0,04	-0,04	-0,03	0,00	-0,11	0,19	0,09	0,01	0,19	0,20	0,04	-0,04	-0,25	0,14
PT	-0,03	-0,18	-0,24	-0,06	0,00	-0,01	-0,03	-0,08	-0,03	-0,16	-0,01	-0,12	0,00	0,00	-0,01	0,00	-0,04	-0,04	-0,05	0,00	-0,05	0,13	-0,05	0,07
RO	0,06	-0,29	-0,04	-0,05	-0,02	-0,03	-0,04	-0,09	-0,05	0,05	-0,04	0,08	-0,01	0,00	-0,04	-0,01	-0,09	-0,04	-0,05	-0,07	-0,10	-0,05	-0,07	-0,03
SE	0,00	-0,14	-0,09	-0,05	-0,01	-0,07	-0,10	-0,14	-0,05	0,02	0,00	-0,01	0,00	0,00	-0,04	-0,05	-0,02	-0,01	-0,01	-0,09	-0,03	-0,04	-0,05	-0,01
SI	0,02	-0,10	-0,04	0,02	-0,01	-0,04	-0,09	-0,09	-0,03	-0,09	-0,04	0,01	0,00	0,00	-0,06	0,02	-0,03	-0,07	-0,08	-0,07	-0,06	-0,02	-0,06	-0,08
SK	0,05	-0,18	-0,03	0,10	-0,01	-0,04	-0,12	-0,18	-0,05	0,08	0,12	0,07	-0,01	0,00	-0,08	-0,08	0,10	0,00	-0,10	-0,11	-0,11	-0,17	-0,12	-0,13
EU15	0,03	0,19	-0,99	0,37	-0,03	0,22	-0,19	-0,87	-0,40	-0,20	0,16	-0,56	0,01	-0,01	-0,29	-0,27	-0,01	-0,03	0,41	-0,05	0,26	1,32	-0,34	0,28
EU10	0,92	1,00	-0,67	3,06	-0,19	-0,72	-0,17	-2,31	-0,87	2,01	0,15	0,81	-0,16	0,01	-1,05	0,76	0,44	-0,63	-0,29	0,45	-0,76	-1,03	-1,73	-0,01
EU25	0,07	0,23	-0,98	0,49	-0,04	0,18	-0,19	-0,94	-0,42	-0,10	0,15	-0,50	0,01	-0,01	-0,32	-0,22	0,01	-0,06	0,38	-0,03	0,21	1,21	-0,40	0,27
EU27	0,07	0,14	-0,83	0,41	-0,03	0,14	-0,16	-0,81	-0,36	-0,06	0,12	-0,40	0,00	-0,01	-0,28	-0,19	-0,01	-0,06	0,32	-0,04	0,16	1,02	-0,35	0,23

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítások

Az élelmiszergazdasági-külkereskedelmi profilok klaszterelemzésének eredménye a 2002-04., illetve a 2006-08. évek átlaga alapján

Országkód	2002-04. évek átlaga alapján			Országkód	2006-08. évek átlaga alapján		
	sorszám	klaszter	távolság		sorszám	klaszter	távolság
AT	1	7	0,09	AT	1	8	0,00
BE	2	4	0,15	BE	2	4	0,00
BG	3	1	0,14	BG	3	3	0,00
CZ	4	2	0,04	CZ	4	2	0,08
DE	5	2	0,06	DE	5	2	0,10
DK	6	4	0,05	DK	6	6	0,05
EE	7	1	0,07	EE	7	2	0,07
ES	8	5	0,00	ES	8	7	0,00
FI	9	2	0,04	FI	9	2	0,04
FR	10	7	0,09	FR	10	5	0,11
GB	11	2	0,04	GB	11	2	0,03
GR	12	3	0,08	GR	12	2	0,10
HU	13	4	0,09	HU	13	6	0,14
IE	14	4	0,07	IE	14	6	0,07
IT	15	3	0,09	IT	15	5	0,11
LT	16	8	0,00	LT	16	1	0,00
LV	17	1	0,04	LV	17	2	0,07
NL	18	4	0,08	NL	18	6	0,09
PL	19	6	0,00	PL	19	6	0,11
PT	20	3	0,05	PT	20	2	0,08
RO	21	1	0,06	RO	21	2	0,05
SE	22	2	0,03	SE	22	2	0,03
SI	23	1	0,05	SI	23	2	0,04
SK	24	2	0,04	SK	24	2	0,06

Forrás: saját számítások

Hollandia élelmiszergazdasági-exportja, -importja és -egyenlege a feldolgozottsági fok szerint 2002-2008 között

millió EUR

Megnevezés	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2002-2004 átlaga	2006-2008 átlaga	2006-08- 2002-04 átlagok különbség
Export										
Alaptermelés	14 953	15 401	15 934	16 783	17 898	19 107	20 950	15 429	19 318	3 889
Elsődleges feld.	15 690	15 950	16 691	17 242	18 246	20 507	23 439	16 110	20 730	4 620
Másodlagos feld.	16 848	16 218	16 850	17 304	18 354	20 269	21 559	16 639	20 061	3 422
Összesen	47 491	47 569	49 476	51 330	54 498	59 882	65 948	48 178	60 110	11 931
Import										
Alaptermelés	8 375	8 404	8 647	8 879	9 602	11 359	13 631	8 475	11 531	3 056
Elsődleges feld.	10 032	10 509	10 492	11 096	11 618	13 396	14 924	10 344	13 313	2 968
Másodlagos feld.	8 675	8 766	9 364	9 353	10 003	10 879	12 803	8 935	11 229	2 294
Összesen	27 082	27 678	28 503	29 328	31 224	35 634	41 358	27 754	36 072	8 318
Egyenleg										
Alaptermelés	6 578	6 996	7 287	7 904	8 295	7 748	7 319	6 954	7 787	834
Elsődleges feld.	5 658	5 442	6 199	6 146	6 628	7 111	8 515	5 766	7 418	1 652
Másodlagos feld.	8 173	7 452	7 486	7 951	8 351	9 390	8 756	7 704	8 832	1 128
Összesen	20 409	19 890	20 973	22 001	23 274	24 248	24 590	20 424	24 037	3 613

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítások

Németország élelmiszergazdasági exportja, -importja és -egyenlege a feldolgozottsági fok szerint 2002-2008 között

Megnevezés	2002-2008 közötti évi adatok							2006-08- 2002-04 átlagok különbsége		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008			
Export										
Alaptermelés	4 710	4 528	4 639	5 164	5 678	6 584	7 586	4 626	6 616	1 990
Elsődleges feld.	11 798	12 501	13 249	14 638	16 008	17 927	20 362	12 516	18 099	5 583
Másodlagos feld.	14 671	15 067	16 002	18 122	20 029	22 624	24 953	15 246	22 535	7 289
Összesen	31 179	32 095	33 890	37 924	41 714	47 135	52 901	32 388	47 250	14 862
Import										
Alaptermelés	13 231	13 687	13 510	14 485	15 629	17 317	19 271	13 476	17 405	3 929
Elsődleges feld.	15 427	15 877	16 081	17 628	20 206	22 645	24 154	15 795	22 335	6 540
Másodlagos feld.	15 274	15 188	15 749	16 784	18 169	19 469	21 236	15 404	19 625	4 221
Összesen	43 932	44 753	45 340	48 896	54 004	59 431	64 661	44 675	59 365	14 691
Egyenleg										
Alaptermelés	-8 521	-9 159	-8 871	-9 321	-9 951	-10 733	-11 685	-8 850	-10 789	-1 939
Elsődleges feld.	-3 629	-3 376	-2 831	-2 990	-4 199	-4 718	-3 792	-3 279	-4 236	-958
Másodlagos feld.	-603	-122	253	1 338	1 860	3 154	3 717	-157	2 910	3 068
Összesen	-12 753	-12 657	-11 449	-10 973	-12 289	-12 296	-11 760	-12 286	-12 115	171

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítások

12. melléklet

Franciaország élelmiszergazdasági exportja, -importja és -egyenlege a feldolgozottsági fok szerint 2002-2008 között

millió EUR

Megnevezés	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2002-2004 átlaga	2006-2008 átlaga	2006-08- 2002-04 átlagok különbsége
Export										
Alaptermelés	9 418	9 760	9 552	9 685	9 973	10 947	12 928	9 577	11 283	1 706
Elsődleges feld.	11 828	11 914	11 970	12 165	12 831	13 686	14 910	11 904	13 809	1 905
Másodlagos feld.	16 774	17 101	17 242	18 699	21 837	23 157	23 668	17 039	22 887	5 848
Összesen	38 020	38 775	38 764	40 549	44 641	47 791	51 506	38 520	47 979	9 459
Import										
Alaptermelés	6 356	6 698	6 795	6 898	6 893	7 543	8 302	6 616	7 579	963
Elsődleges feld.	11 049	11 202	11 469	12 202	13 323	14 349	15 918	11 240	14 530	3 290
Másodlagos feld.	12 184	12 371	12 590	12 781	13 351	14 624	16 197	12 382	14 724	2 342
Összesen	29 589	30 271	30 853	31 881	33 567	36 516	40 417	30 238	36 833	6 596
Egyenleg										
Alaptermelés	3 062	3 062	2 757	2 787	3 080	3 405	4 626	2 961	3 703	743
Elsődleges feld.	780	712	501	-37	-492	-663	-1 008	664	-721	-1 385
Másodlagos feld.	4 590	4 730	4 652	5 918	8 486	8 533	7 471	4 657	8 163	3 506
Összesen	8 432	8 504	7 911	8 668	11 073	11 275	11 088	8 282	11 146	2 864

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítások

13. melléklet

Ausztria élelmiszergazdasági exportja, -importja és -egyenlege a feldolgozottsági fok szerint 2002-2008 között

Megnevezés	millió EUR									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2002-2004 átlaga	2006-2008 átlaga	2006-08- 2002-04 átlagok különbsége
Export										
Alaptermelés	631	682	691	771	826	982	1 118	668	975	307
Elsődleges feld.	1 590	1 658	1 787	1 968	2 142	2 319	2 648	1 678	2 370	691
Másodlagos feld.	2 309	2 812	3 189	3 640	4 203	4 530	4 758	2 770	4 497	1 727
Összesen	4 531	5 152	5 667	6 378	7 172	7 831	8 525	5 117	7 842	2 726
Import										
Alaptermelés	1 497	1 552	1 623	1 747	1 828	2 013	2 227	1 557	2 023	465
Elsődleges feld.	1 676	1 772	1 899	1 996	2 187	2 575	2 865	1 782	2 542	760
Másodlagos feld.	2 279	2 423	2 699	2 882	3 240	3 725	4 030	2 467	3 665	1 198
Összesen	5 453	5 747	6 220	6 624	7 256	8 313	9 121	5 807	8 230	2 423
Egyenleg										
Alaptermelés	-866	-870	-932	-976	-1 002	-1 032	-1 108	-889	-1 047	-158
Elsődleges feld.	-86	-114	-112	-28	-45	-256	-217	-104	-173	-69
Másodlagos feld.	30	389	490	758	963	806	729	303	832	530
Összesen	-922	-595	-553	-246	-84	-482	-596	-690	-387	302

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítások

14. melléklet

Olaszország élelmiszergazdasági exportja, -importja és -egyenlege a feldolgozottsági fok szerint 2002-2008 között

millió EUR

Megnevezés	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2002-2004 átlaga	2006-2008 átlaga	2006-08- 2002-04 átlagok különbsége
Export										
Alaptermelés	4 156	4 076	4 037	4 427	4 658	5 246	5 691	4 090	5 198	1 109
Elsődleges feld.	4 644	4 772	5 190	5 570	6 091	6 279	6 418	4 868	6 263	1 394
Másodlagos feld.	10 079	9 934	10 591	11 002	11 853	13 026	14 219	10 201	13 033	2 831
Összesen	18 879	18 782	19 818	21 000	22 602	24 550	26 328	19 159	24 494	5 334
Import										
Alaptermelés	6 245	6 562	7 095	7 063	7 472	7 780	8 215	6 634	7 822	1 188
Elsődleges feld.	11 806	12 254	13 124	13 672	14 896	15 455	15 811	12 395	15 387	2 993
Másodlagos feld.	6 565	6 725	7 358	7 786	8 295	9 134	9 448	6 882	8 959	2 077
Összesen	24 615	25 542	27 577	28 521	30 663	32 369	33 474	25 911	32 169	6 258
Egyenleg										
Alaptermelés	-2 088	-2 487	-3 058	-2 635	-2 814	-2 534	-2 525	-2 544	-2 624	-80
Elsődleges feld.	-7 162	-7 482	-7 935	-8 102	-8 805	-9 177	-9 393	-7 526	-9 125	-1 598
Másodlagos feld.	3 514	3 209	3 234	3 216	3 558	3 891	4 772	3 319	4 074	755
Összesen	-5 736	-6 760	-7 759	-7 521	-8 061	-7 819	-7 146	-6 752	-7 675	-923

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítások

15. melléklet

Dánia élelmiszergazdasági exportja, -importja és -egyenlege a feldolgozottsági fok szerint 2002-2008 között

Megnevezés	2002-2008 között							2006-08- 2002-04 átlagok különbsége		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008		2002-2004 átlaga	2006-2008 átlaga
Export										
Alaptermelés	1 517	1 532	1 423	1 475	1 629	1 774	1 940	1 491	1 781	291
Elsődleges feld.	7 587	7 234	7 485	7 745	8 138	8 054	8 514	7 435	8 235	800
Másodlagos feld.	3 860	3 782	3 843	4 068	4 412	4 637	4 835	3 829	4 628	800
Összesen	12 964	12 547	12 751	13 288	14 179	14 465	15 290	12 754	14 645	1 891
Import										
Alaptermelés	1 299	1 326	1 371	1 390	1 528	1 774	2 186	1 332	1 830	497
Elsődleges feld.	3 127	3 040	3 220	3 527	3 867	3 968	4 199	3 129	4 011	882
Másodlagos feld.	2 650	2 680	2 813	2 966	3 287	3 634	3 882	2 714	3 601	887
Összesen	7 076	7 046	7 404	7 883	8 682	9 376	10 268	7 176	9 442	2 266
Egyenleg										
Alaptermelés	218	205	52	85	101	0	-246	158	-48	-207
Elsődleges feld.	4 459	4 194	4 265	4 218	4 271	4 086	4 315	4 306	4 224	-82
Másodlagos feld.	1 211	1 102	1 030	1 102	1 126	1 003	953	1 114	1 027	-87
Összesen	5 888	5 501	5 347	5 405	5 498	5 089	5 022	5 579	5 203	-376

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítások

Belgium élelmiszergazdasági exportja, -importja és -egyenlege a feldolgozottsági fok szerint 2002-2008 között

millió EUR

Megnevezés	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2002-2004 átlaga	2006-2008 átlaga	2006-08- 2002-04 átlagok különbsége
Export										
Alaptermelés	3 731	3 901	3 982	4 468	4 441	4 793	5 270	3 872	4 835	963
Elsődleges feld.	7 992	8 116	8 636	9 081	9 560	10 202	11 604	8 248	10 455	2 207
Másodlagos feld.	8 700	8 809	9 200	9 550	10 283	11 658	12 357	8 903	11 432	2 529
Összesen	20 423	20 827	21 818	23 099	24 283	26 652	29 232	21 023	26 722	5 700
Import										
Alaptermelés	4 950	5 155	5 383	5 453	5 835	6 833	7 618	5 163	6 762	1 599
Elsődleges feld.	7 152	7 286	7 545	8 021	8 302	8 895	10 313	7 328	9 170	1 842
Másodlagos feld.	6 538	6 433	6 644	6 963	7 261	8 305	8 988	6 538	8 185	1 646
Összesen	18 640	18 874	19 571	20 437	21 398	24 033	26 919	19 029	24 117	5 088
Egyenleg										
Alaptermelés	-1 218	-1 254	-1 401	-985	-1 394	-2 040	-2 348	-1 291	-1 927	-636
Elsődleges feld.	840	830	1 092	1 060	1 257	1 306	1 292	920	1 285	365
Másodlagos feld.	2 162	2 376	2 556	2 587	3 022	3 353	3 369	2 365	3 248	883
Összesen	1 783	1 953	2 247	2 662	2 886	2 619	2 313	1 994	2 606	612

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítások

Lengyelország élelmiszergazdasági exportja, -importja és -egyenlege a feldolgozottsági fok szerint 2002-2008 között

Megnevezés	millió EUR								2006-08- 2002-04 átlagok különbsége	
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2002-2004 átlaga		2006-2008 átlaga
Export										
Alaptermelés	624	744	988	1 277	1 374	1 584	1 566	786	1 508	722
Elsődleges feld.	1 374	1 702	2 270	3 207	3 805	4 435	4 951	1 782	4 397	2 615
Másodlagos feld.	1 466	1 558	2 044	2 719	3 433	4 116	4 752	1 689	4 101	2 411
Összesen	3 465	4 003	5 302	7 202	8 613	10 135	11 269	4 257	10 006	5 749
Import										
Alaptermelés	1 142	1 096	1 338	1 526	1 756	2 319	2 802	1 192	2 292	1 100
Elsődleges feld.	1 357	1 213	1 588	2 043	2 433	2 934	3 723	1 386	3 030	1 644
Másodlagos feld.	1 303	1 248	1 529	1 951	2 320	2 852	3 257	1 360	2 810	1 450
Összesen	3 802	3 557	4 455	5 521	6 509	8 105	9 782	3 938	8 132	4 194
Egyenleg										
Alaptermelés	-517	-352	-350	-249	-382	-735	-1 236	-406	-784	-378
Elsődleges feld.	17	489	682	1 163	1 372	1 501	1 228	396	1 367	971
Másodlagos feld.	163	310	515	767	1 114	1 264	1 495	329	1 291	962
Összesen	-337	447	846	1 681	2 104	2 031	1 487	319	1 874	1 555

Forrás: Eurostat adatait alapján saját számítások

FÜGGELÉK

Az agri-food termékek fogalma a WTO definíció szerint

A WTO definíciója szerint az agri-food termékköréhez tartozik:

HS 01-24. áruфőcsoport, kivéve a hal és haltermékeket:

HS	290543	Mannit
HS	290544	Szorbit /D-glucit/
HS	3301	Szilárd és vízmentes illóolajok és illóolaj-koncentrátumok; rezinoidok; kivont oleorezinek; illóolajok desztillátuma, vizes oldata és terpéntartalmú melléktermékei
HS	3501	Kazein, kazeinátok, más kazein-származékok; kazeinenyvek
	3502	Albuminok, albuminátok és más albumin-származékok
HS	3503	Zselatin és zselatin származékok; halenyv és állati eredetű enyvek (kiv. kazeinenyvek)
HS	3504	Peptonok és ezek származékai; fehérjeanyagok és származékaik (kiv. a kazein, albuminok, zselatin, enyvek és ezek származékai); nyersbor pora krómtartalommal is
HS	3505	Dextrinek és más átalakított keményítők; keményítő-, dextrin- vagy más átalakított keményítőalappal készített enyvek
HS	380910	Textil-, papír-, boriparban használt végkészítő szerek keményítőtartalommal
HS	382360	Szorbit (kivéve a 290544)
HS	4101	Szarvasmarhafélék, ló és más patás állatok nyers bőre tímáripari célra tartósítva is
HS	4102	Juh- és báránybőr nyersen, tímáripari célra tartósítva is
HS	4103	Nyersbőr (kiv. a patás állatokról, a juhról és a bárányról származót), tímáripari célra tartósítva is
HS	4301	Nyers szőrme
HS	5001	Legömbölyítésre alkalmas selyemhernyógubó
HS	5002	Nyers selyem /nem sodorva/
HS	5003	Selyemhulladék
HS	5101	Gyapjú, nem kártolva, nem fésülve
HS	5102	Finom és durva állati szőr, nem kártolva, nem fésülve
HS	5103	Gyapjú vagy finom és durva állati szőr hulladéka, fonalhulladék is
HS	5201	Pamut nem kártolva, nem fésülve
HS	5202	Pamuthulladék /fonalhulladék és foszlatott anyag is/
HS	5203	Pamut kártolva vagy fésülve

A hal és haltermékek fogalma tartalmazza a következőket:

HS	5302	Valódi kender nem fonva; kenderkóc és -hulladék /beleértve a fonalhulladékot és a foszlatott anyagot is/
HS	03	Halak, rákok, puhatestű és más gerinctelen víziállatok
HS	50800	Korall, puhatestű állat kagylója, rákfélék héja, tintahalcsont, megmunkálatlanul; ezek pora és hulladéka
HS	51199	Más, pl. porcok, inak; nyesedék és nyers bor, írha hasonló hulladéka, embrió, állati vér nem gyógyászati célra; élelmezésre alkalmatlan haltojás és ikra; selyemhernyópete, hangyatojás
HS	150410	Halmájolaj és frakciói
HS	150420	Halzsír és -olaj és ezek frakciói (kiv. halmájolaj készületek)
HS	230120	Liszt, dara, labdacshalból, rákból, puhatestűből vagy más gerinctelen víziállatból
HS	1604	Elkészített vagy konzervált hal; kaviár és halikrából készített kaviárpótló
HS	1605	Elkészített vagy konzervált rák és rákféle, puhatestű és más gerinctelen víziállat

I. Élő állatok, állati termékek (tartalmazza a HS 01-05. főcsoportokat)

01.	Élő állatok
02.	Élelmezési célra alkalmas hús, vágási melléktermék és belsőség
03.	Halak, rákok, puhatestű és más gerinctelen víziállatok
04.	Tejtermékek; madártojás; természetes méz; élelmezési célra alkalmas állati eredetű élelmiszerek
05.	Állati eredetű termékek (kiv. az élelmezésre alkalmas húsokat, belsőségeket, vágási melléktermékeket, a vízi állatokból származó ehető készítményeket és a tejtermékeket)

II. Növényi termékek (HS 06-14)

06.	Élő fa és egyéb növény; hagyma, gumó, gyökér és hasonló; vágott virág és díszítő lombzat
07.	Élelmezési célra alkalmas zöldségfélék, gyökerek és gumók
08.	Élelmezési célra alkalmas gyümölcs és dió; citrusfélék és a dinnyefélék héja
09.	Kávé, tea, matétea és fűszerek
10.	Gabonafélék
11.	Malomipari termékek; maláta; keményítő; inulin; búzasikér
12.	Olajos magvak és olajtartalmú gyümölcsök; különféle magvak és gyümölcsök; ipari és gyógynövények; szalma és takarmány
13.	Sellak; mézga, gyanta és más növényi nedv és kivonat
14.	Növényi eredetű nyersanyag fonásra; másutt nem említett növényi termék

III. Zsír, olaj, viasz (HS 15)

15.	Állati és növényi zsír és olaj; ezek bontási terméke; elkészített ételzsír; állati és növényi eredetű viasz
-----	---

IV. Élelmiszerkészítmény, ital dohány (HS 16-24)

16.	Húsból, halból, rák, rákféléből és puhatestű, valamint más gerinctelen víziállatból készült termék
17.	Cukor és cukorárúk
18.	Kakaó és kakaókészítmények
19.	Gabona, liszt, keményítő vagy tej felhasználásával készült cukrászati termék
20.	Zöldségfélékből, gyümölcsből, dióból és más növényrészekből előállított készítmények
21.	Kávé- és teakivonatok, élesztő, mártások, levesek, homogenizált összetett élelmiszerkészítmények; fagylalt, étrend kiegészítők, élelmiszer alapanyagok, élelmiszer adalékanyagok
22.	Italok, szesz és ecet
23.	Az élelmiszeripar melléktermékei és hulladékai; elkészített állati takarmány
24.	Dohány és feldolgozott dohánypótló

Forrás: KSH

A termékek feldolgozottsági foka szerinti besorolás HS-4 szinten**Mezőgazdasági alapanyag termelés**

- HS-01
- HS-0301
- HS-05
- HS-06
- HS-07, kivéve: HS-0710 – HS-0714
- HS-08, kivéve: HS-0811 – HS-0814
- HS-10
- HS-12, kivéve: HS-1208
- HS-13
- HS-14
- HS-2401

Elsődleges élelmiszeripari feldolgozás

- HS-02
- HS-03, kivéve: HS-0301
- HS-04
- HS-0710 – HS-0714
- HS-0811 – HS-0814
- HS-09
- HS-11
- HS-1208
- HS-15
- HS-17, kivéve: HS-1704
- HS-18, kivéve: HS-1806

Másodlagos élelmiszeripari feldolgozás

- HS-16
- HS-1704
- HS-1806
- HS-19
- HS-20
- HS-21
- HS-22
- HS-23
- HS-24, kivéve: HS-2401

A vizsgált országok ISO 3166 2-alpha kód szerinti megnevezése

2-alpha-kód	Ország neve
AT	Ausztria
BE	Belgium
BG	Bulgária
CY	Ciprus
CZ	Csehország
DE	Németország
DK	Dánia
EE	Észtország
ES	Spanyolország
FI	Finnország
FR	Franciaország
GR	Görögország
HU	Magyarország
IE	Írország
IT	Olaszország
LT	Litvánia
LU	Luxemburg
LV	Lettország
MT	Málta
NL	Hollandia
PL	Lengyelország
PT	Portugália
RO	Románia
SE	Svédország
SI	Szlovénia
SK	Szlovákia
UK	Egyesült Királyság

Forrás: Official Journal of the European Union, C 103, 2003. április. 30

A lejáratú és spot árak közötti összefüggésekre végzett számítások (Kemény Gábor számításai és értékelései)

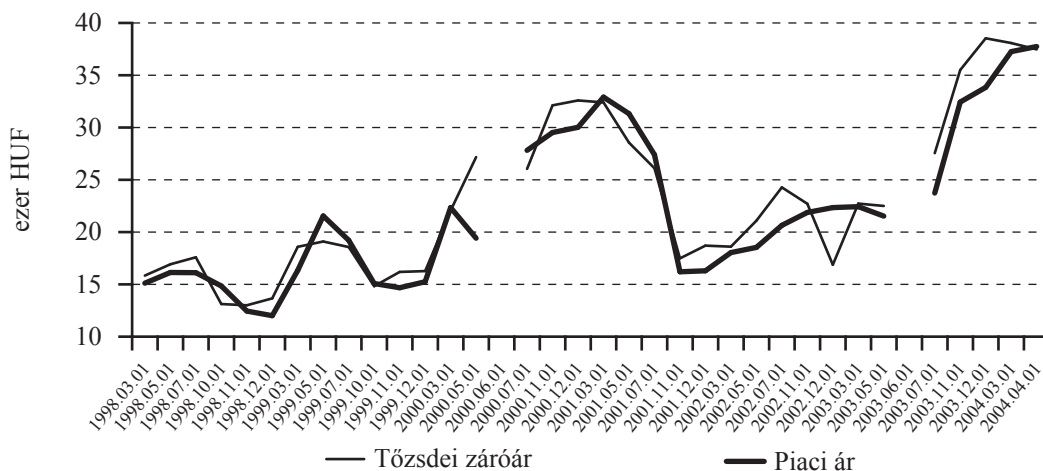
Az áru- és tőkepiaci elméletek szerint (lásd: Száz János: Tőzsdei opciók vételre és eladásra, Tanszék Kft., Budapest, 1999) a határidős tőzsdei árak lejáratukkor meg kell, hogy egyezzenek az aktuális piaci árakkal.

A magyar piaci és tőzsdei árak összevetésekor megállapíthatjuk, hogy az elmélet a gyakorlatban is működik, a piaci árakat követik a tőzsdeiek és viszont.

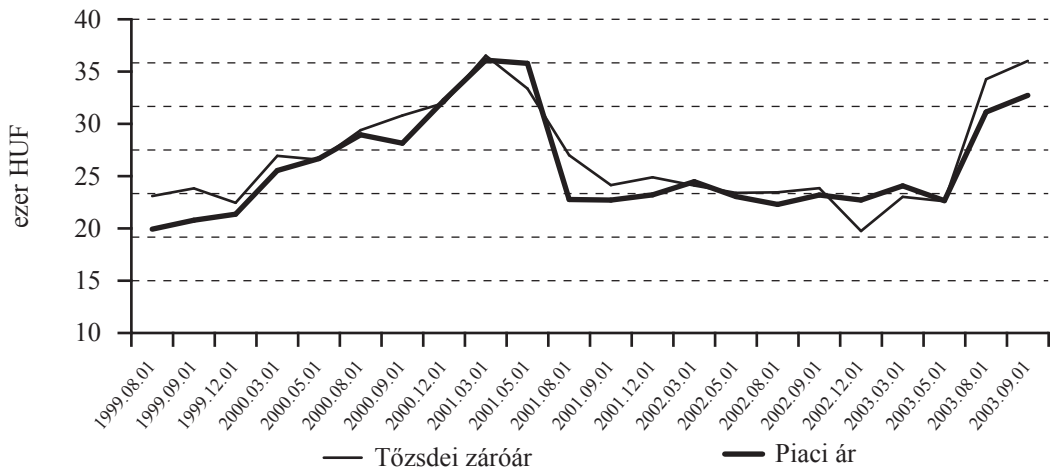
A határidős tőzsdei árakról viszont elmondható, hogy bár az aktuális árakból (felkamatolással és a továbbiakban felmerülő raktározási költségek hozzáadásával) előre ki lehet számítani a határidős lejáratkor érvényes árat, ez a számítás csak a lejárat előtt 10 héttel válik valamelyest megbízhatóvá (még ekkor is előfordul 15%-os különbség a határidős és a lejáratkori ár között).

A tőzsdei árak további problémája, hogy a BÁT évente csak 5 lejáratához (március, május, augusztus, szeptember, december) rendel határidős árakat, így azok nem használhatóak a heti jelentésekhez.

Ezért, és mivel a határidős piacok lejáratú árai szinte teljesen megegyeznek az általunk gyűjtött piaci árakkal (1,033-al szorozva), érdemes a piaci árakból kiindulni a magyarországi árak számításánál.

Regressziós statisztika	
r értéke	0,9481
r-négyzet	0,898894
Korrigált r-négyzet	0,868591
Standard hiba	2421,098
Megfigyelések	34

Regressziós statisztika	
r értéke	0,928576
r-négyzet	0,8622533
Korrigált r-négyzet	0,855366
Standard hiba	1857,3873
Megfigyelések	22

A sorozatban eddig megjelent tanulmányok**1997**

1997. 1. Dorgai László, Horváth Imre, Kissné Bársony Erzsébet, Tóth Erzsébet:
Az Európai Unió regionális politikája és hatása az új tagországokra
1997. 2. Glattfelder Béla, Ráki Zoltán, Guba Mária, Janowszky Zsolt:
Piacvédelmi lehetőségeink az Európai Unióhoz való csatlakozásunkig
1997. 3. Janowszky Zsolt:
A vetőmagtermelés helyzete és a piaci egyensúlyt befolyásoló főbb tényező
1997. 4. Alvincz József, Szabó Márton, Wagner Hartmut:
Változások az élelmiszeripari és kereskedelmi vállalatok világában
1997. 5. Gábor Judit:
Az importvédelem nemzetközi tapasztalata

1998

1998. 1. Wagner Hartmut:
A magyar agrár- és élelmiszeripari export piaci és termékszerkezete 1991-1996
1998. 2. Alvincz József, Borszéki Éva, Harza Lajos, Tanka Endre:
Az agrártámogatási rendszer EU és GATT-konform továbbfejlesztése
(Az AGENDA 2000)
1998. 3. Ángyán József, Dorgai László, Halász Tibor, Janowszky János, Makovényi Ferenc,
Ónodi Gábor, Podmaniczky László, Szenci Győző, Szepesi András, Veöreös György:
Az országos területrendezési terv agrárvonatkozásainak megalapozása
1998. 4. Kissné Bársony Erzsébet:
A keletnémet mezőgazdaság átalakulásának főbb tapasztalatai
1998. 5. Balogh Ádám, Harza Lajos:
A vagyón-, a tulajdon-, és a tőkeviszonyok változása a mezőgazdaságban
1998. 6. Lévai Péter, Szijjártó András:
Mezőgazdasági programok a cigányság körében
1998. 7. Vissyné Takács Mara:
A fontosabb iparinövény ágazatok helyzete és feladatai az EU szabályozás tükrében
1998. 8. Tóth Erzsébet:
A foglalkoztatás térségi feszültségei – megoldási esélyek és lehetőségek
1998. 9. Dorgai László, Hinora Ferenc, Tassy Sándor:
Területfejlesztés – vidékfejlesztés
1998. 10. Szőke Gyula:
A közraktárak lehetséges szerepe a magyar gabonapiaci politikában

1998. 11. Csillag István:
A gabonavertikum működése, növekedési tendenciái és a változás irányai
1998. 12. Szabó Márton:
A hazai élelmiszerfogyasztás szerkezetének változásai a 90-es években és a várható jövőbeli tendenciák
1998. 13. Guba Mária, Ráki Zoltán:
Az Európai Unió marhahús-termelésének közös piacsabályai és várható hatásuk a magyar marhahús-ágazatra
1998. 14. Alvincz József, Szűcs István:
Az élelmiszergazdaság szerkezete
1998. 15. Tanka Endre:
Agrár-finanszírozás a fejlett piacgazdaságokban (Adalékok és tanulságok)
1998. 16. Szűcs István, Udovecz Gábor (szerk):
Az agrárgazdaság jelenlegi helyzete és várható versenyesei
1998. 17. Kukovics Sándor:
A tulajdoni, a vállalati és a termelési szerkezet, valamint a foglalkoztatási viszonyok átalakulása a magyar mezőgazdaságban
1998. 18. Erdész Ferencné:
Az almaágazat helyzete és fejlesztési lehetőségei a csatlakozási felkészülésben
1998. 19. Kartali János:
Magyarország és az EU közötti agrár-külkereskedelem a kilencvenes években

1999

1999. 1. Gábor Judit, Stauder Márta:
A kereskedelmi láncok és az élelmiszertermelők kapcsolatának változásai
1999. 2. Kürthy Gyöngyi, Szűcs István:
Az Európai Unióhoz való csatlakozás ágazati felkészülésének fejlesztési forrásigénye
1999. 3. Harza Lajos, Tanka Endre:
A vidékfejlesztés megújuló intézményi háttere
1999. 4. Wagner Hartmut:
Az exportfinanszírozás és exporthitel-biztosítás helyzete és szerepe a magyar agrárexportban
1999. 5. Guba Mária, Ráki Zoltán:
Az Európai Unióhoz való csatlakozás felkészülési tennivalói és fejlesztési-forrás igénye a baromfiágazatban
1999. 6. Orbánné Nagy Mária:
Az állati eredetű termékek külkereskedelmének lehetőségei és korlátai az EU-csatlakozásig

1999. 7. Vissyné Takács Mara:
A dohány ágazat vertikális integrációja Magyarországon és az EU-ban
1999. 8. Dorgai László, Stauder Márta, Tóth Erzsébet, Varga Gyula:
Mezőgazdaságunk üzemi rendszere, kezelésének tennivalói a követelmények és az EU tapasztalatainak tükrében
1999. 9. Szabó Márton:
Vertikális koordináció és integráció az EU és Magyarország tejjgazdaságában
1999. 10. Juhász Anikó:
Vertikális koordináció és integráció a zöldség-gyümölcs szektorban
1999. 11. Ráki Zoltán, Guba Mária:
Az AGENDA 2000-ben előirányozott szabályozás várható hatása a szarvasmarha-ágazatban
1999. 12. Dorgai László, Miskó Krisztina:
A vidékfejlesztés finanszírozása az Európai Unióban
1999. 13. Burgerné Gimes Anna, Kovács Csaba, Tóth Krisztina:
A mezőgazdasági üzemek gazdasági helyzete
1999. 14. Alvincz József, Harza Lajos, Illés Róbert, Szűcs István, Tanka Endre:
Változások a gazdálkodás földviszonyaiban - Egy mikrofelvétel tanulságai
1999. 15. Kartali János, Juhász Anikó, Gábor Judit, Stauder Márta, Wagner Hartmut, Szabó Márton, Orbánné Nagy Mária, Vissyné Takács Mara:
A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar EU-érettségének piaci és kereskedelmi vonatkozásai

2000

2000. 1. Udovecz Gábor (szerk.):
Jövedelemhiány és versenyképesség a magyar mezőgazdaságban
2000. 2. Kissné Bársony Erzsébet:
Az ökológiai gazdálkodás szabályozási rendszerének EU-konform továbbfejlesztése az AGENDA 2000 tükrében
2000. 3. Tanka Endre:
A földhasználat korszerűsítési igényei és lehetőségei
2000. 4. Guba Mária, Janowszky Zsolt, Ráki Zoltán:
A magyar juhászat hatékonyság-növelési esélyei és a szabályozás EU-konform továbbfejlesztése
2000. 5. Gábor Judit, Wagner Hartmut:
Élelmiszeriparunk rövid távú piaci kilátásai
2000. 6. Laczkó András, Szőke Gyula:
Az Agenda 2000 hatása az EU és a magyar gabonapiaci szabályozásra

2000. 7. Kartali János:
A magyar agrárküpiacokra ható világgazdasági tényezők (válságok, liberalizáció, nemzetközi egyezmények) alakulása
2000. 8. Stauder Márta:
Az élelmiszerek disztribúciós rendszerének fejlődése, különös tekintettel a kereskedelmi logisztikára
2000. 9. Popp József (szerk.):
Főbb mezőgazdasági ágazataink fejlesztési lehetőségei, különös tekintettel az EU-csatlakozásra
2000. 10. Popp József (szerk.):
Főbb agrárgazdasági ágazataink szabályozásának EU-konform továbbfejlesztése
2000. 11. Tóth Erzsébet:
Az átalakult mezőgazdasági szövetkezetek gazdálkodásának főbb jellemzői (1989-1998)
2000. 12. Szabó Márton:
Külföldi érdekeltségű vállalatok a magyar élelmiszeriparban és hatásuk az EU-csatlakozásra
2000. 13. Tóth Erzsébet (szerk.):
A mezőgazdasági foglalkoztatás és alternatív lehetőségei
2000. 14. Erdész Ferencné, Radócné Kocsis Teréz:
A zöldség-gyümölcs és a szőlő-bor ágazatok hatékonyságának növelése és szabályozásának EU-konform továbbfejlesztése
2000. 15. Alvincz József, Varga Tibor:
A családi gazdaságok helyzete és versenyképességük javításának lehetőségei

2001

2001. 1. Gábor Judit, Juhász Anikó, Kartali János, Kürthy Gyöngyi, Orbánné Nagy Mária:
A WTO egyezmény hatása a magyar agrárpolitika jelenére, jövőjére és teendőire
2001. 2. Hamza Eszter, Miskó Krisztina, Tóth Erzsébet:
Az agrárfoglalkoztatás jellemzői, különös tekintettel a nők munkerő-piaci helyzetére (1990-2000)
2001. 3. Stauder Márta, Wagner Hartmut:
A takarmány termékpálya problémái
2001. 4. Juhász Anikó, Szabó Márton:
Az EU és Magyarország közötti agrárkereskedelem liberalizációjának hatásai
2001. 5. Erdész Ferencné, Laczkó András, Popp József (szerk.), Potori Norbert, Radócné Kocsis Teréz:
Az agrárszabályozási rendszer értékelése és továbbfejlesztése 2002-re
2001. 6. Kürthy Gyöngyi, Popp József (szerk.), Potori Norbert:
Az OECD tagországok mezőgazdaságának támogatottsága az új metodika alapján – különös tekintettel Magyarországra

2001. 7. Alvincz József (szerk.), Antal Katalin, Harza Lajos, Mészáros Sándor, Péter Krisztina, Spitálszky Márta, Varga Tibor:
A mezőgazdaság jövedelemhelyzete és az arra ható tényezők

2001. 8. Nyárs Levente:
A méhészeti ágazat helyzete és fejlesztési lehetőségei

2002

2002. 1. Orbánné Nagy Mária:
A magyar élelmiszergazdaság termelői és fogyasztói árai az Európai Unió árainak tükrében

2002. 2. Gábor Judit, Stauder Márta:
Az agrártermékek kereskedelmének új irányzatai, különös tekintettel az elektronikus kereskedelemre

2002. 3. Mészáros Sándor:
A magyar csatlakozás agrárgazdasági hatásainak összehasonlítása az EU modellszámításaival

2002. 4. Hamza Eszter, Miskó Krisztina, Székely Erika, Tóth Erzsébet (szerk.):
Az agrárgazdaság átalakuló szerepe a vidéki foglalkoztatásban, különös tekintettel az EU-csatlakozásra

2002. 5. Radócné Kocsis Teréz:
Az Európai Unió új közös borpiaci rendtartásának termelési potenciált befolyásoló elemei és azok várható hatása a hazai termelőalapok változására

2002. 6. Dorgai László, Gábor Judit, Juhász Anikó, Kartali János, Kürthy Gyöngyi, Orbánné Nagy Mária, Stauder Márta, Szabó Márton, Wagner Hartmut:
A WTO tárgyalások magyar agrárgazdaságot érintő 2001. évi fejleményei

2002. 7. Nyárs Levente, Papp Gergely:
Az állati eredetű termékek feldolgozásának versenyhelyzete

2002. 8. Popp József:
Az USA agrárpolitikájának gyakorlata napjainkig

2002. 9. Juhász Anikó, Kartali János (szerk.), Wagner Hartmut:
A magyar agrár-külkereskedelem a rendszerváltás után

2003

2003. 1. Varga Tibor:
A támogatások költség-haszon szemléletű elemzésének lehetőségei

2003. 2. Dorgai László, Keszthelyi Szilárd, Miskó Krisztina:
Gazdaságilag életképes üzemek az Európai Unió modernizációs támogatásainak alkalmazása szempontjából

2003. 3. Alvincz József, Guba Mária:
Az egyéni mezőgazdasági termelők jövedelmének adóztatása

2003. 4. Hamza Eszter:
Agrárfoglalkoztatás hátrányos helyzetű térségekben – uniós lehetőségek gyakorlati alkalmazása
2003. 5. Orbánné Nagy Mária:
Az élelmiszerfogyasztás és a fogyasztói árak konvergenciája Magyarország és az EU között
2003. 6. Stauder Márta:
Az agrár- és élelmiszertermékek belföldi kereskedelme a kilencvenes években és napjainkban
2003. 7. Mizik Tamás:
Magyarország és az Európai Unió adórendszere – különös tekintettel a mezőgazdaságra
2003. 8. Popp József:
Az agrárpolitikák mozgástere a nemzetközi kereskedelem liberalizálásának tükrében

2004

2004. 1. Kartali János (szerk.):
A főbb agrártermékek piacra jutásának feltételei az EU-csatlakozás küszöbén (I. kötet: Növényi termékek)
2004. 2. Kartali János (szerk.):
A főbb agrártermékek piacra jutásának feltételei az EU-csatlakozás küszöbén (II. kötet: Állati termékek)
2004. 3. Antal Katalin, Guba Mária, Kovács Henrietta:
Mezőgazdaság helyzete az agrártörvény hatálybalépését követő időszakban
2004. 4. Nyárs Levente, Papp Gergely, Vőneki Éva:
A főbb hazai állattenyésztési ágazatok kilátásai az Európai Unióban
2004. 5. Popp József, Potori Norbert, Udovecz Gábor:
A Közös Agrárpolitika alkalmazása Magyarországon
2004. 6. Dorgai László (szerk.):
A magyarországi birtokstruktúra, a birtokrendezési stratégia megalapozása
2004. 7. Potori Norbert, Udovecz Gábor (szerk):
Az EU-csatlakozás várható hatásai a magyar mezőgazdaságban 2006-ig
2004. 8. Potori Norbert (szerk):
A főbb mezőgazdasági ágazatok élet- és versenyképességének követelményei

2005

2005. 1. Antal Katalin, Guba Mária, Hodina Péter, Lámfalusi Ibolya, Rontóné Nagy Zsuzsanna:
A külföldi tőke szerepe és a gazdálkodás eredményességére gyakorolt hatása a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban
2005. 2. Kartali János, Kürti Andrea, Orbánné Nagy Mária, Wagner Hartmut:
A globális gazdasági és demográfiai változások hatása az agrár-külkereskedelemre

2005. 3. Juhász Anikó (szerk.):
Piaci erőviszonyok alakulása a belföldi élelmiszerpiac szereplői között
2005. 4. Dorgai László (szerk.):
Termelői szerveződések, termelői csoportok a mezőgazdaságban
2005. 5. Popp József (szerk.), Potori Norbert (szerk.), Stauder Márta, Wagner Hartmut:
A takarmánytermelés és -felhasználás elemzése, különös tekintettel az abraktakarmány-keverékek gyártására
2005. 6. Kapronczai István (szerk.), Korondiné Dobolyi Emese, Kovács Henrietta, Kürti Andrea, Varga Edina, Vágó Szabolcs:
A mezőgazdasági termelők alkalmazkodóképességének jellemzői (Gazdálkodói válaszok időszerű kérdésekre)

2006

2006. 1. Bánáti Diána (szerk.), Popp József (szerk.):
Élelmiszer-biztonság a nemzetközi kereskedelem tükrében
2006. 2. Hamza Eszter, Tóth Erzsébet:
Az egyéni gazdaságok eltartó-képessége, megélhetésben betöltött szerepe
2006. 3. Orbánné Nagy Mária (szerk.):
Az élelmiszeripar strukturális átalakulása (1997-2005)
2006. 4. Kovács Gábor:
A KAP-reform várható hatásai a mezőgazdasági üzemek termelésére és a földhasználati viszonyokra
2006. 5. Guba Mária, Harza Lajos, Mizik Tamás:
A mezőgazdasági üzemek konszolidációs programjai (2000-2004)
2006. 6. Radócné Kocsis Teréz, Györe Dániel:
A borpiac helyzete és kilátásai
2006. 7. Nagy-Huszeim Tibor:
A tagi tulajdonlás a mezőgazdasági szövetkezetekben
2006. 8. Hingyi Hajnalka, Kürthy Gyöngyi, Radócné Kocsis Teréz:
A mezőgazdasági eredetű folyékony bioüzemanyagok termelésének piaci kilátásai

2007

2007. 1. Erdész Ferencné:
A magyar gyümölcs- és zöldségpiac helyzete és kilátásai
2007. 2. Varga Tibor (szerk.), Tunyoginé Nechay Veronika (szerk.), Mizik Tamás (szerk.):
A mezőgazdasági árképzés elméleti alapjai és hazai gyakorlata
2007. 3. Bánáti Diána, Popp József, Potori Norbert:
A GM növények egyes szabályozási és közgazdasági kérdései

2007. 4. Kürti Andrea, Stauder Márta, Wagner Hartmut, Kürthy Gyöngyi:
A magyar élelmiszergazdasági import dinamikus növekedésének okai
2007. 5. Fogarasi József, Nyárs Levente, Papp Gergely, Varga Edina, Vőneki Éva:
A főbb állattenyésztési ágazatok és a takarmánytermelés helyzete Romániában
2007. 6. Popp József:
A bioüzemanyag-gyártás nemzetközi összefüggései
2007. 7. Udovecz Gábor (szerk.), Popp József (szerk.), Potori Norbert (szerk.):
Alkalmazkodási kényszerben a magyar mezőgazdaság – Folytatódó lemaradás vagy felzárkózás?

2008

2008. 1. Györe Dániel, Juhász Anikó, Kartali János (szerk.), König Gábor, Kürti Andrea, Nyárs Levente, Radócné Kocsis Terézia, Stauder Márta, Varga Edina, Vőneki Éva, Wagner Hartmut:
A magyar élelmiszergazdasági export célpiacai és logisztikai helyzete
2008. 2. Kovács Gábor (szerk.), Czárli Adrienn, Kürthy Gyöngyi, Varga Tibor:
Az agrártámogatások hasznosulása
2008. 3. Radócné Kocsis Teréz, Kürthy Gyöngyi, Pesti Csaba, Bukai Andrej:
A dohánypiac helyzete és a dohánytermelés lehetséges jövője Magyarországon és az Európai Unióban a kap reform tükrében
2008. 4. Erdész Ferencné, Kozak Anita:
A gyógynövényágazat helyzete
2008. 5. Hamza Eszter:
A mezőgazdasági jövedelmek kiegészítésének lehetőségei
2008. 6. Dorgai László (szerk.):
A közvetlen támogatások feltételezett csökkentésének társadalmi- gazdasági- és környezeti hatásai (első megközelítés)
2008. 7. Györe Dániel, Wagner Hartmut:
A termelői, fogyasztói és külkereskedelmi árak Magyarország és az EU közötti konvergenciája az élelmiszergazdaságban

2009

2009. 1. Bojtárné Lukácsik Mónika, Felkai Beáta Olga, Györe Dániel, Kapronczai István (szerk.), Kürti Andrea, Székelyné Raál Éva, Tóth Piroska, Vágó Szabolcs:
Tulajdonosi és szervezeti változások a hazai élelmiszeriparban
2009. 2. Györe Dániel, Juhász Anikó, Kartali János (szerk.), König Gábor, Kürthy Gyöngyi, Kürti Andrea, Stauder Márta:
A hazai élelmiszer-kiskereskedelem struktúrája, különös tekintettel a kistermelők értékesítési lehetőségeire

2009. 3. Popp József (szerk.), Potori Norbert (szerk.):
A főbb állattenyésztési ágazatok helyzete
2009. 4. Tóth Erzsébet (szerk.), Ludvig Katalin, Márkus Péter:
A vidéki megélhetés jellemzői és a tipikus modelljei a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben
2009. 5. Biró Szabolcs, Dorgai László (szerk.), Molnár András:
Árutermelő állattartásunk és a „kölcsonös megfeleltetés” alkalmazása
2009. 6. Kovács Gábor (szerk.), Aliczki Katalin, Bartha Andrea, Fogarasi József, Garay Róbert, Kemény Gábor, Kozak Anita, Kürthy Gyöngyi, Nyárs Levente, Potori Norbert, Varga Tibor, Vőneki Éva:
Kockázatok és kockázatkezelés a mezőgazdaságban
2009. 7. Erdész Ferencné, Jankuné Kürthy Gyöngyi, Kozak Anita, Radócné Kocsis Teréz:
A zöldség- és gyümölcságazat helyzete
2009. 8. Darvasné Ördög Edit, Juhász Anikó, Tunyoginé Nechay Veronika, Wagner Hartmut (szerk.):
A válság hatása a magyar élelmiszergazdasági külkereskedelemre nemzetközi összehasonlításban

A kiadványok korlátozott példányszámban megrendelhetők az intézeti titkárnál az alábbi telefonszámon: 06-1-476-3064

